

YAZAR ADI-SOYADI: DENİZ ÇELİK

BAŞLIK: YEREL YÖNETİMLERİN KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJELERİNE
KATILIM: Kadınların Bakış Açısından İstanbul/Tarlabaşı'ndaki Uygulama Üzerine Bir Araştırma

ÖZET

Türkiye’de kentleşme literatürü incelendiğinde özellikle gecekondulaşmanın yarattığı sosyal, siyasal ve ekonomik sorunların tespitine yönelik araştırmaların farklı disiplinlerin önemli çalışma alanlarından birini oluşturduğu görülmektedir. Bununla birlikte bu sorunların çözümüne yönelik olarak son yıllarda bazı büyükşehir belediyelerinin yürüttüğü projeler dikkat çekmektedir. Bunların başında ‘kentsel dönüşüm projeleri’ gelmektedir ve bu projeler sadece gecekondulaşma değil gecekondu olgusunun beraberinde getirdiği diğer sorunlara da bir çözüm olarak görülmektedir.

Ancak bu araştırma, projelerin uygulanmasında iki önemli hususun göz ardı edildiğini savunmaktadır. Birincisi; sosyal değişimi içermeyen bir dönüşüm projesinin sadece fiziksel bir değişim yaratacağı ve sosyal dönüşümü gerçekleştirmede başarısız olacağıdır. İkincisi de bu projelerin başarıya ulaşabilmesinde halkın katılımının sağlanmasının çok önemli bir unsur olduğudur. Çünkü insanların yaşam alanlarında yapılacak değişimleri bundan etkilenecek olan bireylerin bilgisi ve katılımı dışında gerçekleştirmeye çalışmak belli bir direnişe ve projelerin başarısızlığına yol açabilecektir. Kentsel dönüşüm projelerinden etkilenecek olan en önemli grup aslında kadınlardır. Çünkü kadınların yaşamı büyük ölçüde ev ve çevresiyle sınırlıdır. Bu nedenle yerel yönetimler ürettikleri politikalarda özellikle kadınların düşünce ve taleplerini göz önünde bulundurmalıdır.

Bu araştırmanın temel amacı, kentsel dönüşüm projesinin uygulanacağı alanlarda yaşayan kadınların bu projeye bakış açılarından ve kendi hayatlarını nasıl etkileyeceği ile ilgili düşüncelerinden hareketle yerel yönetimlerin toplumsal cinsiyet faktörünü ve katılımı dikkate alan bir politikaya sahip olup olmadıklarını incelemektir. Ayrıca kentsel dönüşüm için fiziksel mekânın değişiminin yeterli olup olmadığı, gerçek anlamda bir kentsel dönüşüm sürecinde kadının konumunun irdelenmesi hedeflenmektedir. Bu çerçevede İstanbul’un Tarlabaşı semtinde bir alan araştırması gerçekleştirilmiştir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Kentsel Dönüşüm Projeleri, Yerel Yönetime Katılım Olgusu, Gecekondu Kadın, Tarlabaşı Kentsel Dönüşüm Projesi.

NAME AND SURNAME: DENİZ ÇELİK

TITLE: PARTICIPATION TO URBAN RENEWAL PROJECTS OF LOCAL GOVERNMENTS: A Case Study of İstanbul/Tarlabaşı from the Views of Women.

ABSTRACT

Social, political and economic problems resulted from squatter housing are one of the main study areas of different disciplines in Turkish urbanization literature. In addition, there seems to be more projects in recent years carried out by some local governments in order to deal with urbanization problems. Urban renewal projects are one of those which are seen as solution to these problems.

This thesis argues that there are two important issues which are not considered. Firstly, it is argued that a renewal project which does not take the social issues into consideration fails to realize a real change in urban areas. Secondly, it is of importance to make people's participation in the planning and application process. Because the success of these projects will depend on people's knowledge about and participation in them since they will be the most affected group by renewal projects. Women actually are the main group affected by these projects because their lives are mainly limited by their houses and neighborhoods. Therefore, this thesis argues that local governments have to take women's ideas into consideration while planning and applying these projects.

The main objective of this research is to investigate if local governments have administration policies which take gender and participation issues into consideration. This investigation will be realized by researching women's views about the Tarlabaşı Renewal Project and their ideas on its affects over their lives. Additionally, this thesis aims at discussing whether physical renewal is an adequate process in dealing with problems which are created by unplanned urbanization and squatter housing.

KEYWORDS:

Urban Renewal Projects, The Concept of Participation to the Local Administration, Women in Squatter Areas, Tarlabaşı Urban Renewal Project.

ÖNSÖZ

Özellikle son yıllarda gündemde olan kentsel dönüşüm projelerine halkın özellikle de kadınların katılımı oldukça önemli bir konudur. İstanbul'un zengin bir tarihi geçmişe sahip olan Taksim/Tarlabaşı örneğinden yola çıkarak uygulanması planlanan kentsel dönüşüm projelerinin toplum tabanlı olarak gerçekleştirilmesinin ve bu projelerin yalnızca fiziksel iyileştirmeleri değil sosyal ve ekonomik konuları da kapsayan çok boyutlu projeler olarak planlanmasının önemine dikkat çekilmiştir.

Tez hazırlama sürecim boyunca sabrı ve hoşgörüsü ile her zaman yanımda olan, ilgisini, yardım ve katkılarını benden esirgemeyen değerli hocam tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Gülhan DEMİRİZ'e,

Bu süreci benimle birlikte yaşayan, anlayışları, maddi ve manevi destekleriyle her zaman arkamda olduklarını hissettiğim değerli aileme,

Ayrıca çalışmamın uygulama aşamasında bana evlerini açan ve düşüncelerini benimle paylaşan bütün katılımcılara,

Sonsuz teşekkürü bir borç bilirim...

Yüksek Lisans Tezi olarak gerçekleştirilen bu araştırma projelendirilerek Adnan Menderes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenmiştir.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar LİSTESİ	vi
EKLER LİSTESİ	vii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
KENTLEŞME OLGUSU VE KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJELERİ	
1.1. KENT TEORİLERİ	13
1.1.1. Ekolojik Teoriler	14
1.1.1.1. Aynı Merkezli Daireler Teorisi	14
1.1.1.2. Sektör Teorisi	15
1.1.1.3. Çok Merkezli Gelişim Teorisi	16
1.1.2. Merkezleşen Yerler Teorisi	17
1.1.3. Tek Büyük Kent Teorisi	18
1.1.4. Toplumbilimcilerin Kent Teorileri	18
1.1.5. Modern Kent Teorileri	22
1.2. KENTLEŞME	26
1.3. KENTSEL DÖNÜŞÜM	37
1.3.1. Kentsel Dönüşüm Kavramı	38
1.3.2. Dünya’da Kentsel Dönüşümün Gelişimi	43
1.3.3. Türkiye’de Kentsel Dönüşümün Gelişimi	52
1.3.4. Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Projesi Örnekleri	62
1.3.4.1. Dikmen Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesi	63
1.3.4.2. Portakal Çiçeği Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesi	65
1.3.4.3. Zeyreg- Zeytinburnu Kentsel Dönüşüm Projesi	67
1.3.4.4. Kuştepe Kentsel Dönüşüm Proje Örneği	68
1.3.4.5. Tarlabası Yenileme Projesi/ Kentsel Dönüşüm Projesi	70

İKİNCİ BÖLÜM

YEREL YÖNETİMLER

2.1.YEREL YÖNETİMLER KAVRAMI	76
2.2.YEREL YÖNETİMLERDE KATILIM OLGUSU	82
2.2.1.Yerel Yönetimlere Katılım Yolları	85
2.2.2.Türkiye’de Kadınların Siyasal Yaşama Katılımı	88

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TARLABAŞI KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJESİ VE KADINLARIN KATILIMI

3.1. ARAŞTIRMA YÖNTEM VE TEKNİKLERİ	94
3.1.1. Araştırmanın Amacı:	94
3.1.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi:	95
3.1.3. Veri toplama Tekniği ve Veri Analizi:	95
3.2. BULGULAR	97
3.2.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri ve Yaşanılan Çevre	97
3.2.1.1. Sosyo-Demografik Özellikler	97
3.2.1.2. Göç Süreci	101
3.2.1.3. Katılımcıların Evlerine ve Mahallelerine İlişkin Görüşleri	105
3.2.1.4. Katılımcıların Tarlabası Kentsel Dönüşüm Projesine İlişkin Bilgileri	107
3.2.1.5. Katılımcıların Tarlabası Kentsel Dönüşüm Projesine İlişkin Görüşleri	117

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

KAYNAKÇA

EK 1: Görüşme Formu

EK 2: Proje Yetkilisi İle Görüşme Formu

ÖZGEÇMİŞ

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1:	Katılımcının Yaşı ile Proje İsteklerinin Karşılaştırılması	121
Tablo 2:	Katılımcının Eğitimi ile Proje İsteklerinin Karşılaştırılması	121
Tablo 3:	Ev Sahipliği ile Projenin Uygulanması Konusundaki Yaklaşımlar	123
Tablo 4:	Katılımcının Yaşı ile Projenin Uygulanmasını İsteme Nedenlerinin Karşılaştırılması	124
Tablo 5:	Katılımcının Eğitimi ile Projenin Uygulanmasını İsteme Nedenlerinin Karşılaştırılması	125

EKLER LİSTESİ

EK 1: Görüşme Formu	143
EK 2: Proje Yetkilisi İle Görüşme Formu	148

GİRİŞ

Türkiye’de 1950’lerden sonra hız kazanan kentleşme süreci çoğu gelişmiş ülkenin kentleşme sürecinden farklı bir nitelik göstermektedir. Türkiye’deki kentleşme daha çok azgelişmiş ülkelere özgü nitelikler taşımaktadır. Bu durum özellikle 1960’larda Türkiye’de tartışmaların oluşmasına neden olmuştur. Devlet Planlama Teşkilatının (DPT) Beş Yıllık Ulusal Kalkınma Planlarında; “Kent, Kentleşme ve Yerleşim Sorunları” şeklinde ayrı ayrı bölümlere yer verilmiştir. Bu plana göre kalkınma ancak sanayileşmeyle mümkün olacaktır, kentleşme ise sanayileşmenin gerçekleştirilmesi için önemli bir unsurdur. Bu nedenle, öncelikli olarak kentleşmenin sağlanması gerektiği savunulmuştur. Türkiye’deki ekonomik büyüme hızı genellikle kentleşme hızından daha düşük olduğundan dolayı temelde sanayileşmeye dayanmayan bir kentleşme ortaya çıkmıştır. Şenyapılı’ya göre, Türkiye’de yaşanan sağlıklı kentleşmenin asıl nedeni, yukarıda ifade edildiği gibi, sanayileşmenin kentleşme sonucunda gerçekleşeceği beklentisidir (1978).

Kentleşme en genel tanımıyla, bir ülkede kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfus oranının artışını ifade etmektedir (Güngör, 1993). Ancak Şenyapılı’ya göre kentleşmeyi sadece nüfusla ilgili bir olgu olarak açıklamaya çalışmanın pek çok sakıncası vardır. Ona göre, kentler tarımsal olmayan üretimin tarımsal üretime oranla daha fazla olduğu yerlerdir. Aynı zamanda kentler, tarımsal üretim ve tarımsal olmayan üretimin denetiminin sağlandığı yerlerdir. Dolayısıyla bir yerleşim yerinin kent niteliğini kazanabilmesi için öncelikle her iki üretim biçiminin denetimine sahip olması gerekmektedir (Şenyapılı, 1978). Yani kentleşme tarımın yerini sanayinin ve hizmet sektörünün aldığı bir olgudur. Dolayısıyla, kentleşme tarım toplumundan sanayi toplumuna ve ileride bilgi toplumuna doğru bir dönüşümü ifade eden bir süreçtir (Bal, 2002).

Kentleşme ile birlikte ele alınması gereken bir diğer olgu kentlileşmedir. Kentlileşme, kırdan kente göçen nüfusun ekonomik ve sosyal bakımlardan kırsal özelliklerinden arınarak kentin özelliklerini kazanması süreci olarak tanımlanabilir (Bal, 2002). Kentlileşme, bir anlamda, kente göç edenlerin yeniden sosyalleşme sürecini de ifade etmektedir. Sosyalleşme, bireyin içinde bulunduğu aile, meslek grubu, arkadaş grubu vb. sosyal grupların ve toplumun değer-norm sistemini, davranış kalıplarını içselleştirmesidir. Kırsal alanlardan kente göç edenler kentin değer-norm sistemini,

kentli insanın düşünme, davranış biçimlerini ve giderek yaşama biçimini benimsemesi ile bu yeniden sosyalleşme gerçekleşir. Ancak bu süreç, bireyin ya da grubun yaşam tecrübesi, kentte bulunma süresi, etkileşim içinde bulunduğu sosyal çevreler, mesleği, eğitim seviyesi, cinsiyet ve yaş gibi birçok değişkenle ilişkilidir (Güngör, 1993).

Kartal'a göre, kentlileşme "ekonomik" ve "sosyal" olmak üzere iki boyutta açıklanabilir (1978). Ona göre, ekonomik bakımdan kentlileşme kişinin geçimini tamamen kentte veya kente özgü işlerde sağlıyor duruma gelmesiyle gerçekleşir. Sosyal bakımdan kentlileşme ise, bireyin kente özgü tavır ve davranış biçimlerini, değer yargılarını benimsemesi ile gerçekleşir (Kartal, 1978). Kentlileşme, ekonomik ve sosyal boyutlara ek olarak siyasal, psikolojik, inançsal ve estetik boyutlarda da yaşanır. Kartal'a göre (1978) siyasal boyuttan incelendiğinde kentli bireyin; siyasal sosyalleşmeyi önemseydiği, herhangi bir kültür ya da inanç grubuna ait kimlikten önce yurttaşlık kimliğini benimsediği, hakların ve sorumlulukların bilincinde olduğu, oy vermeyi yurttaş olmanın gereği saydığı ve siyasi kurumları demokrasinin yerleşmesinde vazgeçilmez yapılar olarak gördüğü söylenebilir. Kentli bir birey, sivil topluma özgü organizasyonları destekler, yerel yönetimlerin yetki, olanak ve hizmet düzeylerinin yükseltilmesini ister ve sorumluluk alır. Ulusal ve insanlığa ilişkin sorunlara karşı duyarlıdır. Görüldüğü üzere kentli olmak yaşam alanı olarak sadece kentte yaşamayı değil, bundan daha önemlisi ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal ve hatta psikolojik boyutlarda da kente özgü modern yaşam özelliklerini taşımayı kapsamaktadır.

Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta, her kentleşme sürecinin beraberinde doğal olarak bir kentlileşmeyi getirmeyeceğidir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde kent ve kamu hizmetleri ihtiyaçlarının karşılanmasında yetersizlikler olması, yine aynı nüfusun çalışmasına olanak sağlayacak temel sanayi yatırımlarının yapılmaması ve hizmet sektörünün mevcut işgücünü emme potansiyelinin düşüklüğü nedeniyle işgücünün marjinal sektörlere kayması, eğitim seviyesinde bir artışın olmaması, geleneksel yapının devam ettirilmeye çalışılması sonucunda kentlileşme gecikmekte ve hatta bireylerin bir türlü kentlileşemedikleri görülmektedir.

Bununla birlikte, Türkiye örneğinde de çok net bir şekilde görüldüğü üzere, yoğun göçler kentlileşmeyi olumsuz etkileyen bir diğer faktördür. Türkiye'de içgöç özellikle 1950'li yıllarda artış göstermiş ve genellikle kırdan kente doğru olmuştur. Türkiye'de 1950'lerden sonra hızlanan içgöçün nedenlerinin başında siyasal ve

ekonomik etkenler gelmektedir. Tarımsal üretim teknolojisinin gelişmesiyle birlikte tarımda verimlilik artarken, bir taraftan da insangücüne duyulan gereksinim azalmıştır. Kırsal alanlarda insangücüne duyulan gereksinim azaldığından ve teknolojik yenilikler arttığından buradaki nüfus kentsel alanlara kaymaya başlamıştır. Ulaşım koşullarındaki gelişmeler de kırsal alandan kentsel alana göçe etki eden önemli bir faktör olarak belirtilmektedir (Tekeli, 1977). Genel olarak incelendiğinde kente göçe neden olan faktörler ‘itici’ ve ‘çekici’ faktörler olmak üzere iki kategoride incelenebilir. Kırsal alanlardaki iş olanaklarının sınırlı olması, düşük ücret, eğitim ve sağlık olanaklarının yetersizliği ve terör köyden kente göçte itici faktörler içerisinde sayılabilir. Kentlerdeki iş olanaklarının kırsal alandaki iş olanaklarına oranla daha fazla olması; sürekli ve yüksek gelir; çalışmanın getirdiği sosyal güvence; sağlık ve eğitim olanaklarının, toplumsal güven ve huzurun daha fazla olması kente çekici faktörler arasında yer almaktadır. Aynı zamanda kentlerde yüksek eğitim kurumlarının bulunması, sosyal, kültürel ve sanatsal faaliyetlerin yaygınlığı kentleri çekici kılmaktadır. Kısacası, kentler daha iyi bir yaşam arzulayan insanlar için cazip yaşam alanları olarak görülmektedir.

Çok farklı nedenlerle göç kararı alınabilmekle birlikte, en temel amaç daha iyi bir ev, daha iyi bir iş ve daha iyi bir sosyal kültürel çevre edinmektir. Ancak kentlerin fiziksel ve sosyal altyapısı bu nüfusun ihtiyaçlarına karşılık verecek nitelikte ve düzeyde olmadığı için anomik kentleşme ve yabancılaşma ortaya çıkmaktadır. Yani, kente göç edenlerin asıl amacı kentlerin sosyal ve ekonomik olanaklarından yararlanmak, dolayısıyla kentle bütünleşebilmek iken, kentin sunduğu olanaklar çerçevesinde bu bütünleşmede sorunlar yaşanmaktadır.

Türkiye’de kırdan kente göçün kentsel mekânlarda yarattığı en belirgin görünüm gecekondulaşmadır. İbrahim Yasa’ya göre, gecekondu “İmar ve yapı işlerini düzenleyen mevzuata ve genel hükümlere bağlı kalınmaksızın, kendisine ait olmayan arazi ve arsalar üzerinde, sahibinin rızası olmadan yapılan izinsiz yapılar” olarak tanımlanır (aktaran Şenyapılı, 1978:57). Gecekondu hem çok ucuza mal edilen hem de çok kısa bir süre içerisinde tamamlanan bir konut türüdür. Dolayısıyla, gecekondu; kırdan kente göç eden ve genellikle işsizlerin, işçilerin ve marjinal sektörde çalışanların barınma ihtiyaçlarının karşılamasını sağlayan yerlerdir. Gecekondular genellikle kent çevrelerinde ya da kente yakın ancak henüz ‘kentleşmemiş’ topraklar üzerinde kurulmuşlardır (Şenyapılı, 1978). Örneğin İstanbul’daki gecekondu fabrika

çevrelerinde kuruldukları gibi, sanayiden uzak belediye sınırlarına yakın yerlerdeki arsalar üzerine de kurulmuşlardır (Keleş, 2006).

İbrahim Yasa'nın gecekondular üzerine yaptığı monografik inceleme gecekondular üzerine yapılan ilk çalışmalardan biri olması nedeniyle önemlidir. İbrahim Yasa, 1963-1965 yılları arasında yaptığı araştırmanın bulgularına dayanarak birtakım sonuçlar ortaya koymuştur. Elde edilen verilere göre, gecekondular ailesi toplumsal değer ve alışkanlıkları bakımından köy ve kent ailesi arasında sıkışıp kalmıştır. Her iki aile türünün özelliklerini bir arada bulundurması gecekondular ailesinin kendine özgü bir yapı olarak görülmesine neden olmaktadır. Gecekondular insanı, kente yerleşmiş olmakla birlikte, pek çok açıdan köydeki yaşamını kentte sürdürmeye çalışmaktadır. Aynı araştırma göstermektedir ki, gecekondularda yaşayanlar evlerinin önündeki bahçeyi küçük bir tarla haline getirmeyi, sebze yetiştirmeyi ve hayvan beslemeyi isterken aynı zamanda bir fabrikada işçi olarak çalışmayı istemektedirler (aktaran Erman, 2004)

Göç edenler yaşam alanı olarak genellikle kentin aynı yerleşim yerlerini seçmektedirler. Aslında bu durum bir taraftan aile, akraba ve hemşehri eksensiz 'cemaat' tipi ilişkiler ağının kentte devam etmesi sonucunu doğururken, diğer taraftan göç gelenlerin kentte tutunmalarını sağlamaktadır. Kongar ve Kıray'a göre, gecekondular kentle bütünleşme sürecinde tampon kurum mekanizmaları görevi yüklenmektedir. Kıray'a göre, tampon kurum mekanizmaları, "görelilik olarak hızlı ve kapsamlı değişim zamanlarında ortaya çıkan, ne eski ne de yeni yapıya ilişkin olan, yalnızca değişmekte olan yapıda görülen, bütünleşmeyi sağlayan kurum ve ilişkilerdir" (aktaran Kayıkçı, 2007). Herhangi bir ilden gelenlerin bir semtte yoğunlaşması ve dayanışma içine girerek, iş ve ev bulmaktan siyasal katılıma kadar birbirleriyle benzer süreçlerden geçmeleri, bu göç eden kitlenin hemşehri dayanışması gösterdiklerinin bir örneğidir (Bal, 2002). Büyük kentlerde zamanla akrabalık bağlarının zayıflamasına karşılık, hemşehrilik bağının (özellikle gecekondulara) gücünü korumaya devam ettiği gözlenmektedir. Hemşehrilik mekanizmasının en önemli görevi göç edenlerin ekonomik ihtiyaçlarını karşılamaktır. Çünkü büyük şehirlere gelenlerin çoğunun en önemli ihtiyaçlarının başında iş ve barınma ihtiyacı yer almaktadır. Birarada olmanın verdiği güven duygusu da göç edenlerin kendilerini kentlerde daha rahat hissetmelerini sağlamaktadır. Bu nedenle, aynı bölgenin insanların genellikle kentin belli mahallelerinde toplandıkları görülmektedir (Güngör, 1993).

Yeni kent yoksulları da aynı şekilde büyük ölçüde bu mekanizmalar aracılığıyla kentsel yaşama tutunabilmektedir. Kente tutunma çabası içinde olan kesim, iş ve konut bulabilmek, sosyal sorunlarını azaltmak ve kültürel kimlikleri korumak için bir araya gelerek, dernek veya vakıf benzeri örgütlerin çatısı altında hemşehri dayanışması sergiler (Bal, 2002). Hemşehrilik ilişkileri bazı gruplar için barınma, yaşama, iş bulma gibi temel varoluş konularında önem taşıyan ilişkiler anlamına gelirken bazı gruplar açısından kente getirdikleri kültürel özellikleri koruma ve yaşatma anlamına gelmektedir.

Daha önce ifade edildiği gibi, kentsel alanlara göç edenlerin en önemli iki sorunu iş bulma ve barınma ihtiyacıdır. Göç etmiş olan bir bireyin kentte iş bulması kentlileşmeyi sağlayacak faktörlerin başında gelmektedir. Ancak kırsal alandan gelen insanların iş bulmaları kolay değildir. Kırsal alandan gelmelerinden kaynaklanan vasıfsızlık, aynı zamanda genel istihdam sorunları göç edenlerin iş bulmalarını zorlaştırmaktadır. Keleş'in geliştirmekte olan ülkelerde geleneksel tarım kesimi ile modern sanayi kesimi arasında yer alan, küçük çaptaki üretici ve işverenlerden oluşan, üretim işlerinde kendi başına çalışanları da kapsayan bir kesim (aktaran Kayıkçı, 2007) olarak tanımladığı marjinal sektör kentlerde örgütsüz, süreksiz ve güvencesiz işlerde çalışan bir göçmen kitlesi oluşmaktadır.

Gecekondu sorununun halen var olması, üstelik kentlerin büyümesiyle birlikte kentin merkezi haline gelen ve sosyal risk alanları oluşturmaya başlayan gecekondu bölgelerinin varlığı, bu sorunlara çözüm yolları aranmasını da beraberinde getirmektedir. Gecekondu sorununun çözümünü sağlayacak olan yöntemlerin en önemlilerinden biri de kentsel dönüşüm projeleri olarak görülmektedir. Kentsel dönüşüm projelerinin temel uygulayıcıları yerel yönetimlerdir.

Merkezi yönetim, dış politika ve iç güvenlik gibi politikaların yürütülmesinden sorumluyken, yerel yönetimler merkezi yönetimin çizdiği sınırlar ve belirli yasal denetimler çerçevesinde halkın gereksinimlerini karşılamak ve yerel nitelikteki kamu hizmetlerinin yürütülmesiyle yükümlüdür (Alkan, 2005). Dolayısıyla, yerel yönetim yerel politikalardan sorumlu kurumdur. Halkın istek ve gereksinimlerini yerel yönetimlere ulaştırma olanağının daha fazla olması, hizmetlerin sunulmasının yerel yönetimler sayesinde çok daha çabuk, kolay ve etkin olması, aynı zamanda halkın kendi sorunlarını kendilerinin çözmesine olanak tanıyan politikaların üretilmesine elverişliliği

göz önünde bulundurulduğunda yerel yönetimlerin merkezi yönetimlere oranla önemli bir avantaja sahip olduğu söylenebilir (Alkan, 2005). Bu üstünlükler yerel yönetimlerin asıl varlık nedeni olarak görülmektedir.

Yerel yönetimlerin en önemli özelliği halk tarafından ulaşılabilirliği en kolay olan kurum olmasıdır. Halkın sorun ve gereksinimlerini doğrudan iletebildiği kurum olması nedeniyle yerel yönetimlerin ürettiği politikaların bu talepleri karşılayacak nitelikte olması beklenmektedir. Bu politikalarda özellikle kadınların istek ve gereksinimlerinin göz önünde bulundurulması oldukça önemlidir. Çünkü erkek kamusal alanda daha çok yer alırken, kadınların dışarıyla bağlantılarının sadece ev ve yakın çevresiyle sınırlı olması özel alanda yapılacak herhangi bir değişimden kadınların daha çok etkileneceğini göstermektedir. Kadınlarla erkeklerin, aynı mekânı paylaşmalarına rağmen mekânı algılayışları birbirinden farklılıklar göstermektedir. Farklı toplumsal koşullara sahip olan kadın ve erkekler farklı gereksinim ve beklentilere sahiptirler. Yerel yönetimlerin kadınların bu beklentilerine cevap verebilmesi ancak onların tecrübelerinden hareket etmesiyle mümkün olabilecektir. Yani yerel yönetimlerin kadınların sorunlarına çözüm bulabilmesi için yine kadınların bilgi ve deneyimlerinden faydalanmaları gerekir. Çünkü yerel yönetimlerin ürettiği mal ve hizmetlerin kullanıcıları genellikle öncelikli olarak kadınlar ya da kadınlar aracılığıyla ailelerdir (Ecevit'ten aktaran Alkan, 2005). Bu çerçevede Tarlabası Kentsel Dönüşüm Projesi kapsamında belediyenin kadınların yaşam alanında büyük bir değişimi beraberinde getirecek olan kentsel dönüşüm projesi ile ilgili düşüncelerini alıp almadıkları, katılımlarının sağlanıp sağlanmadığı bu araştırmanın temel inceleme konularından birini oluşturmaktadır.

Türkiye'de yerel yönetimlerin kadınlarla ve kadınların sorunlarının çözümüyle ilgili herhangi bir düzenlemesinin bulunmadığı görülmektedir. Hatta yerel yönetimlerin son Kalkınma Plânı da kadınlara yer vermemektedir. Yerel yönetimlerin “amaçlar, ilkeler, politikalar” kısmında engellilerin, yaşlıların, çocukların ve gençlerin gereksinimleri dikkate alınarak yeni politikalar geliştirileceği belirtilmektedir. Ancak kadınların bu plânlara dâhil edilmediği görülmektedir. Bu durum kadınların yerel politikalarda da görünmez kılınmasına neden olmaktadır. Bu bilgiler ışığında yerel yönetimlerin cinsiyet körü politikalar ve hizmet alanları tasarladıkları söylenebilir (Ecevit'ten aktaran Alkan, 2005). Kadınların görünür kılınması yerel yönetimlerin

uyguladıkları politikaların kadınların sorunları ve gereksinimleri de düşünülerek yeniden tasarlanmasını gerektirmektedir. Toplumsal cinsiyet duyarlılığının temele yerleştirilmeyle kadınların yerel yönetimlerdeki etkinliklerinin süreklilik kazanacağı söylenebilir.

Yerel yönetimlerin son zamanlardaki en önemli uygulamalarından biri kentsel dönüşüm projeleridir. Kentsel dönüşüm projeleri, yerel yönetimler tarafından, özellikle kentin merkezine yakın “çöküntü alanı” olarak nitelendirilen yerlere ve yasadışı gecekondu bölgelerinin yıkılmasına veya yenilenmesine yönelik olarak uygulanan projelerdir. Kentsel dönüşüm projeleri bu alanların iyileştirilmesi için uygulanan yöntemlerin en önemlisi olarak görülmektedir.

Kentsel dönüşüm projeleri kentlerin modernleşmesini sağlayan bir araç olarak görülmektedir. Kentlerde oluşan fiziksel, sosyal, ekonomik ve çevresel bozulmalara karşın çözüm yolu olarak görülen bu projeler, kentlerin yaşam kalitesini yükseltmek amacıyla planlanan projelerdir. Kentsel dönüşüm projelerinin bir diğer amacı da kente göç edenlerin kentle bütünleşme düzeylerine olumlu katkı sağlamak olarak gösterilmektedir. Ancak uygulamalar incelendiğinde bu projelerde kentle bütünleşme olgusunun daha ziyade mekânsal bir yeniden düzenlemeye indirildiği görülmektedir.

Bayraktar’a göre, kentsel dönüşümün gerçekleştirilebilmesi için beş unsur çok önemlidir. Bunlar:

- Kaçak yapılaşmış alanların dönüştürülmesi,
- Kent içinde kalan kullanımı sakıncalı çalışma alanlarının dönüştürülmesi,
- Doğal afetlerden doğrudan etkilenecek olan sakıncalı alanlardaki konutların veya başka kullanım alanlarının dönüştürülmesi,
- Kent içinde niteliksiz, sağlıksız alanların ve yaşanabilir kent standartları dışında kalan alanların dönüştürülmesi ve
- İşlevini yitirmiş tarihi mekânların, koruma alanlarının dönüştürülmesidir (aktaran Ergan ve Şahin, 2007).

Kentsel dönüşüm projeleri özellikle gecekondu alanlarına yönelik değişiklikleri barındırmaktadır. Çünkü gecekondu, taşra ve köy kültürünü kente taşıyan düzensiz bir yaşam alanı olarak görülmektedir. Ancak daha önce ifade edildiği gibi, göz ardı edilen nokta dönüşümün sadece fiziksel bir değişim ile başarılmaya çalışılmasının yeterli olmayacağıdır. Gerçek anlamda bir dönüşümün gerçekleştirilebilmesi için

değişimin asıl öznesinin binalar değil bireyler olması gerekir. Kentsel dönüşüm projelerinde kentin sosyal, kültürel ve psikolojik çok yönlü ilişkileri göz ardı edilirken sadece fiziksel iyileştirme üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu anlamıyla da tamamen şekilci bir kentleşme ve modernleşme çabası olduğu söylenebilir. Mekânsal değişimle birlikte sosyal dönüşümün de nasıl gerçekleştirileceği konusu kentsel dönüşüm projelerinin öncelikli amacı olmalıdır.

Kentsel dönüşüm projelerinin uygulanacağı ya da uygulandığı alanlarda sosyolojik boyutlar dikkate alınarak yapılan araştırmalar incelendiğinde, bu çalışmaların genellikle erkekler ve ailelere yoğunlaştığı görülmektedir. Yani, literatür incelendiğinde kentsel dönüşüm sürecindeki alanlarda yaşayan kadınların düşüncelerini içeren ve kadınların konumunu belirlemeye yönelik olarak çok fazla araştırmanın mevcut olmadığı görülmektedir (Alkan, 2005). Kentlere göç eden ailelerin kentle bütünleşmelerini ve sosyal dönüşümlerini sağlamak amacıyla gerçekleştirilen programlarda da kadınlar aynı şekilde göz ardı edilmektedir. Oysa kadınların aile içi ilişkilerde önemli bir rol oynadıkları ve toplumun sosyal dönüşümünün sağlanması için kadının sosyal dönüşümünün gerçekleştirilmesi gerektiği düşünüldüğünde kentsel dönüşüm projelerinde kadının konumunun da dikkate alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Yukarıda ifade edildiği gibi, özellikle kadınların sosyal dönüşümünün nasıl sağlanacağı önemli bir konudur. Çünkü erkekler, mahalle dışına daha çok çıkmakta, iş dolayısıyla kamusal alanda daha çok yer almaktadırlar. Gecekondu yaşamının olumsuzluklarından daha çok etkilenen kadınların içinde buldukları alan da erkeklerle oranla daha sınırlıdır. Bu alan kendi çevreleri, oturdukları mahalle ve evleriyle sınırlı kalmaktadır. Kadının konumunu ve bu süreçte yer almasını dikkate almayan kentleşme, kentlileşme tartışmaları ve kentsel dönüşüm projeleri bu hâli ile yetersiz kalacaktır. Çünkü yapılan çalışmalar göç nedenleri, göçün etkileri, göç edenlerin tutumları ve tepkileri açısından kadınlar ve erkekler arasında önemli farklılıklar olduğunu göstermektedir. Bu nedenle tüm bu tartışmalar içerisinde kadın boyutu ile de kentsel dönüşüm projelerini inceleyen çok boyutlu araştırmalara ihtiyaç vardır. Dolayısıyla bu çalışma bu boyutu geliştirme anlamında bir çaba olacaktır.

Bir grup akademisyenin yayınladığı bir bildiriye göre, kentsel dönüşüm projelerinin ileride sosyal, ekonomik ve mekânsal sorunlar yaratacağı öngörülmektedir.

Bu sorunların olabilirliğine kesin gözüyle bakan ve kentsel dönüşüm projesine eleştiriler getirilen bildiride; yapılan tüm tepkilere rağmen yerel yönetimlerin, katılımı ve toplumsal uzlaşmayı önemsemediği, merkezi idarenin de desteğini alarak projelerin uygulanacağı alanda yaşayanları dışlayan, görmezden gelen projelere imza attıkları belirtilmektedir (bianet, 2008). Sulukule, Küçükbakkalköy ve Kâğıthane halkının dönüşümle ilgili düşüncelerinden hareketle kentsel dönüşüm projelerinin sosyal dışlanma, korku, kaygı, ayrımcılık, geleceksizlik ve güvensizlik gibi duyguların oluşmasına neden olduğu görülmektedir (Foggo, 2007). Mekânsal düzenlemelere öncelik veren kentsel dönüşüm projeleri yaşadıkları evden ve mahalleden ayrılmanın burada yaşayan halkta yaratacağı toplumsal, siyasal ve ekonomik sorunları görmezden gelmektedir (Foggo, 2007). İnsanların uzun süredir yaşadıkları konuttan ayrılmaları onlarda tedirginlik yaratacak ve gecekondudan apartmana taşınmak yaşam tarzlarını kökten değiştirebilecektir. Çöküntü alanı olarak nitelendirilen, gecekondulu veya eskimiş tarihi konut alanlarında yaşayan, herhangi bir sosyal güvencesi olmayan, düşük bir gelire enformel sektörde çalışan dolayısıyla zaten kentle bütünleşme sorunları yaşayan insanların yaşama alanlarının değiştirilmesi dışlandıklarını hissetmelerine ve yeni toplumsal uyum, yeni yoksulluk süreçleriyle karşılaşmalarına neden olabilir (bianet, 2008). Yerel yönetimlerin kentsel dönüşüm ve yenileme süreçlerinde bu alanlarda yaşayanlarla birlikte kararlar alması ve birlikte karar verme sürecinde cinsiyet ayrımı yapılmadan herkesin eşit söz hakkına sahip olması, bu kararlara göre projeler geliştirmesi, planlanması ve uygulaması projelerin olumsuz etkilerinin azaltılmasını sağlayabilir (bianet, 2008).

Gecekondulu kadınların genellikle eğitim düzeylerinin düşük olduğu, hatta büyük çoğunluğunun okuma-yazma bilmediği görülmektedir. Dolayısıyla, kente göç eden ve bir işte çalışmak isteyen kadınların da genellikle herhangi bir sosyal güvenceye sahip olmadan, marjinal sektörde, düşük ücretle, güvensiz çalışma koşullarında çalıştıkları görülmektedir. Bazı kadınların kamusal alana çıkma şansının daha az olması bu kadınların genellikle evde parça başı işlerde çalışma ya da dantel, örgü örme gibi faaliyetlerde bulunarak ev ekonomisine katkıda bulunmasına yol açmaktadır. Kamusal alana çıkma şansı olan kadınların ise genellikle gündelikçilik gibi belli bazı alanlarda iş bulabildikleri görülmektedir. Yapılan araştırmalar incelendiğinde birinci kuşak ve ikinci kuşak gecekondulu kadınların yaşam algılarında farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Birinci kuşak gecekondulu kadınlar tek umut olarak çocuklarını gördüklerini belirtirken, ikinci kuşak gecekondulu kadınların kentsel yaşama ilişkin algıları annelerinden farklılaşmakta, dışlanmışlık duygusunu daha fazla yaşamaktadırlar. Kadınların bu durum karşısındaki tavrı ya kabullenme ya da başkaldırma şeklindedir. Başkaldırı bazen siyasal örgütlere ya da bazı dini gruplara katılma şeklinde kendini gösterebilmektedir (Gökbayrak, 2002).

Koca baskısı, toplum baskısı, ekonomik özgürlüğün olmaması, ev ve çevresinde sıkışıp kalmaları ve eğitim seviyelerinin düşük olması kırsal değerler ile kentsel değerler arasında sıkışıp kalan kadının sorunlarının erkeklerin sorunlarından daha farklı nitelikte olmasına neden olur. Bu nedenle özellikle kadınların yaşamını etkileyecek olan kentsel dönüşüm projelerinin kadınların sorunlarına çözümler getirecek nitelikte olması gerekir. Kadınların sosyal ilişkileri, yaşam tarzları, mekânla kurdukları ilişki ve kentsel dönüşüm hakkındaki algılamaları bu kentsel dönüşüm projelerinde dikkate alınması gereken en önemli noktalardandır.

Kentsel dönüşüm projelerini plânlayan ve uygulayan yerel yönetimlerin, projenin uygulanacağı alanlarda yaşayan insanların toplumsal, kültürel ve ekonomik özelliklerinin göz önünde bulundurulduğu bir proje oluşturması bir zorunluluk olarak durmaktadır. Çünkü bu özellikleri dikkate almayan kentsel dönüşüm projelerinin, daha önce ifade edildiği gibi, yeni sorun alanlarını ortaya çıkartacağı söylenebilir. Toplumsal, kültürel ve ekonomik yapılarında herhangi bir gelişme veya değişme meydana gelmeden yalnızca mekânsal bir değişim sağlamak insanların yaşadıkları alandaki sorunların çok daha büyük boyutlarla yeni mekânlara aktarılması anlamına gelecektir.

Bu araştırmanın temel amacı, kentsel dönüşüm projesinin uygulanacağı bir gecekondulu mahallesindeki kadınların bu projelere bakış açılarından ve kendi hayatlarını nasıl etkileyeceği ile ilgili düşüncelerinden hareketle yerel yönetimlerin, toplumsal cinsiyet faktörünü de dikkate alan bir politikaya sahip olup olmadıklarını incelemektir. Bu çerçevede, kadınların sosyo-demografik özellikleri ile kentsel dönüşüm projelerine bakış açıları arasında bir ilişki olup olmadığı, kadınların bu projelere bakışları, kentsel dönüşüm projelerinin uygulayıcısı olarak yerel yöneticilerin bu projenin plânlanması aşamasında bu bölgelerde yaşayan insanların, özellikle kadınların düşüncelerini alıp almadıkları incelenecektir. Ayrıca yerel yöneticilerin kentsel dönüşüm projelerini nasıl algıladıkları, bu projeleri sadece fiziksel değişim sağlayan bir uygulama mı yoksa

sosyal dönüşümü sağlayan bir araç olarak mı gördükleri araştırılacaktır. Son olarak kentsel dönüşüm için fiziksel mekânın değişiminin yeterli olup olmadığı, gerçek anlamda bir kentsel dönüşüm sürecinde kadının konumunun irdelenmesi hedeflenmektedir.

Bu araştırmada gecekondu bölgelerinde yaşayan kadınlar bağlamında yukarıda ifade edilen araştırma amaçlarını gerçekleştirmek için yarı-yapılandırılmış bir görüşme formundan faydalanarak yüz-yüze görüşmeler yapılmıştır. Aynı zamanda yerel yöneticilerin kentsel dönüşüm projelerine bakışlarının tespit edilebilmesi için bu projenin plânlayıcısı ve uygulayıcısı olan belediye yöneticileriyle de görüşmeler plânlanmış, ancak tüm çabalara rağmen projenin plânlayıcılarına ulaşılammış yalnızca bu projenin yürütülmesinde yetkili olduğu ifade edilen bir yönetici ile görüşülmüştür. Alan araştırması İstanbul'un Beyoğlu ilçesine bağlı Tarlabası'nda gerçekleştirilmiştir. Çünkü Tarlabası kırsal alandan kente göç edenlerin yoğun olarak buldukları bir yerleşim yeridir ve kentsel dönüşüm projesinin uygulanması plânlanan bir gecekondu alanı olarak Türkiye'de gecekondu alanlarının taşıdığı niteliklerin somut olarak gözlemlenebilmesine fırsat vermektedir.

Bu çerçevede araştırmanın evrenini Tarlabası'nda ikamet eden kadınlar oluşturmaktadır. Örneklem ise; Tarlabası'nda uygulanması planlanan dönüşüm projesinin belediye tarafından belirlenen ilk aşamasına dâhil edilen 3 mahalleden tesadüfî örnekleme yoluyla seçilen ve araştırmaya katılmayı kabul eden 75 kadından oluşmaktadır (her mahalleden 25'şer kadın). Araştırmalarda özellikle bakış açılarını ortaya çıkarma nitel araştırmaların belirleyici özelliği olduğundan, veri toplama tekniği olarak, açık uçlu ve kapalı uçlu sorulardan oluşan yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Elde edilen veriler hem nitel hem de nicel veri analiz tekniklerinden faydalanılarak analiz edilmiştir. Nicel verilerin analizinde SPSS programı kullanılmıştır.

Bu tez üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın sorunsalı, tartışma konuları ve amaçları açıklandıktan sonra, birinci bölümde "Kentleşme Olgusu ve Kentsel Dönüşüm Projeleri" başlığı altında kent teorileri, kentleşme, kentsel dönüşüm olguları incelenecektir. Kent Teorileri başlığı altında, İnsan Çevrebilimcilerin Teorileri, Aynı Merkezli Daireler Teorisi, Sektör Teorisi, Çok Merkezli Gelişim Teorisi, Merkezleşen Yerler Teorisi, Tek Büyük Kent Teorisi, Toplumbilimcilerin Kent Teorileri ve Modern Kent Teorileri incelenecektir. Kentleşme başlığı altında, kent ve

kentleşme kavramları ve gecekondulaşma olgusu özellikle Türkiye'deki kentleşme süreci dikkate alınarak açıklanacaktır. Kentsel Dönüşüm başlığı altında ise, kentsel dönüşüm kavramı, kentsel dönüşümün Türkiye'deki gelişimi ve uygulamaları açıklanacak ve incelenecektir. Tezin ikinci bölümünde “Yerel Yönetimler” başlığı altında, yerel yönetimler kavramı, yerel yönetimlerde katılım olgusu, yerel yönetimlerde katılım yolları incelenecek ve Türkiye'de kadınların siyasal yaşama katılımı kısaca açıklanarak kadınların yerel yönetime ve uygulamalarına katılımı konusu irdelenecektir. Üçüncü bölümde öncelikle araştırmanın amacı, araştırmanın evren ve örnekleme, veri toplama tekniği ve veri analizine yönelik bilgiler verilecek, daha sonra “Bulgular” başlığı altında görüşmelerden elde edilen veriler sunulacak ve benzer araştırmaların sonuçları ile karşılaştırmalar yapılarak bulgular değerlendirilecektir. Sonuç ve Değerlendirme bölümünde ise elde edilen veriler araştırma amaçları dikkate alınarak genel olarak değerlendirilecek ve tartışılacaktır.

1. BÖLÜM: KENTLEŞME OLGUSU VE KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJELERİ

1.1. KENT TEORİLERİ

Teori, olguların oluşum nedenlerini, olgular arasında herhangi bir düzen olup olmadığını, herhangi bir yasaya bağlı olup olmadıklarını ve olgular arasındaki ilişkileri açıklamaya çalışan düşünce sistemidir (Keleş, 2006). Teorilerin en önemli özelliği de elde edilen bilgilere dayanılarak olayların gelecekte nasıl olacağına dair kestirimlerde bulunmaya imkân sağlamasıdır. Toplumbilimler alanında geliştirilmiş olan teorilerde genellikle olgular ve olgular arasındaki ilişkiler olduğu gibi açıklanır. Dolayısıyla bu ilişkilerin ve toplumsal olayların nasıl olması gerektiği ve neler yapılması gerektiği gibi konular teorilerin dışında bırakılmıştır. Ancak yeni gelişmelere bakıldığında günümüz toplumbilim teorilerinin sadece açıklayıcı olmaktan öte nitelikler taşımaya başladığı görülmektedir. Bu çerçevede iki yaklaşımdan söz etmek mümkündür. Bazı teoriler sadece açıklama amacı taşırken bazı teorilerde önceden belirlenmiş amaçlara ulaşmak için izlenmesi gereken yolları ve uyulması gereken kuralları gösterme çabası yani olması gerekene dair bir açıklama çabası daha ön plandadır.

Kent bilim teorileri de bir kentin nasıl oluştuğunu, temel yapı ve dinamiklerinin neler olduğunu ve kentlerin nasıl geliştiğini olgular arasındaki bağlantılara bakarak açıklamaya çalışır. Kent teorilerinin geçerli olabilmesi için bazı koşullara ve ölçütlere uygun olması gerekmektedir. Keleş'e göre de kent teorileri (2006) kentlerin nasıl oluştuğunu ve nasıl geliştiğini açıklamaya dayanmalı ve geliştirilmeye elverişli olmalıdır.

Günümüz kent anlayışı sanayileşme süreciyle ortaya çıktığı için bu sürecin en belirgin gözlemlenebildiği yer olan Avrupa ilk kent teorilerinin geliştirildiği yer olmuştur (Bal, 2002). Amerika'daki kentleşmenin daha kısa sürede ve daha hızlı olması sorunların oluşmasına yol açmıştır. Bu gelişmeler sosyal bilimcileri kente dair açıklamalarda bulunmaya ve teori üretmeye yöneltmiştir. Kent teorileri açısından literatür incelendiğinde bu teorilerin genelde beş ana başlık altında toplanabileceği

görülmektedir. Tezin bu bölümünde bu konudaki mevcut teorileri kısaca açıklamak konunun anlaşılması açısından faydalı olacaktır.

1.1.1. Ekolojik Teori

Amerika'daki kent sosyolojisi çalışmaları daha çok pratik ihtiyaçlardan kaynaklanmıştır. Bu teoriler kentlerin mevcut yapısını açıklamaya çalışan geleneksel kuramlardır. Genellikle kent toplumbiliminden ve çevrebiliminden faydalanırlar. Bu teorilerin hepsinde kentlerin belirli ekolojik ilkelere uygun olarak geliştiği kabul edilmektedir. İnsan çevrebilimcilerin geliştirdiği en önemli açıklamaların başında ekolojik teori gelir.

Ekoloji, aynı sistem içinde bulunan bütün canlı organizmaların karşılıklı bağımlılık içerisinde olduklarını ifade eden bir kavramdır (Bal, 2002). Buna göre dünyadaki her şey başka bir şeyle ilişkilidir. Aynı yaşam alanı içinde bulunan her canlı yaşamak için mücadele etmek ya da yarışmak zorundadır. Bu mücadele sonrasında bir 'ortak- yaşarlık' ilişkisi ortaya çıkar. Her canlının doğanın farklı kısımlarından yararlanması işbölümünü, işbölümü ise işbirliğini sağlar. 'Rekabetçi işbirliği' denilen bu süreç doğal dengenin oluşmasını sağlar. Bu biyolojik süreçler Park, Burgess ve McKenzie tarafından sosyoloji alanına aktarılmış ve 'insan ekolojisi' yaklaşımı doğmuştur. Bu teoriyi ilk kullanan kişi Robert Park'tır. Ona göre, 'insan ekolojisi' bireylerin birbirleriyle ve çevreleriyle olan davranışlarını inceleyen bir bilim dalıdır. Kent ekolojisi açıklamasına göre kentleşme üç farklı biçimde oluşabilmektedir. Aynı merkezli daireler teorisi, sektör teorisi ve çok merkezli gelişim teorisi, kentleşmenin farklı biçimlerini açıklamaya çalışan teorilerdir.

1.1.1.1. Aynı Merkezli Daireler Teorisi

Chicago Okulu temsilcilerinden Ernest Burgess tarafından 1920 yılında geliştirilen bu teoride Chicago kentinin yapısı ve gelişimi esas alınmıştır. Burgess, sanayi kentlerindeki toprak kullanımını ve kent yerleşmelerinin nasıl oluşup geliştiğini ortaya koymayı amaçlamıştır. Ona göre kentler, aynı merkezli, iç içe dairelerin birbirinden ayırdığı işlev bölgelerinden oluşmaktadır. En içte bulunan dairede, iş ve ticaret bölgesi yer almaktadır. En değerli araziler bu dairede yer almakta ve bu bölge sürekli olarak bir genişleme eğilimi taşımaktadır. İkinci daire ise, 'geçiş bölgesi'dir.

Daha çok işyerlerinin bulunduğu bu daire imalat sanayi kuruluşlarını da barındırmaktadır. Yoksul ve gelişmemiş olan ikinci daire, sürekli olarak birinci dairenin tehdidi altındadır. Bu teoriye göre, kırsal alandan yeni gelen göçmen işçiler, dar gelirliler ve suça eğilimliler daha çok bu daire içinde yer almaktadırlar.

Üçüncü daire, ilk iki dairedeki işyerlerine yakın olmak zorunda olan sanayi işçilerinin yaşadıkları mahallelerden oluşmaktadır. Dördüncü bölge, küçük iş sahiplerinin, memurların oturduğu, daha iyi konutların bulunduğu, yani orta tabakanın bulunduğu alandır. Beşinci ve son bölgede ise kent sınırları dışına taşan banliyöler bulunmaktadır. Kentin en varlıklı mahallelerinin bulunduğu alandır. Kentler büyüdükçe, daireler de genişler ve kendinden sonra gelen dairenin içine doğru sokulmaya başlar. Kentin ekonomik yapısındaki değişimin hızı bu yayılmayı etkilemektedir (Bal, 2002).

Ortak merkezli (veya aynı merkezli) daireler teorisine göre, kentteki arsa değerleri kent merkezinden uzaklaştıkça azalmaktadır. İşçilerin bulunduğu dairenin merkeze çok yakın olması bir çelişki gibi görülebilir. Ancak işçilerin bu bölgelerde mülk sahibi olmadıkları, mülk sahiplerinin arsaları üzerinde çalışıp onların taşınmazları için yüksek kiralar ödemek zorunda oldukları düşünüldüğünde bu durumun aslında bir çelişki olarak değerlendirilmesinin hatalı olduğu görülmektedir (Keleş, 2006).

Ekolojik teori, ampirik araştırmalar için kuramsal bir perspektif sağlamıştır. Yine de bu teorinin birçok yönden eleştiri aldığı görülmektedir. Teori, kentleşmeyi düzenli bir gelişim çizgisi içinde göstermiş ve aşırı derecede basitleştirmiştir. Oysa pek çok örnek kentlerin bu şekilde düzenli bir gelişme çizgisinde gelişmediğini göstermektedir. Bir diğer eleştiri teorisinin özellikle Amerika için geliştirildiği, her zaman ve her yerde geçerli olamayacağı yönündedir. Bu nedenle bu teori evrensel bir nitelik taşımamaktadır. Son olarak, kent organizasyonunda bilinçli dizayn ve planlı girişimlerin hesaba katılmaması bu teorisinin eleştirilmesine neden olmuştur.

1.1.1.2. Sektör Teorisi

Bu teori, Horner Hoyt tarafından 1939 yılında geliştirilmiştir. Kentlerin büyümesi sürecinde anayollar ve demiryollarının önemi vurgulanmaktadır. Hoyt kentlerin daire biçiminde değil, dilimler şeklinde sektörlere bölündüğünü belirtir. Farklı gelir diliminde ve farklı sınıflara mensup olanlar, farklı bölgelerde oturur ve

gelirlerindeki yükselmeye birlikte aynı sektör içinde merkezden çevreye doğru hareket ederler.

Bu teoriye göre, kent beş ayrı dilimden oluşan bir organizmadır. Merkezde yer alan bölge, iş ve ticaret bölgesidir. İkinci dilim, toptancılık ve imalat sanayi bölgesidir. Üçüncü dilim, alt sınıf konutlarının bulunduğu bölgedir ve sanayi bölgesine yakındır. Dördüncü dilim, orta sınıfların yerleşim bölgesi; beşinci ve son dilim ise yüksek gelirli sınıfların yerleşim yeridir.

Yerleşilen araziden yararlanma biçimlerinin temel düzenindeki değişimleri aydınlatması bakımından önemli sayılan bir teoridir. Bu açıdan da ortak merkezli daireler kuramından daha fazla evrensel bir nitelik taşıdığı söylenebilir (Keleş, 2006). Ancak bu teorinin de eleştirilen yönleri vardır. Toplumsal sınıf yapısını gereksiz ölçüde basitleştirmesi, 19. yy. liberalizminin hâkim olduğu konut düzenini veri olarak kullanması, yerinden yönetim kurallarını ve planlama kararlarını hesaba katmaması eleştirilmiştir. Son olarak dilim kavramının da anlaşılmasız bir biçimde kullanıldığı ve iyi tanımlanmamış olduğu bir eleştiri olarak belirtilebilir.

1.1.1.3. Çok Merkezli Gelişim Teorisi

Harris ve Ullman tarafından 1945 yılında geliştirilmiştir. Daha önceki iki teorinin yerleşilen araziden yararlanma biçimlerini açıklamakta yetersiz olmaları sonucu geliştirilen bir teoridir. Buna göre kentler, çok merkezli bir gelişme eğilimi göstermektedirler. Bu merkezler ya başlangıçta olmuşlardır ya da ihtiyaçlardan kaynaklanarak zaman içerisinde ayrı ayrı gelişmişlerdir. Bu çerçevede kentler büyüdükçe merkezlerin sayısı da artmaktadır (Marın ve Altıntaş, 2004).

Kentlerin çok merkezli bir şekilde gelişmesine yol açan bazı nedenler vardır. Bunlar:

- a) Kimi faaliyetler, uzmanlaşmış özel hizmetlere gereksinim duyar ve onların bulunduğu yerlere yakın olmak isterler.
- b) Diğer kimi etkinlikler, kendilerine benzeyen ya da kendilerini tamamlayan etkinlikler ile bir arada olmayı isterler.
- c) Birbirlerine zıt olan bazı faaliyetler ise ayrı ayrı yönlerde yer seçerler (Çimento fabrikası ile hastanelerin ayrı bölgelerde bulunmaları bu duruma bir örnektir).

d) Bazı faaliyetler kendileri için uygun olan ancak bedelini ödeyemedikleri için ayrı ayrı merkezlerin yaratılmasına neden olabilirler (Keleş, 2006).

Bu teori, çağımızdaki büyük kentlerin farklı biçimde gelişmesiyle ilgili gerçekleri açıklamaya yardımcı olmuştur. Ancak bu düşüncelerin ampirik araştırmalarla desteklenmemesi eleştirilere neden olmuştur.

Amerika'daki kentleşme teorilerine genel olarak bakıldığında her üç teorinin de, kent plancıları için önemli olduğu görülmektedir. Ancak her üçü de eleştirilebilecek yönleri sahiptir. Bu teoriler, Amerika kentleri dikkate alınarak oluşturulmuş teorilerdir. Evrensel nitelikte değildir, göreceli bir nitelik taşımaktadırlar. Son olarak Keleş'in de ifade ettiği gibi, kentsel yapıyı ve işleyişi bir doğa kanunu gibi algılamak önemli bir sorun oluşturabilir (2006).

1.1.2. Merkezleşen Yerler Teorisi

Merkezleşen yerler teorisinden, günümüz kentlerinin oluşumunu açıklamakta da yararlanılmaktadır. Bu teoriye göre bir kentin büyümesi, o kentin hizmet işlevlerinin uzmanlaşmasına bağlıdır. Buna rağmen, merkezleşen bir yerin ne kadar hızlı büyüyeceğini belirleyecek olan faktör kent hizmetlerine olan taleptir. Buna göre bir kentin görevi, çevresine her türlü hizmeti sağlamaktır. Kentler çevrelerine sundukları hizmetlerin içeriğine ve hızına göre de sıralanabilir. Sunulan hizmetlere olan talep ne kadar çok olursa kentler de o ölçüde büyürler. Ancak bu teorinin genelleştirilebilmesi için bazı varsayımların yerine getirilmesi gerekmektedir. Bunlar: a) Nüfusun aynı bölgede her noktaya eşit yayıldığı varsayımdır. b) Aynı tür hizmet sunan iki ayrı merkezleşmiş yerin artbölgeleri de aynı büyüklükte olur. c) Merkezleşmiş yerleşim alanları kendilerine bağımlı olan alanların büyümesini sağlayacak şekilde gelişirler. d) Bu yerler bir hiyerarşi yaratırlar (Keleş, 2006).

Bu teori, kentlerin büyümesini açıklaması bakımından son derece önemlidir. Bu teorinin bir başka önemi de kent ile kentin içinde bulunduğu alanla olan ilişkiye vurgu yapmasıdır. Ancak yine de eleştirilere maruz kalmıştır. Bu teorinin, kentlere uygulanabilirliği konusunda pratik güçlükleri olduğuna dair eleştiriler mevcuttur. Bir diğer eleştiri noktası ise, bir yerin merkezleşmiş bir yerleşme olup olmadığını anlamakta kullanılan ölçütlerdir.

1.1.3. Tek Büyük Kent Teorisi

Bu teori de merkezleşmiş yerler teorisi gibi, kentteki nüfusun dağılımını ve kentlerin kademelenmesini dikkate almaktadır. Teori, nüfusun genellikle bir ya da iki merkezde toplandığı ve ülke kaynaklarının bu merkezlerce tüketilmekte olduğu görüşünü benimsemektedir. Mark Jefferson, bu görüşünü ‘Tek Büyük Kent Yasası’ olarak tanımlamaktadır. Bu teori özellikle gelişmekte olan ülke kentlerinin görünümünde somutlanabilmektedir. Tek büyük kentin ekonomik etkinlikleri, yetişmiş insan gücüne ulaşımın daha kolay olması ve anamal azlığı tek büyük kent oluşumunun gerçekliğini kanıtlayan etmenler içerisinde gösterilmektedir (Keleş, 2006).

Bu teori kentteki konutsal arazi kullanımına uygulanmıştır ve bazı varsayımlara dayanmaktadır. İş olanaklarının hepsinin kentin iş merkezinde bulunması, her halkından en az bir bireyin çalışmak amacıyla merkeze yolculuk etmesinin zorunluluğu, bütün hane halklarının aynı gelir seviyesine ve zevklere sahip olması, kamu hizmetlerinin, vergilerin ve hava kalitesinin her yerde aynı özellikte olması bu varsayımlardan bazılarıdır (Marın ve Altıntaş, 2004).

Belli merkezlerde toplanmanın sağladığı ekonomik yarar ve üstünlükler, hazır altyapı, bankacılık ve yönetim kuruluşlarının sunduğu hizmetler, yerel pazarlar ve ucuz emek, kültür, eğitim, sağlık ve eğlence hizmetleri tek büyük kentin gelişmesini sağlayan en önemli etmenlerdir. Bu kuralın geçerli olduğu ülkelerde, bölgeler arası dengesizlik gibi sorunlarla karşılaşılabilir ve tek büyük kentle diğer kentler arasında uçurum oluşabilir (Keleş, 2006).

Tek büyük kent teorisi, gerçekçi olmadığı ve kentin modelleştirilmesinde sorunlar olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir (Marın ve Altıntaş, 2004).

1.1.4. Toplumbilimcilerin Kent Teorileri

Marx ve Engels’in kent hakkındaki görüşlerinin büyük bir kısmı ‘Alman İdeolojisi’ adlı eserlerinde yer almaktadır. Marx ve Engels’e göre, işbölümü, sanayi ve ticareti tarımdan ayırmakta ve bu ayırım kırsal alanlarla kentler arasında zıtlıklar ortaya çıkarmaktadır. Onlara göre kentler, işbölümünün fazla olduğu ve bu nedenle son derece önemli yerleşim yerleridir.

Marx, kenti, işbölümü ile özel mülkiyetin oluşturduğu ve bütün toplumlarda bulunan bağımsız bir yapı olarak ele almakla kenti, değişik üretim biçimlerinin

mülkiyet ilişkilerine göre şekil değiştiren heterojen bir kurum olarak görmek arasında gidip gelmiştir. Marx ve Engels, Alman ideolojisi adlı eserlerinde “Maddi ve zihni emek arasındaki en önemli bölünme, köy ile kentin ayrılmasıdır. Köyle kent arasındaki çelişki, barbarlıktan uygarlığa, kabileden devlete, yerellikten devlete geçişle başlar ve bütün uygarlık tarihi boyunca bugüne değin sürer. Gerçekte, kentin, nüfusun, üretim araçlarının, sermayenin, zevklerin, gereksinmelerin, toplandığı bir yer olmasına karşılık; köy, bunun tam tersi olarak, yalnızlığı ve ayrılığı temsil eder” (aktaran Holton, 1999:34) görüşünü savunmaktadırlar. Yani kentler, üretim araçlarının, anamalin, gereksinmelerin toplandığı yerleşim yerleri, kırsal alanlar ise yalnızlığın ve dağınıklığın simgesidir (Keleş, 2006).

Kentler artan nüfusun istihdam edilmesine olanak sağlayan ve sanayileşme sonucu ortaya çıkan yerlerdir (Keleş, 2006). Marx ve Engels’e göre, güç ve zenginlik, topraktan değil, ‘emek’ten kaynaklanmaktadır. Yiyecek, konut, giyim vb. bütün gereksinmeler emek sayesinde karşılanır. Kent kentsoyluları ve emekçileri yaratmıştır. Kentlerde üreticiler üretim birimlerini ellerinde bulundurur ve ataerkil ilişkilerin oluşmasına neden olurlar. Senyörlerin köylüler karşısındaki durumlarını, rollerini kentlerde üreticiler üstlenmişlerdir. Ticaret ve zanaat büyük kentsoyluları (burjuvazi) yaratırken küçük kentsoylular, loncalar içinde ve burjuvazi ile zanaatkarların egemenliği altında yer almaktadırlar. Ticaret ve özellikle liman kentleri belli bir düzeye ulaştıktan sonra burjuva kentler oluştururlar. Sanayi kentlerinde ise küçük kentsoylular görülmektedir (Keleş, 2006).

Özetle Marx’a göre, kent sadece üretim güçlerinin değil, gücün de toplandığı mülkiyetsiz bir kapitalizme dayanan bir yerleşim yeridir. Kent, çıkar ve çelişkilerin bir arada bulunduğu, kendine özgü bir bilinç yaratılan ve sınıf yapısının doğmasına olanak sağlayan bir yerleşim yeridir. Bu yaklaşıma göre, kentler kapitalist üretim süreçlerinin ve ilişkilerinin olduğu yerlerdir. Kent emekçisinin yoksulluğunun sömürülmesinin asıl nedeni kentler değil kapitalist üretim biçimidir. Kent yoksulluğunun ortadan kaldırılması için toplumun bir bütün olarak dönüşmesi gerekmektedir. Bu da ancak kentlerdeki proletaryayı ve burjuvaziyi güçlendirerek zıtlıkların artırılmasıyla mümkündür. Bu nedenle kırsal yaşam dönüşüm için uygun bir yerleşim yeri değildir (Keleş, 2006).

Max Weber, kentler ve toplumsal değişme hakkındaki görüşlerini, Marx'tan daha ayrıntılı ve karşılaştırmalı bir yapı içinde geliştirmiştir. Weber'in kentle ilgili ilk görüşleri 1968'de yayınlanan Ekonomi ve Toplum (Economy and Society) adlı çalışmasında yer almıştır. Bu çalışmada genel bir kent tanımı arayışı söz konusudur. Weber, nüfusun büyüklüğü ve yoğunluğu, bir pazar merkezi olarak ekonomik işlevi, bir kale ve yönetim merkezi olarak siyasal-yönetsel işlevi gibi kentin olanaklarını göz önünde bulundurarak bir kent tanımına ulaşmaya çalışmıştır (Holton, 1999). Yani Weber konuyu biraz daha farklı bir boyuttan ele almaktadır. Ona göre, tek başına nüfus bir kent kavramlaştırmasında yeterli bir ölçüt olamaz. Weber'e göre kentin ekonomik tanımı; insanların tarımdan çok ticaret ve esnaflıkla yaşamlarını sürdürdükleri yerleşimlerdir. Ancak bu tanıma uygun her yerleşim yeri kent olarak tanımlanamaz (Bal, 2002). Çünkü ekonomik boyuta ek olarak siyasal örgütlenme de analiz içerisine dahil edilmelidir.

Weber'in üzerinde durduğu asıl konu ise, kent biçimlerinin zaman ve mekan içindeki heterojenliğidir. Bu nedenle kentlerin ekonomik özelliklerinden ticaret ve üretim kentlerinden, tüketim ve rant kentlerinden, garnizon ve yönetim kentlerinden bahsetmiştir. Bu işlevlerden bazılarının aynı yerde toplanma ihtimali vardır. Ancak Weber, bütün kentlerin ortaklaşa sahip oldukları genel bir özelliği tanımlamaz (Holton, 1999).

Weber'e göre kent sürekli bir pazaryeridir. Bir kentin ekonomik işlevi kentte yaşayanların beslenmesini sağlamaktır. Bu çerçevede içerisinden kenti açıklamaya çalışan Weber, tüketim kenti ile üretim kentini birbirinden ayırır. Tüketim kenti antik ve ortaçağların ticaret kentidir. Çağdaş üretim kenti ise, üretim halinde olan fabrikaların, zanaatların yer aldığı kenttir. Ancak Weber'in de işaret ettiği gibi kent aynı zaman da siyasal bir birimdir. Kentin siyasal simgeleri; kalesi ve askeri gücünün bulunmasıdır. Ona göre kent tarımdan çok ticarete dayanır ve pazaryeri, kale, mahkeme ve özel hukuk sistemi, bir arada yaşamak ve kısmi özerklik ideal bir kent tipinin özellikleridir. Kentlerin farklı görünümelerini inceleyen Weber'e göre hemşehrilerin bazı görevlerini yerine getirmek için bir araya gelmeleri sadece Batı kentlerine özgüdür ancak kaleler ve pazaryerleri hem Batı hem de Doğu kentlerinde ortak olarak görülebilmektedir. İlginç olarak Weber'e göre bir kent teorisinin geliştirilmesi faydasızdır ve kentleri kapitalizm sorununun bir parçası olarak ele almalı ve ona göre incelemelidir (Keleş, 2006).

Marx ve Weber'e göre kenti tanımlamak ilke olarak olanaksızdır. Ayrıca kentsel kurumlar ve sınıflar kendilerine özgü bağımsız gerçekliklere sahip değillerdir. Holton'a göre bu durum onların çalışmalarının eksik yanıdır (1999).

Durkheim ise kenti 'işbölümü' ve 'dayanışma' kavramlarıyla birlikte ele alır. Ona göre toplumda işbölümünü arttırıcı iki etmen vardır. İlki 'özdeksel yoğunluk'tur. Bu kavram belirli bir yerdeki nüfus yoğunluğunu anlatmaktadır. İkincisi ise 'tinsel yoğunluk'tur. Bu kavram da toplumun üyeleri arasındaki etkileşim ve ilişkileri anlatır. Ona göre bir toplumda kentleşmeyi belirleyen etken 'tinsel yoğunluk'tur. Kentleşme işbölümünü arttırıcı bir nitelik göstermektedir. Ancak kentin Ortaçağlarda anlamlı bir birim olduğunu, günümüz kapitalist toplumlarında ise, kentin toplum teorilerinin ana konularından biri olamayacağını savunur. Ona göre, kent ile toplum arasında herhangi bir ayırım yapmak doğru değildir. Çünkü artık toplum denildiğinde akla kent gelmektedir. Diğer taraftan Durkheim'a göre kent, bazı toplumsal güçlerin gelişmesi için tarihsel öneme sahip bir koşuldur. Bu güçler, kentlerdeki nüfus yığılmasıdır. Ona göre nüfus yığılması işbölümünü arttırır ancak birtakım anormalliklerin doğmasına da yol açabilir.

Durkheim, bireyciliğin baskılardan kurtulmasını toplumsal hastalıkların oluşturduğu sorunların artışı ile birleştirmiş ve geçiş durumundaki kent tanımlamasını yapmıştır. Durkheim'ın yaptığı bu tanımlama 20. yy araştırmacılarını genel bir kent tanımı yapma arayışı içerisine sokmuştur. Durkheim ve Marx'a göre çağdaş toplumun, sürekli olarak kendini 'kentlileştirmesi' yoluyla oluşacağına inanmaktadırlar. George Simmel ve Louis Wirth ise kentsel toplumsal yaşamın ayırt edici özelliklerinin neler olduğunu açıklamaya çalışmışlardır. Onlar kent değil anakent üzerinde durmuşlardır. Simmel ve Wirth anakentlerin ayırt edici ve bağımsız kültürel özelliklerinden dolayı kentlerin ayırt edici özelliklerini araştırmaya çalışmışlardır. Simmel'e göre, büyük kentlerin büyüklükleri ve yapıları işbölümünü arttırmış ve bu da kentsel ile kırsal yaşam arasında 'derin bir çelişki' oluşmasına neden olmuştur. Anakente, birbirlerini tanıyan insanlar arasındaki doğrudan etkileşim anonimliğe yol açmış, bireyler özgürlüklerini genişletmiş ve bireyler daha güçlü bir kişiliğe sahip olmuşlardır. Simmel'in görüşlerinin kendi başına bir kent teorisi oluşturabileceği belirsizdir (Holton, 1999). Holton'a göre bunun nedeni, Simmel'in anakentler üzerinde çok fazla durmasından kaynaklanmaktadır.

Wirth'in kentsellik çalışmalarında ise ideal tip biçiminde net bir kent tanımı yapılmaktadır. Wirth, kentliliğin ekolojik, örgütsel ve sosyo-psikolojik özelliklerinden oluşan bir kent teorisi geliştirmeye çalışmıştır. Wirth'e göre kentin belirleyici unsurları olarak üç önemli özellik bulunmaktadır. Bunlar; nüfus büyüklüğü, yoğunluk ve heterojenliktir (Bal, 2002). Ona göre kent "göreceli olarak geniş, yoğun nüfuslu ve toplumsal bakımdan heterojen bireylerin oluşturduğu, bireycilik gibi değerler üzerine kurulmuş bir yaşam biçimini yansıtan bir yerleşme" olarak tanımlanabilir (Holton, 1999:39). Wirth, kentlerde kentsel olmayan yaşam biçimlerinin olabileceğini, aynı şekilde kentlerin dışında da kentsel yaşam biçimlerinin olabileceğini kabul eder. Ona göre ulaşım ve iletişim alanındaki gelişmeler köyü kente kenti de köye yakınlaştırmış, aralarındaki benzerlik ve ayrımlar artık geçerliliğini yitirmiştir.

Marx, Weber ve Durkheim'ın tartışmaları kısa ve belirsizdir. Tam anlamıyla genel bir kent kavramı oluşturamamışlardır. Gelişmiş bir genel kent kavramı 20. yy'da ortaya çıkmıştır. 1945'ten itibaren kent, evrensel genel özelliklere sahip bağımsız bir toplumsal güç ve toplumsal değişmeyi canlandıran ilerici bir güç olarak kavramlaştırılmıştır (Holton, 1999).

1.1.5. Modern Kent Teorileri

Kentlerin oluşumu, gelişimi ve yapısı ile ilgili olarak geliştirilen teorilere ek olarak özellikle belli bazı nitelikleri dikkate alarak geliştirilmiş olan diğer yaklaşımlar da mevcuttur. Bu çerçevede Ortadoğu ve İslam kültürünün etkisi altındaki kentler ve feodal kent ile sanayi kenti ayrımı yapan yaklaşımların da bulunduğu görülmektedir. Sjoberg'in 1960 yılında yayınlanan 'The Pre-Industrial City' adlı yapıtında Sjoberg, kentlerdeki bazı yapısal öğelerin bütün kent merkezlerinde var olduğunu savunmuştur. Sjoberg'in kuramsal yaklaşımı, kent olgusunun yapısal analizine dair açıklamalar arasında önemli bir yer tutmaktadır. Sjoberg 10 yıl süren bir araştırma yapmış ve Avrupa'nın bazı kesimleri, Asya, Güney Amerika ve Kuzey Afrika gibi sanayileşmemiş, geleneksel ilişkilerin sürdürüldüğü bölgelerin kentlerinde ekolojik, demografik, siyasal ve dinsel açılardan birtakım benzerlikler olduğunu ortaya çıkarmıştır. Sanayi öncesi kenti sanayi kentinden ayıran temel yapısal farklıklar mevcuttur. Bu farklılaşmanın nedeni ise sürekli bir değişim içinde olan teknolojidir. Sjoberg, kuramında kentsel yapıyı bağımlı değişken, teknolojiyi ise bağımsız değişken olarak değerlendirmiştir.

Ona göre kentler tek başlarına var olan birimler değildir. Kentler, parçası oldukları toplumun temel yapısı ile ilişkili olarak analiz edilmelidir. Sjoberg'in amacı, sanayi öncesi kentlerin genel sosyal ve mekânsal özelliklerini ortaya çıkarmaktır. Bu amaçla çeşitli kentlerde tarihsel süreçler sonunda oluşan yapısal farklılıkların yanında kentler arasındaki benzerlikleri de ele alarak genel bir çerçeve oluşturmaya çalışmıştır. Sjoberg kentleri sanayi öncesi (pre-industrial) kentler, geçiş halinde (transitional) kentler ve sanayi (industrial) kentleri şeklinde üçe ayırmaktadır. Sanayi öncesi kentler sanayi öncesi toplumun, geçiş halindeki kentler gelişmekte olan toplumun, sanayi kentleri ise sanayileşmiş toplumun kentleridir (Aslanoğlu, 2008).

Sanayi öncesi kentlerin nüfusu genellikle 10 binin altındadır. Bu kentler ekonomik etkinliklerin ikinci planda tutulduğu dinsel ve yönetsel kentlerdir. Sanayi öncesi kentlerde yönetim, din ve eğitim kurumları üst sınıfların egemenliği altındadır. Geniş halk kitleleriyle üst sınıf arasında önemli statü farklılıkları söz konusudur. Sanayi öncesinde kentlerde teknoloji ve ekonomik ilişkiler ilkelidir (Keleş, 2006). Rostow'a göre (2007) sanayi öncesi toplumların hepsi verimlilik düzeyleri düşük olan eski teknolojiler kullanan tarım toplumlarıdır. Bu tür toplumlarda genellikle, hiyerarşik bir yapı ve çok az toplumsal hareketlilik vardır. Geleneksel dinlere bağlılık ve kadercilik çok güçlüdür.

Geçiş toplumu, modern ile geleneksel yapının bir arada bulunduğu bir toplum türüdür. Bu dönemde geleneksel olan geri plana itilir ve gelişme sürecinde geri olan yerini moderne bırakacaktır. Bu dönem ekonominin yükseldiği, geleneksel engellerin aşıldığı ve tarımsal üretim yerine sanayileşmenin geçmeye başladığı bir dönemdir (Rostow, 2007). Sanayileşmekte olan geçiş kentleri ise sanayi öncesi ve sanayi kentinin özelliklerini bir arada bulundurmaktadırlar. Bu kentlerden bazıları sömürgeciliğin ürünü olan kentlerdir. Diğer bir kısmı ise sanayi öncesi uygar toplumun yerli kentleridir. Geçiş halinde olan kentler, bu kentlerde yaşayanlara köylere kıyasla daha üstün çalışma, mal ve hizmet sağlarlar (Keleş, 2006).

İlerlemenin üçüncü ve son aşaması olan modern toplum yani sanayi toplumu ise, endüstrileşmiş, görece adil bir gelir dağılımı olan, hoşgörü anlayışını temel alan kültürel çoğulculuğun olduğu, düşünce ve ifade özgürlüğünü temel alan demokrasinin olduğu bir toplum türü olarak tanımlanmaktadır. Modern toplum, geleneksel toplumun özelliklerinden sıyrılmış bir toplum türüdür (Özbek, 2006). Sanayi kentleri genellikle

ticaret ve sanayi çevresinde gelişmektedir. Bu kentlerde, toplumsal yaşamın örgütlenmesinde ve toprağın kullanımında uzmanlaşma ve işbölümü oldukça yüksek düzeydedir (Rostow, 2007).

Sjoberg'in sanayi öncesi kentinin analizinde teknoloji kullanım biçimi bağımsız değişken olarak alınmıştır. Mekânsal yapı buna bağlı olarak şekillenmektedir. Sanayi öncesi kentinin sosyal yapısı ise lonca örgütlenmeleri aracılığı ile şekillenen güçlü bir sosyal kontrol olgusu ile oluşmaktadır. Sjoberg'in kuramsal yaklaşımında sanayi öncesi kenti, geçiş dönemi ve sanayi kentleri izlemekte ve bunlar zamanla ve kullanılan teknoloji biçimlerine göre birbirlerine dönüşmektedirler (Aslanoğlu, 2008).

Kentlerle ilgili genel bir teori oluşturma çabası her dönemde mevcuttur. Daha önce bahsedilen merkezi yerler teorisi de bu teori oluşturma çabalarından biridir. Buna göre kentler, merkezileşmiş yerleşim birimlerinin oluşturduğu sistemin en tepesinde bulunan ve başka bir yerde bulunmayan ekonomik işlevler gibi özel işlevlerin yerine getirildiği yerlerdir. Bu teori piyasanın değiş tokuş varsayımlarına dayandığı gerekçesiyle eleştirmiştir. Ancak Giddens yine de 'merkezileşmiş yerler' kavramını kullanmıştır. Kendinden önceki birçok kuramcı gibi Giddens'in kent kavramsallaştırması da belirsizdir. Ona göre kent tanımlanırken üç nitelik göz önünde bulundurulmalıdır. Bunlardan ilki, kentin genel evrensel ve bağımsız bir kurum olarak görülmesi gerektiği, ikincisi, tarihsel planda evrensel olmayan ancak yine de bağımsız bir kurum olarak görülmesi ve son olarak temel toplumsal ilişkiler çerçevesinde yer alan ve bağımsız olmayan bir kurum olarak kent nitelemeleridir. Giddens her üç görüşü de aynı oranda desteklemektedir (Holton, 1999).

Adam Smith'in kentler, kentlerle köyler arasındaki farklılıklar ve ticaret toplumunun ortaya çıkışı ile ilgili olarak yaptığı açıklamalar kent olgusuna ilişkin en önemli açıklamalardan biridir. Smith, 'Ulusların Zenginliği'nin (Wealth of Nations) 3. kitabında (1776) tüccar ve toprak sahibi arasındaki kültürel farklılıkları, toprağın iyileştirilmesinin kentsel kökenleri ve Avrupa kentlerinin kırsal alanlar karşısındaki bağımsızlığı gibi konuları ayrıntılı olarak ele almıştır. Ona göre Avrupa'daki toplumsal değişimin başka yerlerdeki toplumsal değişimlerle kıyaslandığında, kendine özgü bazı özellikleri olduğu görülmektedir (Holton, 1999). Ona göre kentlerde yapılan ticaret, ülkenin gelişmesi için çok önemlidir. Smith, kırsal alan ile kentsel alanları kıyaslamış ve kentsel alanlardaki bireysel güvenlik ve özgürlük gibi konular üzerinde durmuştur.

Ona göre ekonomik bireyciliğin kökenleri kentsel ortama dayanmaktadır. Smith'in yaptığı çözümler, ekonomi politiğe dayandırılmıştır. Smith, kır ve kent arasındaki farklılıklardan bahsetmiş ancak bunları siyasal ve kültürel özellikleri barındıran genel toplumsal birimler olarak ele almamıştır. Kent kavramını, ilerlemeyi ve kırsal alanın geriliğini anlatmak için kullanmıştır. Ayrıca kent uygarlığını, Antikçağdan günümüze uzanan süreç olarak görmemiştir. Smith'in çözümleri genellikle, Avrupa burjuvazisinin gelişimi, işbölümünün gelişimi ve ticaret toplumunun ortaya çıkması arasındaki ilişkiler üzerinedir (Holton, 1999).

Çağdaş kent teorisyenlerinin en önde gelen isimlerinden biri de Manuel Castells'dir. Castells yapısalcı bir yaklaşımı benimser. Ona göre, kentlerde oluşan ekonomik yapı çok önemli bir yer tutmaktadır. Castells'in kent sorununa olan ilgisinin temelinde emek gücünün yeniden üretimi vardır. Tüketim alanı bakımından kent önemli bir unsurdur. Ancak aynı zamanda üretimin ulaşacağı son nokta olarak dolaşım da son derece önemlidir (Fırat, 2008).

Castells çalışmalarını, daha çok kentsel tanıma dâhil edilen sorunların genellikle toplu tüketim problemleriyle ilişkili olması gerçeği üzerine yoğunlaştırmaktadır. Castells bu çözümlerle aracılığıyla kentsel sorunları yeniden tanımlamaktadır. Onun yaklaşımına göre, kentsel hareketlere kaynaklık eden kentsel çelişkiler toplumsal ve siyasal alanın merkezindedir (Fırat, 2008). Ona göre buna neden olan etmen şu şekilde açıklanabilir: "Gelişmiş kapitalizmde tüketim sürecinin oynadığı önemli role göre, ...tüketimin artan toplumsallaşması ve bunun yönetimi için yapılan devlet müdahalesi kent sorunsalının temelinde yer almaktadır. Bunlar tüketimin örgütlenmesinde ana unsurlardır. Çünkü çelişkileri derinleştirirken, aynı zamanda bunları siyasileştirirler. İkincisi ise, kent ideolojisinin, hâkim sınıflara özgü bir biçimde yayılmasıdır. Bu ideoloji, sınıf çelişkilerini "kentsel" olarak kabul ederek "doğallaştırır". Bunu sınıf farklılıklarını bir hümanist bütünlük kavramı altında toplayarak ve mekânsal formların toplumsal nedenselliğini ortaya koyarak yapar." (Castells'ten aktaran Fırat, 2008:3)

Castells çözümleri sadece kent düzeyindeki düzenlemeleri kapsamaz, aynı zamanda kentsel ekonomik yapının dünya ölçeğindeki yeri ve ilişkileri de çözümlerinde yer almaktadır (Fırat, 2008).

Tüm bu açıklamalarda görüldüğü gibi, her teori kentin oluşumu ve yapısını birbirlerinden farklı özellikler bağlamında ele almış ve açıklamıştır. Kentler ortaya çıktıkları ilk günden bugüne sürekli bir değişim içerisinde dirler. İçinde bulunulan dönemin siyasal, toplumsal ve ekonomik yapısı kent yapısının değişiminde de önemli bir yere sahiptir. Bu yapılardaki değişiklikler kentsel mekânın kullanım biçimini, kentsel yönetim tarzını ve kentteki bireylerin birbirleriyle olan ilişkilerini de etkilemektedir. Kentlerdeki sokaklar, meydanlar, parklar ve açık alanlar kentlilerin birbirleriyle ilişki kurabildikleri ve kentli kültürünü yaratacakları ortak alanlardır. Bu anlamıyla kentler, insanların toplumsal yaşamı üzerinde son derece önemli bir etkiye sahiptir.

Kentlerin nasıl oluştuğunu ve neleri barındırdığını açıklamaya çalışan teoriler kentlerin içindeki toplumsal, ekonomik ve siyasal yapıların ve ilişkilerin anlaşılması açısından son derece önemlidir. Tüm bu bilgiler ışığında kent ve kentleşme olgularının daha detaylı bir şekilde incelenmesi ve açıklanmasına ihtiyaç vardır. Bu nedenle genel anlamda kent ve kentleşme olgusu çerçevesinde Türkiye’de kentleşme olgusu üzerine kısa bir açıklama yapmak faydalı olacaktır.

1.2. KENTLEŞME

Kentleşme genellikle en basit anlamda, kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artması olarak ifade edilmektedir. Ancak bu sadece demografik bir tanımdır. Dolayısıyla kentleşmeyi sadece bir nüfus hareketi olarak görmek eksik bir değerlendirme olacaktır. Çünkü kentleşme olgusu bir toplumun toplumsal ve ekonomik yapısındaki değişimlerden doğmaktadır. Keleş, toplumsal, ekonomik ve siyasal boyutları da içeren bir kentleşme tanımı yapmıştır (2006). Buna göre kentleşme; “sanayileşme ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi süreci”dir (Keleş, 2006:24). Kentsel nüfus, doğumların ölümlerden çok olmasıyla ve göçlerle artmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin kentlerinde doğum oranları gün geçtikçe azaldığından nüfusu arttıran asıl etken göçlerdir.

Şenyapılı'ya göre, kentleşmeyi sadece nüfusla ilgili bir olgu olarak açıklamaya çalışmanın pek çok sakıncası vardır. Ona göre kentler, tarımsal olmayan üretimin tarımsal üretime oranla daha fazla olduğu yerlerdir. Aynı zamanda kentler, tarımsal üretim ve tarımsal olmayan üretimin denetiminin sağlandığı yerlerdir. Dolayısıyla bir yerleşim yerinin kent niteliğini kazanabilmesi için öncelikle her iki üretim biçiminin denetimine sahip olması gerekmektedir (Şenyapılı, 1978). Yani kentleşme tarımın yerini sanayinin ve hizmet sektörünün aldığı, dolayısıyla tarım toplumundan sanayi toplumuna ve ileride bilgi toplumuna doğru bir dönüşümü ifade eden bir süreçtir (Bal, 2002).

Her toplum bu süreci farklı boyutlarda yaşar. Zaman içerisinde toplumların geçirdiği değişiklikler kentleşme sürecinin de değişmesine neden olmuştur. Kentleşme süreci, içinde bulunduğu topluma ve zamana göre de farklılıklar göstermektedir. Örneğin, 19. yy'da oluşan kentleşme ile günümüzdeki kentleşme süreci farklı nitelikler taşımaktadır. 19. yy kentleşmesi 'sanayi öncesi tipte kentleşme' olarak nitelendirilir. Günümüz kentleşmesi ise sanayileşmeyle değil, hizmet sektöründeki genişlemeyle oluşmuştur (Kongar, 1982).

Kentleşme sürecindeki bu farklılıklar gelişmiş ülkeler ile azgelişmiş ülkeler arasında da mevcuttur. Gelişmiş ülkelerdeki kentleşmenin sanayileşme ile bağlantısı, azgelişmiş ülkelerdeki kentleşmenin sanayileşme ile ilişkisinden çok daha yoğundur. Bir diğer ifadeyle gelişmiş ülkelerdeki kentleşme süreci, sanayileşmenin bir işleviyken azgelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde kentleşme ile sanayileşme arasında bir ilişki kurmak çok daha zor olabilmektedir (Kongar, 1982).

1950'lerden sonra Türkiye'nin hızlı bir kentleşme sürecine girdiği bilinmektedir. Ancak bu kentleşme, gelişmiş ülkelerin kentleşmelerinden farklı bir nitelik göstermektedir. Türkiye'deki kentleşme daha çok azgelişmiş ülkelere özgü nitelikler taşımaktadır. Bu durum özellikle 1960'lardan itibaren yoğun tartışmaların oluşmasına neden olmuştur. Devlet Plânlama Teşkilatının (DPT) Beş Yıllık Ulusal Kalkınma Planlarında; 'Kent, Kentleşme ve Yerleşim Sorunları' başlığı altında bu üç konu ayrı ayrı bölümler halinde yer almıştır. Bu plana göre kalkınma ancak sanayileşmeyle mümkün olacaktır, kentleşme ise sanayileşmenin gerçekleştirilmesi için önemli bir unsurdur. Bu nedenle de öncelikli olarak kentleşmenin sağlanması gerektiği savunulmuştur. Ancak Türkiye'deki ekonomik büyüme hızı, genellikle kentleşme hızından daha düşük olmuştur. Bunun sonucunda sanayileşmeye dayanmayan bir

kentleşme ortaya çıkmıştır. Şenyapılı'ya göre de Türkiye'de yaşanan sağlıksız kentleşmenin asıl nedeni yukarıdaki ifadede olduğu gibi sanayileşmenin kentleşme sonucunda gerçekleşeceği beklentisidir. Kentleşme Avrupa'da sanayileşmenin sonucunda oluşan, yani sanayileşmenin beraberinde getirdiği bir süreçtir. Ancak Türkiye'de sanayileşmenin kentleşmenin sonucunda oluşacağı fikri hâkimdir. Bu nedenle kentleşmeye öncelik verilmesi sağlıksız kentleşmenin oluşmasına neden olmuştur (Şenyapılı, 1978).

Türk toplumu hızlı bir toplumsal değişim içindedir. Bunun en belirgin göstergesi nüfusun kırsal alandan kente akın etmesidir. Dolayısıyla Türkiye'deki kentleşme olgusunu incelemek göç olgusunu incelemeyi de gerektirmektedir. Çünkü yoğun göçler kentleşme sürecini pek çok açıdan etkileyen (çoğunlukla olumsuz etkiler söz konusudur) en önemli faktörlerden biridir. Türkiye'de iç göç özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra artış göstermiş ve genellikle kırdan kente doğru olmuştur. 2000'li yıllara gelindiğinde, kırsal nüfusun %30'lara kadar düştüğü, metropol kentlerinde ise hızlı bir nüfus artışı olduğu görülmektedir. 1950'lerde başlayan göç ve gecekondu çalışmaları, daha çok göçe neden olan ekonomik ve toplumsal nedenlerin, kırsal itici ve çekici unsurlarının neler olduğunu açıklama üzerine yoğunlaşmışlardır. Ayrıca göçün kentsel mekânlarda yarattığı görünüm de göç ve gecekondu çalışmalarının önemli bir kısmını oluşturmaktadır.

Kırsal alandan kente göçün elbetteki tek bir nedeni yoktur. Türkiye'de 1950'lerden sonra hızlanan içgöçün nedenlerinin başında siyasal ve ekonomik etkenler gelmektedir. Tarımsal üretim teknolojisinin gelişmesiyle tarımda verimlilik artarken bir taraftan da insan gücüne duyulan gereksinim azalmıştır. Kırsal alanlarda insan gücüne duyulan gereksinim azaldığından ve teknolojik yenilikler arttığından buradaki nüfus kentsel alanlara kaymaya başlamıştır. Ulaşım koşullarındaki gelişmeler de kırsal alandan kentsel alana göçe etki eden önemli bir faktör olarak belirtilmektedir (Tekeli, 1977).

Kente göçe neden olan faktörler 'itici' ve 'çekici' faktörler olmak üzere iki genel kategoride incelenebilir. İtici faktörler; kırsal alanlardaki iş olanaklarının sınırlı olması, düşük ücret, eğitim-sağlık olanaklarının yetersiz olması ve terör olaylarını kapsamaktadır. 1940'lı yılların sonlarından itibaren Türkiye'de tarımsal üretimde modernleşme sürecine girilmiştir. Genişletilen tarımsal kredi, traktör sayısının artması,

sulama alanlarının yaygınlaştırılması, gübre kullanımının artması ve en önemlisi küçük köylü işletmelerinin yerine büyük işletmeleri çalıştıran çiftçilerin geçmesi küçük toprak sahiplerini işçi konumuna getirmiş ya da küçük toprak sahiplerini kentlere göç etmeye zorlamıştır (Abadan-Unat, 2001). Kentlerdeki iş olanaklarının kırsal alandaki iş olanaklarına oranla fazla olması, sürekli ve yüksek gelir, çalışmanın getirdiği sosyal güvence; sağlık ve eğitim olanaklarının, toplumsal güven ve huzurun daha fazla olması kente çekici faktörler arasında yer almaktadır. Aynı zamanda kentlerde yüksek eğitim kurumlarının bulunması, sosyal, kültürel ve sanatsal faaliyetlerin yaygınlığı kentleri çekici kılmaktadır. Kısacası kentler, daha iyi bir yaşam arzulayan insanlar için cazip alanlar olarak görülmektedir.

Abadan-Unat'a göre (2001) Türkiye gibi sanayileşmekte olan ülkelerde kentlere akının başlıca nedeni, kentlerde yeni sanayi işyerlerinin açılması sonucu doğan işgücü gereksiniminden daha çok tarımsal üretimde yaşanan dönüşümlerdir. Toprak sahiplerinin tarımdan kazandıklarının geçinmelerine yetmemesi veya tarım işçisi olarak çalışanların geçimlerini sağlayamaması gibi ekonomik faktörler insanların kentin çekiciliğine kapılıp kentlere akın etmesine neden olmuştur.

Göçlerin arttığı 1950'ler aynı zamanda konut sorununun da yaşanmaya başladığı yıllardır. 1950'de çıkarılan 5656 sayılı yasa "Belediye meskenleri yapmak ve bu meskenleri belde sakinlerine kiraya vermek veya satmak işlerini" belediyenin zorunlu görevleri arasına sokmuştur. Hem bu yasa hem de daha sonraki yıllarda çıkan gecekonduların yasalarının verdiği yetkiler sonucu belediyeler, arsa devralma ve devretme yoluyla konut piyasasında düzenleyici bir rol oynamışlardır (Keleş, 2006).

Yapı izni ve kullanma izni verme yetkisi de belediyelerin yetkileri arasındadır. Ancak belediyelerin verdiği konut hizmeti sadece konutlarla sınırlı değildir. Bunun yanında bir konutun ve konut topluluklarının kentsel hizmet gereksinimlerini karşılamak en önemli görevleri arasındadır. Genel sağlık yasası, nüfusu 50 binden fazla olan kentlerde sağlık ve temizlik koşullarının denetimi için "Konut Yönetimi Kurulu" kurulmasını öngörmektedir. Ancak Türkiye'de şu ana kadar hiçbir kentte böyle bir kurul kurulmamıştır.

Türkiye'de kırdan kente göçün kentsel mekânlarda yarattığı en belirgin görünüm gecekondulaşmadır. İbrahim Yasa'ya göre gecekondular, "İmar ve yapı işlerini düzenleyen mevzuata ve genel hükümlere bağlı kalınmaksızın, kendisine ait olmayan arazi ve

arsalar üzerinde, sahibinin rızası olmadan yapılan izinsiz yapılar” olarak tanımlanır (aktaran Şenyapılı, 1978:57). Gecekondu hem çok ucuza mal edilen hem de çok kısa bir süre içerisinde tamamlanan bir konut türüdür. Dolayısıyla kırdan kente göç eden ve genellikle işsizlerin, işçilerin ve marjinal sektörde çalışanların barınma ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayan yerlerdir. Gecekondular genellikle kent çevrelerinde ya da kente yakın ancak henüz ‘kentleşmemiş’ topraklar üzerinde kurulmuşlardır (Şenyapılı, 1978). Örneğin İstanbul’daki gecekondu fabrika çevrelerinde kuruldukları gibi, sanayiden uzak belediye sınırlarına yakın yerlerdeki arsalar üzerine de kurulmuştur (Keleş, 2006).

İbrahim Yasa’nın gecekondu üzerine yaptığı monografik inceleme gecekondu üzerine yapılan ilk çalışmalardan biri olması nedeniyle önemlidir. İbrahim Yasa, 1963-1965 yılları arasında yaptığı araştırmasının bulgularına dayanarak birtakım sonuçlar ortaya koymuştur. Elde edilen verilere göre, gecekondu ailesi toplumsal değer ve alışkanlıkları bakımından köy ve kent ailesi arasında sıkışıp kalmıştır. Her iki aile türünün özelliklerini bir arada bulundurması gecekondu ailesinin kendine özgü bir yapı olarak görülmesine neden olmaktadır. Gecekondu insanı, kente yerleşmiş olmakla birlikte pek çok açıdan köydeki yaşamını kentte sürdürmeye çalışmaktadır. Aynı araştırma göstermektedir ki gecekondu yaşayanlar evlerinin önündeki bahçeyi küçük bir tarla haline getirmeyi, sebze yetiştirmeyi ve hayvan beslemeyi isterken aynı zamanda bir fabrikada işçi olarak çalışmayı istemektedirler (Yasa’dan aktaran Erman, 2004).

Göç edenler yaşam alanı olarak genellikle kentin aynı yerleşim yerlerini seçmektedirler. Aslında bu durum bir taraftan aile, akraba ve hemşehri eksenli ‘cemaat’ tipi ilişkiler ağının kentte devam etmesi sonucunu doğururken diğer taraftan kente göçle gelenlerin kentte tutunmalarını sağlamaktadır. Kongar ve Kıray’a göre (1982), gecekondu kente bütünleşme sürecinde tampon kurum mekanizmaları görevini görmektedir.

Bu noktada tampon mekanizmaları kısaca açıklamak faydalı olacaktır. Toplumsal değişim bir toplumun her kesiminde aynı hızda ve aynı derecede gerçekleşmemektedir. Bu konu genellikle maddi kültür ve manevi kültür boyutunda ele alınmaktadır. Maddi kültür ile manevi kültürün değişim hızları birbirinden farklıdır. Maddi kültürün bir ürünü olan teknolojik yenilikler çok çabuk benimsenirken, manevi

kültürün ürünü olarak ifade edilen ideolojiler son derece yavaş değışirler. Maddi ve manevi kültürün aynı oranda ve aynı hızda değışmemesi, toplumsal yaşamda uyumsuzluğa, Ogburn'un tanımıyla, kültürel boşluğun ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Kongar, 1982). Ancak ortaya çıkan bu uyumsuzluklara rağmen toplumların bütünlüğü bozulmaz. Bunun nedeni toplumların sürekli bir bütünlük ve denge içinde olmalarıdır. İşte bu bütünlüğün sürdürülmesine yardımcı olan, geçici denge ve bütünlükleri sağlayan mekanizma ve kurumlara "tampon kurumlar" veya "tampon mekanizmalar" adı verilmektedir (Kongar, 1982).

Kıray'a göre; "Tampon kurumlar ya da tampon mekanizmalar görel olarak hızlı ve kapsamlı değışme zamanlarında ortaya çıkan, ne eski ne de yeni yapıya ilişkin olan, yalnızca değışmekte olan yapıda görülen, bütünleşmeyi sağlayan ilişkilerdir" (aktaran Kongar, 1982:29). Görüldüğü gibi, tampon kurumların en önemli özelliği bir köprü görevi görmesidir. Eskiye veya yeniye ait olmayan ancak ikisi arasındaki bir geçiş mekanizmasıdır. Ayrıca tanımda belirtilen 'hızlı ve kapsamlı' değışme dikkat edilmesi gereken önemli bir noktadır. Hızlı ve kapsamlı bir değışme, toplumsal bütünlüğün devam ettirilmesi amacıyla yeni oluşumları gerektirmektedir. Daha öncede belirtildiği gibi hızlı değışimlerde toplumsal ve ekonomik sistem aynı oranda ve aynı hızda değışmediği için tampon kurum ve mekanizmaların ortaya çıkma olasılığı artar.

Tampon kurumların kentlerdeki görünümü gecekondulardır. Çünkü gecekondular ne feodal yapıda ne de gelişmiş kapitalist toplumlarda görülmüştür. Azgelişmiş ülkelerdeki değışim hızı farkından kaynaklanan gecekondular tam bir tampon kurum olarak nitelendirilebilir. Gecekondular üyelerini 'yabancı ve düşman' kent yaşamından korumakta, üyelerine kentte yaşama olanağı sağlamaktadır. Dolayısıyla gecekondunun kır ile kenti, köylü ile kentliyi, çalışan ile işsizi bütünleştiren bir etkiye sahip olduğu söylenebilir (Kongar, 1982). Gecekonduların, kırdan göç edenlerin kent yaşamına uyum sağlamasında ve kentle bütünleşmelerinde önemli bir parçayı oluşturduğu savunulmaktadır.

Gecekondular üzerine yapılan araştırmalarda üzerinde durulan bir başka olgu da hemşehrlik olgusudur. Herhangi bir ilden gelenlerin bir semtte yoğunlaşması ve dayanışma içine girerek, iş ve ev bulmaktan siyasal katılıma kadar birbirleriyle benzer süreçlerden geçmeleri, bu göç eden kitlenin hemşehri dayanışması gösterdiklerinin bir örneğidir (Bal, 2002). Büyük kentlerde zamanla akrabalık bağlarının zayıflamasına

karşılık, hemşehrilik bağının (özellikle gecekondularda) gücünü korumaya devam ettiği gözlenmektedir. Hemşehrilik mekanizmasının en önemli görevi göç edenlerin ekonomik ihtiyaçlarını karşılamaktır. Çünkü büyük şehirlere gelenlerin çoğunun en önemli ihtiyaçlarının başında iş ve barınma ihtiyacı yer almaktadır. Bir arada olmanın verdiği güven duygusu da göç edenlerin kendilerini kentlerde daha rahat hissetmelerini sağlamaktadır. Bu nedenle aynı bölgenin insanların genellikle kentin belli mahallelerinde toplandıkları görülmektedir (Güngör, 1993). Yeni kent yoksulları da aynı şekilde büyük ölçüde bu mekanizmalar aracılığıyla kentsel yaşama tutunabilmektedir. Kente tutunma çabası içinde olan kesim, iş ve konut bulabilmek, sosyal sorunlarını azaltmak ve kültürel kimlikleri korumak için bir araya gelerek dernek veya vakıf benzeri örgütlerin çatısı altında hemşehri dayanışması sergilerler (Bal, 2002). Hemşehrilik ilişkileri bazı gruplar için barınma, yaşama, iş bulma gibi temel var oluş konularında önem taşıyan ilişkiler anlamına gelirken bazı gruplar açısından kente getirdikleri kültürel özellikleri koruma ve yaşatma anlamına gelmektedir.

Daha önce ifade edildiği gibi, kentsel alanlara göç edenlerin en önemli iki sorunu iş bulma ve barınma ihtiyacıdır. Göç etmiş olan bir bireyin kentte iş bulması kentleşmeyi sağlayacak olan faktörlerin başında gelmektedir. Ancak kırsal alandan gelen insanların iş bulmaları kolay değildir. Kırsal alandan gelmelerinden kaynaklanan vasıfsızlık, aynı zamanda genel istihdam sorunları göç edenlerin iş bulmalarını zorlaştırmaktadır. Keleş'in (2006) geliştirmekte olan ülkelerde geleneksel tarım kesimi ile modern sanayi kesimi arasında yer alan, küçük çaptaki üretici ve işverenlerden oluşan, üretim işlerinde kendi başına çalışanları da kapsayan bir kesim olarak tanımladığı marjinal sektör kentlerde örgütsüz, süreksiz ve güvencesiz işlerde çalışan bir göçmen kitlesi oluşmaktadır. Tekeli'ye göre; "şehirde modern kesimin dışında ve modern kesimce emilmeyen bir grup kalmaktadır. Bu grup büyük toplumsal bunalımlara yol açmadan şehir içinde varlığını sürdürmektedir. Ya modern kesime bir şekilde hizmet ederek, ya kendine yeni işler yaratarak, ya da düzensiz, örgütlenmemiş iş olanaklarını kullanarak ancak geçinecek bir gelir düzeyine ulaşır. Bu düzensiz, örgütlenmemiş, grup şehirdeki marjinal kesimi oluşturur. Şehirdeki marjinal kesim kırsal alandaki marjinal kesimle ilişki içindedir ve kırsal kesimce beslenir" (aktaran Kongar, 1982:32).

Tanıma göre marjinal kesim kentte yaşayan ancak kentle tam anlamıyla bütünleşmemiş nüfusu nitelemektedir. Tam anlamıyla bütünleşmemiş tanımlaması az

da olsa bütünleşmenin varlığını göstermektedir. Ancak bu bütünleşme de kentsel değerleri ve işlevleri yeni yeni tanıma ve benimseme niteliği taşımaktadır. Yine tanıma göre kentsel alandaki 'marjinal' kesim, kırsal alandaki 'marjinal' kesim ile ilişkisini sürdürmektedir. Kongar'a göre (1982), kente göç edenlerin kırsal alanlarda yaşayanlarla ilişkilerini kesmedikleri doğrudur. Ancak kırsal alandaki kesimin de 'marjinal' olarak tanımlanması doğru bir tanımlama değildir. Çünkü kırsal alandaki yaşam ve iş biçimleri burada yaşayan nüfusu dışlamaya uygun bir yapıda değildir. Marjinallik sadece kentlerde geçerli olabilir. Dolayısıyla bu kavram kırsal alanlardaki durumu açıklamada işlevsel bir kavram değildir.

Kentleşme ile birlikte ele alınması gereken bir diğer olgu da kentlileşmedir. Kentlileşme, kırdan kente göç eden nüfusun ekonomik ve sosyal bakımlardan kırsal özelliklerinden arınarak kentin özelliklerini kazanması süreci olarak tanımlanabilir (Bal, 2002). Kentlileşme bir anlamda, kente göç edenlerin yeniden toplumsallaşma sürecini de ifade etmektedir. Toplumsallaşma, bireyin içinde bulunduğu aile, meslek grubu, arkadaş grubu vb. sosyal grupların ve toplumun değer-norm sistemini, davranış kalıplarını içselleştirmesi olarak düşünüldüğünde kırsal alanlardan kente göç edenlerin kentin değer-norm sistemini, kentli insanın düşünme, davranış biçimlerini ve giderek yaşama biçimini benimsemesi ile bu yeniden toplumsallaşma gerçekleşir. Ancak bu süreç, bireyin ya da grubun yaşam tecrübesi, kentte bulunma süresi, etkileşim içinde bulunduğu sosyal çevreler, mesleği, eğitim seviyesi, cinsiyet ve yaş gibi birçok değişkenle ilişkilidir (Güngör, 1993).

Göç süreci ekonomik yapıyı değiştirmekle beraber toplumsal yapıyı da değiştirmektedir. Kente göç eden nüfus, kırsal alandaki yaşamını kente taşımakta, dolayısıyla köye özgü kurum, kural ve değer yargılarını kentte de yaşamaya devam etmektedir. Kırsal alandan getirilen değerlerin sahiplenilmesi ve yeniliklere kapalı olunması göç edenlerin kentle bütünleşmesindeki en önemli engellerdendir. Çünkü kentlerde fiziksel ve toplumsal hareketlilik mevcuttur ve kentliler arasındaki ilişkiler çok yönlüdür. Büyük kentlerde endüstri, ticaret ve hizmetler birbirlerinden bağımsız bir yapıya sahiptir ve bu bağımsızlık uzmanlaşmayı doğurmuştur. Sonuçta kent çevresi kendine özgü yeni değerleri oluşturmaktadır. Kırsal topluluklarda ilişkilerin temelini oluşturan yardımlaşma ve dayanışma, kentlerde yerini çıkara dayalı ilişkilere bırakmıştır.

Bu durum kente göç edenlerin yabancılık hissetmelerine neden olabilmekte ve anomiyeye yol açmaktadır.

Yeni kentli ile eski kentli arasında birtakım farklılıklar mevcuttur. Kent yaşamı içerisinde tanımlanan modern insan, anne-baba etkisinden bağımsız, geleceği planlayan, insanın doğayı denetleyebileceğine inanan, içinde bulunduğu durumu kendi sorumluluğunun bir ürünü olarak kabul eden, bilime inanan bir insandır. Kırdan gelen kişinin, geleneksel değer yargılarını benimsemesinin sonucunda kentli insandan farklı olarak dahil olduğu grupların sayısı azdır, kadere inanır, anne-babasına daha bağımlıdır, gelecekle ilgili planlar yapmaz, adak-büyü gibi mistik inançlara sahiptir, cinsler arasında ayırım yapar ve kadına ikinci sınıf vatandaş gözüyle bakar (Abadan-Unat, 1982).

Kartal'a (1978) göre, kentlileşme "ekonomik" ve "sosyal" olmak üzere iki boyutta açıklanabilir. Ona göre ekonomik bakımdan kentlileşme; kişinin geçimini tamamen kentte veya kente özgü işlerde sağlıyor duruma gelmesiyle gerçekleşir. Sosyal bakımdan kentlileşme ise, bireyin kente özgü tavır ve davranış biçimlerini, değer yargılarını benimsemesi ile gerçekleşir. Kartal, kentlileşme sürecinin mekânsal olarak da ekonomik mekân ve sosyal mekânda gerçekleştiğini söylemektedir. Ekonomik mekân, bireyin alt yapısını oluşturan tüm ekonomik ilişki ve faaliyetlerini ifade ederken sosyal mekân; bireyin üst yapısını oluşturan, benimsediği, özümlediği tüm sosyal değerleri, tavır ve davranışları kapsamaktadır. Kentlileşme sürecinde yer alan bir kişinin ekonomik ve sosyal mekânı kırsal ve kentsel öğeleri farklı oranlarda içerebilir. Kentlileşme sürecinde, bu iki mekânın kapsamı kırı yavaş yavaş dışlayarak kenti adım adım kapsar duruma gelmektedir (Kartal, 1978).

Kentlileşme, kentli insan davranışlarının sadece bireylerde değil ailede ve diğer sosyal gruplarda da gelişmesi sürecini ifade etmektedir. Bu çerçevede kentlileşme süreci yukarıda ifade edilen ekonomik ve sosyal boyutlara ek olarak siyasal, psikolojik, inançsal ve estetik boyutlarda da yaşanmaktadır. Kentli insanın niteliklerini farklı boyutlardan ele alan Kartal'a göre (1978) kentli bir birey, geçimini tarım dışı alanlarda yani sanayi ve hizmet sektöründen karşılar, işgücünün niteliklerini yükseltir, serbest piyasa koşulları içinde örgütlü olmayı amaç edinir. Aile kurumunu önemser, aile içi ilişkilerde demokratik değer ve tutumları geliştirir, kadın-erkek eşitliğinin gereğini yapar, eğitime daha çok önem verir, toplumda bir statü elde etmenin kişisel başarıyla

ilişkili olduğunu bilir ve buna göre kendini geliştirir. Kentli birey aynı zamanda, farklılaşmaları doğal karşılar ve serbest zamanını kişisel ve toplumsal faydaya dönük olarak kullanır. Kartal'a göre (1978) siyasal boyuttan incelendiğinde kentli bireyin; siyasal toplumsallaşmayı önemseydiği, herhangi bir kültür ya da inanç grubuna ait kimlikten önce yurttaşlık kimliğini benimsediği, hakların ve sorumlulukların bilincinde olduğu, oy vermeyi yurttaş olmanın gereği saydığı ve siyasi kurumları demokrasinin yerleşmesinde vazgeçilmez yapılar olarak gördüğü söylenebilir. Sivil topluma özgü organizasyonları destekler, yerel yönetimlerin yetki, olanak ve hizmet düzeylerinin yükseltilmesini ister ve sorumluluk alır. Ulusal ve insanlığa ilişkin sorunlara karşı duyarlıdır. Düşünce tarzı olarak kentli insan akılcıdır. Nesnel ve ölçülebilir başarıları amaçlar, empati yapmasını bilir, zamanı bilinçli kullanır, özgüvenini geliştirir. Bilgi kaynaklarının güvenilirliğine ve çeşitliliğine dikkat eder. Geçmişini değerlendirir, geleceği önemser ve planlar yapar. Genellikle toplumsal normlara uyar. Kendi inancının gereğini yerine getirirken gösterişe kaçmaz, diğer grupların inanç ve pratiklerine saygı duyar, dinin evrensel mesajlarını anlamaya çalışır, batıl inançları sorgular. Kentli birey, aynı zamanda, yaşadığı çevreye karşı da duyarlıdır. Dilini özenle kullanır, argo ve yabancı unsurlardan uzak durur. Beden sağlığını önemser, düzenli olarak beden bakımını yapar. Sanata ve sanatçıya saygı duyar, sanatsal etkinliklere karşı ilgilidir (Kartal, 1978). Görüldüğü üzere kentli olmak yaşam alanı olarak sadece kentte yaşamayı değil, bundan daha önemlisi ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal ve hatta psikolojik boyutlarda da kente özgü modern yaşam özelliklerini taşımayı kapsamaktadır.

Kişinin toplumsal yeri, ekonomik sistemdeki yeri, statüsü ve mesleği kentle bütünleşme sürecini etkileyen faktörlerdir. Görüldüğü gibi bütünleşmeye etki eden en önemli unsur ekonomik faaliyetlerdir. Aile plânlaması, sağlıklı beslenme gibi uygulamalar ise ekonomik faaliyetlerden sonra gelmektedir. Bütünleşmemiş toplumlar birbirinden farklı yapıları bünyelerinde barındırmaktadırlar. Bu gruplara dâhil olan kadınlar da aynı şekilde yaşamlarını kapalı bir biçimde sürdürmektedirler. Gelecek nesillerin yetiştirilmesinde en büyük rolü oynayan, onlara gerekli bilgi birikimini verecek olan kadınlardır. Ancak bu kapalı grupların birer üyesi olan kadınlar çocuklarını yetersiz bir bilgi birikimi ile yetiştirmektedirler. Abadan-Unat'ın da ifade ettiği gibi "Bütünleşmede amaç, kişinin içinde yaşadığı topluluğu aşan ulusal ortak değerler, dil,

kural ve hedeflere yöneltilmesidir. Bu alanda ise hedefi belirleyen büyük kent yaşamının oluşturduğu standartlardır” (1982:52).

Çok farklı nedenlerle göç kararı alınabilmekle birlikte en temeldeki amaç daha iyi bir ev, daha iyi bir iş ve daha iyi bir sosyal kültürel çevre edinmektir. Ancak kentlerin fiziksel ve sosyal altyapısı bu nüfusun ihtiyaçlarına karşılık verecek nitelikte olmadığından dolayı anomik kentleşme ve yabancılaşma ortaya çıkmaktadır. Yani kente göç edenlerin asıl amacı kentlerin sosyal ve ekonomik olanaklarından yararlanmak, dolayısıyla kentle bütünleşebilmek iken kentin sunduğu olanakların sınırlılığı bütünleşmede sorunları ortaya çıkarmaktadır.

Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta da her kentleşme sürecinin beraberinde doğal olarak bir kentlileşmeyi getirmeyeceğidir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde kent ve kamu hizmetleri ihtiyaçlarının karşılanmasında yetersizlikler olması, yine aynı nüfusun çalışmasına olanak verecek temel sanayi yatırımlarının yapılmaması ve hizmet sektörünün varolan işgücünü emme potansiyelinin düşük olması nedeniyle işgücünün marjinal sektörlere kayması, eğitim seviyesinde bir artışın olmaması, geleneksel yapının devam ettirilmeye çalışılması sonucunda kentlileşme gecikmekte ve hatta bireylerin bir türlü kentlileşemedikleri görülmektedir.

Günümüzde yerel yönetimler tarafından uygulanan kentsel dönüşüm projelerinin amaçlarından biri de bireylerin kentle bütünleşmesini sağlamak olarak gösterilmektedir. Bu nedenle de uygulanan projelerde dönüşümün toplumsal, fiziksel ve ekonomik boyutunun bir bütün olarak ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu projelerde bu tarz bir vurgu yapılması çok önemli olmakla birlikte Türkiye’de uygulanmakta olan projeler incelendiğinde bu düşüncenin uygulamaya aktarılmadığı (veya aktarılmasında büyük ölçüde eksiklikler yaşandığı) görülmektedir.

Kentsel dönüşümün daha doğru bir şekilde anlaşılabilmesi ve değerlendirilebilmesi için kentsel dönüşüm olgusundan hareketle gelişim sürecini incelemek faydalı olacaktır. Bu nedenle tezin bu bölümünde öncelikle kentsel dönüşüm kavramı açıklanacak, daha sonra Türkiye’deki gelişimi ve konuyla ilgili yürürlüğe giren yasal düzenlemeler incelenecektir. Son olarak, Türkiye’de uygulanan veya uygulanmakta olan kentsel dönüşüm projelerinden bazı örnekler incelenerek eleştirel bir bakış açısıyla uygulanma süreçleri analiz edilecektir.

1.3. KENTSEL DÖNÜŞÜM

Türkiye’de özellikle İstanbul’daki hızlı nüfus artışı ve kırsal alanlardan yapılan yoğun göçle artan kent nüfusuyla paralel olarak ilerleyen planlı bir yapılaşmanın sağlanamayışı beraberinde gecekondu olgusunun oluşmasına neden olmuştur. Herhangi bir plan, düzen ve denetim olmadan oluşturulan gecekondu alanları kentler içerisinde sağlıklı ve çevre sorunlarıyla dolu alanlar oluşturmuştur. Gecekondulaşmanın yarattığı bir diğer sorun ise, kırsal alandan göç eden nüfusun kentsel olanaklardan faydalanmak istemesi, ancak gecekondu alanlarındaki altyapı yetersizliği nedeniyle kırsal alandaki yaşamını kentte yaşamaya devam ettirmek zorunda kalması dolayısıyla kentsel olanaklardan faydalanamamasıdır (Erten, 1995).

Ayrıca bu alanların suç ve şiddet olaylarının yoğun olarak görüldüğü alanlar olması dolayısıyla kentler için önemli bir tehdit unsuru olarak görülmesi, yönetimlerin bu alanların dönüşümü üzerine çalışmalarını gerekli hale getirmiştir. Kentleşmenin giderek önem kazandığı günümüzde gecekondu alanlarında yeni yasa ve politikalarla düzenlenmeye gidilmesi gereksinimi hissedilmektedir. Bu çerçevede Şenyapılı’ya göre (1978) Türkiye’de gecekondu sorunu bitmiştir. Sorunun yeni adı ‘gecekondu dönüşümü’dür.

Kentsel toprakların sınırına dayanması ve birçok gecekondu bölgesinin kentin genişlemesinden dolayı kent merkezinde kalması bu alanların dönüşümünü gerektirmektedir. Dönüşüm sonucunda oluşan rantların dağıtılması konusu da önemli bir konudur. Zaten gecekondu tartışma yaratmasına neden olan bir diğer etken de, kent toprakları üzerinde yarattığı değer artışıyla ortaya çıkan rant mafyasıyla özdeşleştirilmesidir (Erman, Kalaycıoğlu ve Rittersberger, 2001).

Türkiye’de uygulanan kentsel dönüşüm projeleri incelendiğinde, bu projelerin özellikle gecekondu ve çöküntü alanlarının dönüşümünü amaçladıkları görülmektedir. Kentsel dönüşüm projeleri gecekondu sorununun çözümü için devlet tarafından özellikle de yerel yönetimler tarafından uygulanmaya başlatılan projelerdir. Kentsel dönüşüm kavramının özellikle 1990’lı yıllarda ivme kazanmakla birlikte özellikle 2000’li yılların başından itibaren kentsel dönüşüm ve kentsel dönüşüm projelerinin sürekli gündemde olduğu görülmektedir. Tezin bu bölümünde ‘kentsel dönüşüm’

kavramı ve ‘Türkiye’de kentsel dönüşüm projeleri uygulamaları’ açıklanacak ve incelenecektir.

1.3.1. Kentsel Dönüşüm Kavramı

Kentler de tıpkı canlı varlıklar gibi doğan, büyüyen ve yapısal değişikliklere uğrayan toplumsal birimlerdir. Kentlerin eskiyen kısımları yeni bir kentsel çevre oluşturma amacıyla yenilenir (Keleş, 2006). Kentteki yapıların fiziksel anlamda eskimesi, belli bir semtin ve kent kesiminin bir bütün olarak değerini kaybetmesi yeni bir kentsel çevre oluşturma gereksinimini ortaya çıkartmaktadır. Kentsel yenileme düşüncesinin 19. yy’ın sonu ile 20. yy’ın başlarında, sosyo-kültürel, ekonomik ve fiziksel açılardan büyük dönüşümlerin görüldüğü dönemlerde ortaya çıktığı belirtilmektedir. Aşırı nüfus hareketleri, nüfus yoğunlaşmaları ve nüfus yığılmaları ile birlikte, kent merkezleri ve kentsel alanlarda bir dönüşüm başlamış ve kent merkezlerinde yaşayan nüfusun yerini yeni sosyal tabakaların aldığı görülmüştür. Tarihi kent merkezlerinin boşalması sonucu, bu alanlardaki konutlar yerlerini ticaret birimlerine, küçük imalathanelere ya da depolara bırakmışlardır. Bu alanlarda yaşayan nüfus da merkezden uzaklaşmış yeni bir sosyal tabaka kent merkezine yerleşmiştir. Bu dönüşüm kent merkezlerini olumsuz etkilemiş kent merkezleri sosyo-kültürel ve fiziksel açılardan özgün niteliklerini kaybetmişlerdir. Özellikle II. Dünya Savaşı’ndan büyük hasarla çıkan ülkelerin kentleri ve tarihi zenginliklerinde meydana gelen kentsel çöküntü ilgili çevreleri çözüm arayışlarına yöneltmiştir. Bu çözüm arayışları doğrultusunda çöküntüye uğrayan alanların yenilenmesi ve kente kazandırılması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Hükümetler ürettikleri politikalarla kentleri yenilemeye ve yeniden canlandırmaya başlamışlardır (Özden, 2001).

Gelişmiş ülkelerde kentsel yenileme (kentsel dönüşüm) başlıca üç amaç doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. Bunlardan ilki, “yoksulluk yuvalarının temizlenmesi, ikincisi, kent merkezlerinin, anakentlerin öteki kesimleri ve yörekentler ile aralarındaki ekonomik canlılık ayrımlarını gidermek üzere bu kesimlerin yenilenmesi, üçüncüsü de, kent merkezlerindeki yerel yönetimlerin mali olanaklarının artırılmasıdır” (Keleş, 2006:438). Görüldüğü gibi kent yenilemekteki tek amaç yoksulluk merkezlerinin temizlenmesi değildir. Buna ek olarak, kentsel yenileme, sağlıklaştırma ve koruma da kent yenilemenin türleridir.

Kentsel yenileme (*urban renewal*) eski yapıların yıkılması ve buradan kazanılan toprağın yeni kullanımlara ayrılmasını ifade etmektedir. İstanbul'da 'Haliç Çevre Nazım İmar Planı' kentsel yenilemeye örnek olarak gösterilebilir. Bu dönüşüm uygulaması en radikal dönüşüm tipi olarak sayılmaktadır. Bu tür dönüşümler genellikle, rantı ya da yaşam kalitesi çok düşmüş ve kullanımı riskli hale gelmiş alanlarda uygulanmaktadır. Burada amaç, bu alanlara yeni imar hakları verilerek rantın ve yaşam kalitesinin yükselmesini sağlamaktır.

İkinci dönüşüm modeli ise sağlıklaştırma (*upgrading*) ve ıslah-imar (*improvement*) planlarıdır. Sağlıklaştırma, yapı olarak sağlam olmalarına rağmen yapıların özgün işlevlerini yitirdikleri durumlarda bir gereksinim olarak belirir. Sağlıklaştırma altyapısı yetersiz alanın sınırlı yatırımlarla yeterli hale gelmesini anlatmaktadır. Sağlıklaştırma genellikle, gecekodu alanlarına ve ruhsatsız konut alanlarına uygulanmaktadır. Islah imar uygulamaları ise, yasal olmayan yapıların yasal hale getirilmesi için o alanda yapılaşma hakkı oluşturması ve bu yolla orada yaşayanlara güvence verilmesini sağlamaktadır. Bu planlar, gecekodu alanlarını düzenli konut alanlarına dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Bu süreçte girişimci olan kesim ise yerel yönetimlerdir. Yerel yönetimler de uygulamalarda özel sektörle işbirliği içerisinde projeleri hayata geçirmektedirler (Ataöv ve Osmay, 2007).

Ankara'da 'Dikmen Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesi' ve 'Portakal Çiçeği Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesi' gibi projeler ilk kez yerel halkın karar alma sürecine katılması gerektiği yaklaşımını benimseyen projelerdir. Bu projeler ile kamulaştırma yerine, mülk sahiplerinin korunmasına öncelik verilmiş ve halka, gecekondularına karşılık olarak yeni yapılacak konutlardan verme fikri benimsenmiştir.

Üçüncü dönüşüm modeli ise tarihi değeri olan bir alanın korunması (*conservation*) ve soylulaştırılması (*gentrification*) olarak ortaya çıkmıştır. Koruma, işlevlerini yerine getirebilen yapıların tarihsel, mimari ve kültürel değer taşıyan bölgeler içinde nüfus kontrolünün sağlanmasıdır (Keleş, 2006). Koruma iki yolla yapılmaktadır. Bunlardan ilki, tarihi bir alana yeni bir işlev kazandırmaktır. Ankara ve Antalya kale içinde lüks lokantaların ve geleneksel satış birimlerinin yer seçmesi bu tür bir korumaya örnek olarak gösterilebilir. İkinci koruma türü ise tarihi alanda yaşayan sosyal tabakayı değiştirerek ekonomik yaşayabilirliğini kazandırmaktır. Bu yolla korunan alanlarda

gelir düzeyinin yükseldiği görülmektedir. İstanbul Cihangir ve Kuzguncuk'taki dönüşümler bu türden bir dönüşüm olarak tanımlanabilir (Ataöv ve Osmay, 2007).

Bazı Batı ülkelerinde, kentlerin nüfus ve alan olarak büyümesinin yavaşladığı düşüncesinden hareketle 1990'lı yıllardan itibaren kent merkezlerinin daha yoğun kullanılması, yeniden değerlendirilmesi konusu önemli uğraş alanlarında biri olmuştur. Bu tür uygulamalar 'kentsel yeniden doğuş' (urban renaissance), 'kentsel yeniden canlandırma' (urban regeneration) olarak tanımlanmaktadır. Bu kavramlara son yıllarda eklenen bir diğer önemli kavram kentsel dönüşüm (urban transformation) kavramıdır. Ancak kentsel dönüşümün tam anlamıyla neyi ifade ettiği, kentsel yenileme ve sağlamlaştırma ile aynı şey olup olmadığı halen tartışılmaktadır. Kentsel dönüşüm geniş bir alanı kapsadığı ve günümüzde yeni yeni kullanılmaya başlayan bir kavram olması nedeniyle literatürde kesin ve net bir tanımına ulaşmak oldukça zordur.

Kentsel dönüşüm projelerinin kentsel yenileme ya da yeniden canlandırma projelerinden farkı, projeye katılan aktörlerin çokluğu ve yerel kamu desteğinin azalmasına karşın, IMF ve Dünya Bankası gibi finansman kaynaklarının bulunabildiği, çok çeşitli içeriklere sahip projeler olmalarıdır (Ataöv ve Osmay, 2007). En önemlisi, sadece özel sektörün ya da sadece kamu sektörünün başlattığı uygulamalar değil, çok çeşitli aktörlerin birlikte hareket ettiği projeler olmasıdır. Bu projelerde genellikle kamu sektörünün, özel sektörün, sivil toplum kuruluşlarının ve yerel halkın birlikte yer aldığı belirtilmektedir.

Kentsel dönüşüm, eskimiş kent kesimleriyle kaçak yapılardan oluşan gecekonduların yenilenmesini anlatan bir kavramdır ve kentsel dönüşüm kendiliğinden olmayan planlı bir süreçtir. Bu dönüşüm, toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel amaçlarla dışardan bir müdahaleyi anlatır (Keleş, 2006). Kentsel dönüşüm, kent planlaması literatüründe kentte oluşan ekonomik, fiziksel, toplumsal ve çevresel bozulmalara verilen bir cevap niteliğindedir (Akar'dan aktaran Mutlu, 2007).

Toplumsal, ekonomik, kültürel ve hatta siyasi amaçlar doğrultusunda kentin bazı kesimlerinin kullanım biçimine dışarıdan bir müdahale sonucu yeni bir biçim verme sonucunda dönüşüm gerçekleşir. Gecekondular, yüksek yoğunluklu kaçak binaların ve apartmanların bulunduğu alanlar, doğal yıkım riski yüksek alanlar, kent merkezlerindeki çöküntü alanları, tarihsel kent çekirdekleri ve ekonomik ömrünü doldurmuş görünen kent bölümleri kentsel dönüşüme konu yapılan alanlardır. Kentsel

dönüşüm sayesinde bu alanların günün gereksinimlerine cevap verecek nitelikte olması planlanmaktadır (Keleş, 2006).

Bayraktar'a göre kentsel dönüşümün gerçekleştirilebilmesi için beş unsur çok önemlidir. Bunlar:

- Kaçak yapılaşmış alanların dönüştürülmesi,
- Kent içinde kalan kullanımı sakıncalı çalışma alanlarının dönüştürülmesi,
- Doğal afetlerden doğrudan etkilenecek olan sakıncalı alanlardaki konutların veya başka kullanım alanlarının dönüştürülmesi,
- Kent içinde niteliksiz, sağlıksız alanların ve yaşanabilir kent standartları dışında kalan alanların dönüştürülmesi ve
- İşlevini yitirmiş tarihi mekânların, koruma alanlarının dönüştürülmesidir (aktaran Ergan ve Şahin, 2007).

Daha önce ifade edildiği gibi, kentsel dönüşüm kavramı 1990'lı yıllardan itibaren sürekli gündemde olan bir kavramdır. Özellikle göç, gecekondulaşma ve 1999 depremi yerel yönetimlerin bu tarz projelere olan ilgisini artırmıştır. Ancak asıl neden olarak gecekondulaşma sorununa çözüm olarak görülmesidir. Tekeli (2003) kentsel dönüşümün, özellikle son yıllarda sürekli gündemde olmasının nedenleri üzerinde durmaktadır. Ona göre; kent nüfusunda devamlı bir artışın olması, kentin ekonomisindeki gelişmeler ve genel anlamda kentin öneminin artması, kentteki gelişmeler, ulaşım koşullarındaki farklılıklar, kentsel alanlardaki prestij anlayışındaki değişimler, mevcut yapılarda görülen eskime, bozulma, işlev görmeme gibi nedenler veya doğal afetler karşısında riskli bölgelerde bulunmaları kentsel dönüşümün gündemde kalmasını sağlayan nedenlerdir. Ayrıca, refahın artması, tüketim kalıplarının değişmesi, özel araba sahipliğinin artması, bu talepler için yapılan yollar, geliştirilen altyapılar çok yönlü değişim talepleri yaratmaktadır. Bu değişim talepleri, yapıların eskimesi, performanslarının düşmesi, bazı grupların kent parçaları üzerinde çıkar elde etme istekleri, yangın, deprem, su baskını gibi büyük kayıplar da kentlerin dönüşümündeki nedenler arasına girecektir (Tekeli'den aktaran Yerebasmaz, 2006). Kentsel dönüşümüne ilişkin yeni yasal düzenlemelerin yapılması, yerel yönetimlerin kentsel dönüşüm projelerini eskiye oranla daha aktif ve hızlı bir biçimde uygulamalarına neden olmuştur (Ergan, 2007).

Kentsel dönüşümde önemle üzerinde durulması gereken bazı ihtiyaçlar vardır.

Bunlar:

- Kişilerin; sosyal ve ekonomik yönden rahat edebilecekleri ve daha rahat yaşayabilecekleri alanlara kavuşmalarını sağlamak ve bunlardan faydalanmalarına yardımcı olmak,
- Daha fazla iş olanakları ve daha yüksek gelir elde edebilecek yeni istihdam olanakları yaratmak,
- Yeni yerleştirilecekleri yer konusunda seçme hakkı bulunan kişi ve firmaları çekmek ve korumak için alanın genel cazibesini artırmaktır (Turok'tan aktaran Öner, 2007).

Görüldüğü gibi kentsel dönüşüm projelerine ihtiyaç duyulmasının çeşitli nedenleri vardır. Ancak bu ihtiyaçlardaki ortak nokta, kentlerin artık büyüme sınırlarına dayanmış olmalarıdır. Bu alanların dışına çıkılarak da kentler genişleyebilirler ancak ulaşım gibi sorunlar nedeniyle kentlerin merkezlerinde bulunan sağlıklı yapılaşma sonucu oluşan gecekondu bölgelerinin ve tarihi sit alanlarının dönüştürülmesi ve kullanıma açılması daha uygun olarak görülmektedir. Bu sayede kentsel büyüme sorunlarına çözüm bulunurken aynı zamanda sermaye birikim süreçlerine yeni alanlar kazandırılmaktadır (Ergan, 2007).

Burada dikkat edilmesi gereken en önemli konu dönüşümün sadece fiziksel bir dönüşümden ibaret olmaması gerektiğidir. Uygulanan projeler dönüşümün toplumsal ve ekonomik boyutunu da dikkate almalıdır. Buna göre dönüşüme uğrayan alanda ikamet eden yerel halkın istekleri göz önünde bulundurulmamışsa ve yeni iş olanakları yaratılmamışsa kentsel dönüşümün zararlı etkileri olabilecektir. Çünkü bu durumda yapılacak olan dönüşüm sadece fiziksel bir dönüşüm olacaktır. Bu olumsuzlukları ortadan kaldırmak için mekân-insan-iş üçlüsünün dâhil edildiği planlama çalışmalarının yapılması gerekmektedir.

Ergan'a göre de (2007), sağlık ve güvenlikten yoksun ve yaşam kalitesi düşük olan kentsel alanların yapılandırılması ve dönüştürülmesi anlamını taşıyan kentsel dönüşüm sadece fiziksel bir dönüşümden ibaret olmamalıdır. Ona göre, yerel yönetimlerin uyguladığı kentsel dönüşüm projeleri sadece konutların ya da mekânın dönüşümünü değil, aynı zamanda yapısal bir dönüşümü de kapsayan bir şekilde kullanılmalıdır. Bunun nedeni ise kentlerin sadece fiziki bir yapıyı değil aynı zamanda

sosyal, kültürel ve ekonomik bir yapıyı da içermesidir. Dolayısıyla sadece fiziksel değişimi içeren bir dönüşüm projesi tek yönlü bir dönüşüm olacak ve yerel halkın ihtiyaçları bu dönüşüm dışında kalacaktır. Bu durum da daha önce ifade edildiği gibi olumsuz bir takım sonuçlara yol açabilecektir. Bu nedenle yerel yönetimlerin uyguladıkları projelerde dönüşüme uğrayacak alanların toplumsal, ekonomik ve kültürel özellikleri ve dönüşümün yarattığı toplumsal etkilerin de proje kapsamında ele alınması daha sağlıklı olacaktır (Ergan, 2007).

Görüldüğü gibi, kentsel dönüşüm projelerinde dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, gecekonduların sadece fiziksel-mekânsal yönünü değil dönüşümün toplumsal yönünü de içeren projelerin uygulamaya koyulması gerektiğidir. Sadece fiziksel bir dönüşümü içeren bir proje olumsuz sonuçlara yol açabilir. Çünkü toplumsal yapı ve gündelik yaşam pratikleri bu sürecin dışında tutulamaz. Bu nedenle toplumsal ve mekânsal süreçlerin bir arada ele alınması gerekmektedir. Bu bağlamda Şahin'in de ifade ettiği gibi kentsel dönüşüm kavramı aslında sadece mekânsal dönüşümü değil kent mekânı ve o çevrede yaşayan insanlardaki etki ve dönüşümü de ifade etmektedir (aktaran Mutlu, 2007).

1.3.2 Dünya'da Kentsel Dönüşümün Gelişimi

Kentsel Dönüşüm'ün bir kavram olarak ortaya çıkışı 20. yüzyılın başlarına kadar gitmektedir (Özden, 2008). Kentsel yenilemenin bir proje olarak gelişmesinde ise Avrupa çok önemli bir yere sahiptir. Özellikle II. Dünya Savaşında yıkılan kentlerin yeniden inşa edilmesi ve ekonomik çöküntüye uğramış olan alanların canlandırılması zorunluluğu kentsel yenilemenin önemini ortaya çıkarmıştır. Ancak farklı niteliklerde de olsa kentsel yenileme/dönüşüm örneklerine 19.yy'dan itibaren rastlamak mümkündür. Örneğin, 1850'lerde Avrupa'da kırsal alandan kentlere yapılan yoğun göç sağlık ve yerleşim sorunları yaratmış, yaşanan ekonomik ve sosyal sorunlar kentlerde büyük boyutlu kentsel çöküntü alanlarının oluşumuna neden olmuştur. 1870-1880 yılları arasında Avrupa'da modern kent merkezleri yaratma çalışmalarının yürütüldüğü ve bu amaçla eski bölgelerin yerine cadde ve bulvarlar, idari binalar, eğitim binaları, opera evleri, istasyonlar ve kültür merkezleri gibi modern yapıların inşa edilmeye başlandığı görülmektedir (Özden, 2008). II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise büyük hasar gören kentsel yapı ve mekânların nasıl yenileneceği ve kentli nüfusun fiziksel ve sosyal

gereksinimlerinin karşılanması için neler yapılması gerektiği konuları kent yönetiminde en önemli konulardan biri haline gelmiştir.

Kentlerin fiziksel ve sosyal görünüşleri, tarih boyunca kendiliğinden veya müdahale yoluyla değişime ve dönüşüme uğramıştır. Kentlerde meydana gelen değişim ve dönüşümlerin anlaşılabilmesi için bu süreçleri ortaya çıkaran nedenlerin ve bu nedenler doğrultusunda oluşan yaklaşımların anlaşılması gerekmektedir. Dönüşüm kavramının ortaya çıktığı Batı ülkelerinin dönüşüm süreciyle ilgili deneyimleri incelendiğinde kentsel dönüşüm olgusuna yaklaşımların çeşitli aşamalardan geçtiği ve nihayetinde kentsel politika alanında yer edindiği görülmektedir. Kentlerde oluşan fiziksel, sosyal ya da ekonomik problemlere karşı üretilen çözümler dönüşüm sürecini başlatan etkenlerdir. Temeli 19. yy'a dayanan kentsel dönüşüm süreci zaman içinde kentsel yenilemeden (urban renewal) kentsel yeniden canlandırmaya (urban regeneration) ve fiziki mekân odaklı bir dönüşümden sosyal ve ekonomik sorunları da kapsayan daha bütünlükçü bir yaklaşıma doğru evrilmiştir.

Batıda kentsel dönüşüm sürecinin temel olarak dört aşamada ilerlediği söylenebilir. Bunlar Sekmen tarafından (2007) şu şekilde kategorize edilmiştir :

1. 1960'lara kadar devam eden 'devlet eliyle toptan yeniden geliştirme ve kentsel yenileme',
2. 1960'ların ortalarından 1970'lere kadar devam eden 'çok boyutlu yeniden gelişim' (redevelopment) ve 'sağıklaştırma' (rehabilitation) çalışmaları,
3. 1970'lerden 1990'lara kadar devam eden 'gayrimenkul eksenli kamu-özel ortaklığı dönüşümleri',
4. 1990'ların ikinci yarısından itibaren ortaklık modellerinin çeşitlenerek devam ettiği ve 'toplumun yeniden hatırlandığı' dönüşüm çalışmaları.

1. Devlet Eliyle Yeniden Geliştirme Çalışmaları:

19. yy boyunca Sanayi Devriminin de tetiklemeyle oluşan hızlı kentleşme süreci Batı Avrupa kentlerinde konut sorununa neden olmuştur. Bu durum sağlıksız alanların oluşmasına ve bazı salgın hastalıkların kentlerde yayılmasında etkili olmuştur. Kentlerde meydana gelen bu olumsuzluklara çözüm olarak çöküntü alanı haline gelen alanların yıkılarak temizlenmesi ve konut standartlarının yükseltilmesi görüşü benimsenmiştir. Bu anlayış İngiltere ve ABD olmak üzere gelişmiş Batı ülkelerinde

önemli bir kentsel politika olarak benimsenmiştir. Devlet eliyle gerçekleştirilen ilk geniş kapsamlı kentsel dönüşüm örneği 1850–1870 yılları arasında dönemin valisi Baron Haussmann yönetiminde Paris’te uygulanmıştır. Kentteki ortaçağ dokusu yıkılmış yerine geniş bulvarlar yapılmış ve yeni kent meydanları ile konutlar oluşturulmuştur.

Kentlerin yeniden inşasına yönelik olarak II. Dünya Savaşı’ndan sonra da devam eden bu plânlamalar genellikle kentin fiziksel görünümüne yöneliktir. Bu çerçevede genel yaklaşımın, merkezi alanların yıkılması, bu bölgede oturan yoksulların bu alandan uzaklaştırılması ve bu alanlara yeni bir görünüm kazandırılması yönünde olduğu görülmektedir. Tarihte bu dönemin ‘Buldozer Dönemi’ olarak adlandırılması da bu yaklaşımdan kaynaklanmaktadır. Bu uygulamalarla pek çok insan yaşam alanlarından uzaklaştırılmış ve gelir düzeyi düşük insanlar için yapılan yeni yaşam alanlarına yerleştirilmiştir.

Bu dönemde işçilerin yoğun olarak yaşadığı alanların yeniden sağlıklı hale getirilmesi amacıyla yıkımlar yapılmış ve bu çerçevede İngiltere’de 25.000–60.000 arasında konut yıkılmış ve yerine endüstrileşmiş inşaat teknikleriyle yüksek katlı yeni konutlar yapılmıştır (Erden, 2003). Bu politikalara yönelik eleştirilerin en temel nedeni, bu bölgelerde yaşayan yoksul insanların konutlarının kendilerine herhangi bir alternatif gösterilmeden yıkılması ve bu insanların başka çöküntü alanlarına yönlendirilerek sorunun bir yerden başka bir yere aktarılmış olmasından kaynaklanmaktadır.

Bu dönemde gerçekleştirilen uygulamaların toplum ve fiziksel çevre üzerinde yarattığı olumsuzluklar yerel yönetimlerin ve merkezi idarenin daha farklı politikalara yönelmelerine neden olmuştur. Bu çerçevede 1960’larda ‘tarihi yapıların korunması’ fikri 1970’lerde de kentsel alanların yenilenmesi ve korunmasında halkın katılımının sağlanması düşüncesi ön plana çıkmaya başlamıştır. Dolayısıyla bu yıllardan itibaren yürütülen yenileme çalışmalarının yalnızca ekonomik ve fiziksel görünümün değiştirilmesini değil aynı zamanda sosyal boyutların da dâhil edildiği daha kapsamlı çalışmalar olduğu görülmektedir.

II. Dünya Savaşı sonrasında kentsel yenilemeye yönelik faaliyetler İngiltere’de köhneleşmiş mahallelerin yeniden inşa edilmesi şeklinde ortaya çıkmıştır. Hükümet bu dönemde kentsel gelişmeyi kontrol altına almak amacıyla kapsamlı planlama anlayışını uygulamaya başlamıştır (İnce, 2006). Bu planlama anlayışı yüksek yapılardan oluşan

konut alanlarının ve ofislerin inşa edilmesi, ulaşım sisteminin yeniden düzenlenmesi ve yolların genişletilmesi gibi değişiklikleri kapsamaktadır. Bu yaklaşım kentlerin görünümünde önemli değişikliklere neden olmuştur. 1940'ların sonunda refah devletinin gelişmesi ve kamu sektörünün sağlık, eğitim ve sosyal hizmetler gibi koşulları yerine getirmesi gerektiği düşüncesi İngiltere'de yıkıp yeniden yapma düşüncesinin önem kazanmasına neden olmuştur. 1950'lerde temeli atılan modernist planlama anlayışı 1970'lere kadar sürmüştür. Fakat yenilenen alanlarda yaşayanların yerinden edilmesi ve sosyal dokunun tamamen değiştirilmesi eleştirilere neden olmuştur.

ABD'deki yeniden geliştirme fonunun sadece 1%'den az bir payı yenilenen alanda yaşamakta olan nüfusun yeniden yerleştirilmesi (relocation) çalışmalarına ayrılmıştır. Yenileme çalışmaları, yenilenen çöküntü alanlarında yaşayan çoğu siyah ve etnik azınlıklardan oluşan grupların yerinden edilmesiyle sonuçlanmıştır. Bu nedenle bu yenileme faaliyetleri "siyahları yerinden etme" (the Negro Removal Program) veya 'devletin zorla yıkımı' (Federal Buldozer) olarak anılmaktadır.

2. Çok Boyutlu 'Yeniden Gelişim' (Redevelopment) ve 'Sağlıklaştırma' (Rehabilitation) Çalışmaları:

Daha önce belirtildiği gibi 1950'lerde uygulanan projelerin sosyal ve ekonomik ihtiyaçları karşılamada yetersiz kalması ve yenilenen alanın kârının yüksek gelir gruplarına verilmesi bu projelerin eleştirilmesine neden olmuştur. Bu nedenle 1960'larda merkezi ve yerel yönetimler daha farklı politikalar geliştirmek için çalışmışlardır. Uygulanan planlama çalışmalarında katılımın sağlanması gerektiği düşüncesi bu dönemde artmıştır. Buna göre, planlama yukarıdan aşağıya değil aşağıdan yukarıya doğru olmalıdır. Bu çerçevede örneğin Almanya'nın Kreuzberg bölgesinde "yumuşak kentsel yenileme" (soft urban renewal) yaklaşımı başlatılmıştır. Bu yaklaşıma göre yenilenecek olan alanlarda yaşayanlar önemsenmekte ve fiziksel mekânın değişiminden daha ziyade sosyal ve ekonomik dönüşüme önem verilmektedir.

1960'larda özel sektörün de yatırımlarını konutlara yönelttiği bir dönem başlamıştır. Bazı ülkeler kiralık konutların azalmasına bazı yasal tedbirler getirmişlerdir. Tüm bu problemler sonrasında kentsel iyileştirme ve bu uygulamanın gerekliliği toplum ve yerel yönetimler tarafından kabul edilmiştir. Buna göre köhnemiş bir alanda yapılacak bir yenileme o bölgenin gereksinimleri ve koşulları dikkate

alınarak yapılmalıdır. Kentsel yenileme, koruma ve iyileştirmenin farklı yönleri bir arada kullanılarak yenilenecek alanın kendi kimlik özelliklerinin ortaya çıkarılması gerektiği düşüncesi önem kazanmıştır. Bir alanın yıkılıp yeniden yapılması ekonomik ve sosyal yönden yüksek maliyetleri olan bir yaklaşımdır. Bu nedenle yıkıp yeniden yapma yerine çöküntü bölgesi olarak nitelendirilebilecek olan alanların iyileştirilmesi düşüncesi ön plana çıkmıştır.

Yine bu dönem Üçüncü Dünya ülkelerinde gecekonduların kentsel ekonomi içinde etkin olmaya başladığı dönemdir. Meksika ve İsrail gibi bazı ülkeler gecekonduların alanları için proje üretmeye çalışmışlardır. Dünya Bankası da ‘kendi evini yapana yardım’ şeklinde bazı uygulamalar geliştirmiştir. Ancak bu projeler tutarlı konut projeleri olarak geliştirilemedikleri için sınırlı kalmışlardır. ABD’de yeni konut yasaları çıkarılmış, bütün bir yıkım yerine konutların iyileştirilmesi yaklaşımı benimsenmiştir. İngiltere’de ise, 1960’larda ev sahipleri devlet tarafından yapılan yardımlarla evlerini onarmışlardır (Erden, 2003).

Fransa’da da 1958–1975 yılları arasında bu kentsel plânlama anlayışının uygulandığı bu dönem ‘değişim ve yenileme sonrası modernizm’ ya da ‘temizleme sonrası modernizm’ olarak adlandırılmaktadır (Erden, 2003). Yerel ve merkezi yönetimler, kentsel alanlarda meydana gelen bazı sorunların çözümü için temizleme operasyonu başlatmışlar ve bunu gerekli kılan etkenleri şu şekilde belirlemişlerdir:

- “• Alandaki yapıların insan yaşamına uygun olmaması,
- Alanın mevcut dokusunun insan sağlığını tehdit eder ve yaşamın sürdürülmesini engeller durumda olması,
- Altyapının ve çevre koşullarının bir yaşam çevresi için yetersiz ve zararlı koşullar taşıması,
- Alanda yeniden bir yaşam kurulmasının ancak ve ancak binaların yıkılarak yeniden yapılanma ile sağlanmasına bağlı olması,
- Alanda temizleme öncesi yaşayanların daha sağlıklı alanlara yerleştirilmeleri ve güvenliklerinin sağlanması,
- Temizleme programını yürütecek yeterli kaynak olması” (Erden’den aktaran İnce, 2006:31).

Bu dönem kısa bir geçiş aşaması olarak yaşanmış ve bu dönemde kentsel yenileme politikalarının sadece fiziksel dönüşümü değil ekonomik gelişmeyi ve

toplumsal eşitliği sağlayacak politikaların üretilmesi gerektiği düşüncesi önem kazanmıştır. Ancak bu yaklaşım uzun süreli olmamıştır. Sonraki dönemlerde egemen hale gelen gayrimenkul eksenli dönüşüm politikaları 1960'lı yılların ortalarından itibaren ortaya çıkan bu sosyal ve ekonomik içerikli politikaların önemini yitirmesine neden olmuştur.

3. Gayrimenkul Eksenli Kamu-Özel Ortaklığı Dönüşümleri:

1970'lerde kent yenileme politikaları ve uygulamalarında kademeli bir değişim olmuştur. Kentsel alanların o bölgede yaşayan insanlarla birlikte değiştirilmesi düşüncesi önem kazanmıştır (Erden, 2003). Bu dönemde en önemli özellik katılıma yapılan vurgudur. Daha önce uygulanan planlama anlayışlarının katılıma yer vermemesi eleştirilmiş, yeni planlama süreçlerinde halkın katılımının sağlanması bu dönemdeki en önemli değişiklik olarak görülmektedir. Bu nedenle yeni planlama yaklaşımı katılımcı planlama olarak tanımlanmaktadır (İnce, 2006).

1970'lerdeki ekonomik sorunlar yoksulluğun ve eşitsizliklerin artmasına yol açmıştır. Kentleşme hızının düşmesiyle İngiltere kentsel gerilemeyi kontrol altına alma yönünde planlamalara ağırlık vermiştir. Buna bağlı olarak sosyal ve ekonomik boyutlar da planlamaya dâhil edilmeye çalışılmıştır. İngiltere'nin rehabilitasyon çalışmaları, yıkıp yeniden yapmak yerine konutların şartlarının ve çevre koşullarının iyileştirilmesi şekline dönüşmüştür. Çalışmaların başarılı olabilmesi ve hızlanması için mülk sahiplerine yatırım yapmalarını sağlayacak maddi özendiriciler geliştirilmiştir. Ayrıca mahalle sakinleri, oluşturulan mahalle gruplarına katılarak yaşadıkları çevre ve konut ile ilgili beklentilerini iletme olanağı bulmuşlardır (İnce, 2006).

1977 yılında İngiltere'de ilk ulusal politika olan "kent içi alanlar için politika" uygulanmıştır. Bu politika, kentsel yoksulluğun ekonomik nedenleri, yoksulların fiziksel ve sosyal belirtileri üzerine odaklanmıştır. Bununla birlikte bu politika ilk stratejik kent içi programlarını tanıtmış ve birbirleriyle bütünleştirmiştir. Bu programlar içinde mahalle sakinlerinin organize olmalarını sağlayan 'Mahalle Geliştirme Sosyal Projeleri' kentiçi iyileştirme programlarının bir parçası olarak işlemeye başlamıştır ve bu 'tabandan yukarı' anlayışını içermektedir (İnce, 2006).

ABD ile İngiltere'de 1970'li yıllarda ortaya çıkan mahalle müdahale politikalarının temel farkı 'bütüncülük' yaklaşımıdır. ABD'deki 'model kentler' alanın

hem sosyal hem de fiziksel sorunlarının çözümünü hedeflerken, İngiltere’de ise politikalar, belirlenen özel alanlardaki konut sorunu ve ona bağlı yerel sosyal sorunları çözmek amacıyla geliştirilmiştir (İnce, 2006). İsveç, Danimarka, Hollanda ve Almanya’da da İngiltere’deki uygulamalara benzer konut iyileştirme hareketleri uygulanmıştır. Kanada, Fransa ve İsrail’de ise ABD’deki bütüncül model uygulanmıştır.

1970’lerde kentlerdeki en önemli sorun işsizliğin artmasıdır. Bu durum planlamada ilginin fiziksel ve sosyal boyuttan daha çok ekonomik boyuta kaymasına neden olmuştur. Kent merkezlerinde ekonomik kalkınma ile istihdam yaratma koşullarının desteklenmesi en önemli konu olarak görülmüştür (İnce, 2006).

1960 ve 1970’li yıllarda Batı’daki kentsel yenilemeler devlet eli ile ve kamu kaynakları kullanılarak uygulanmıştır. Bu uygulamalar bazen yerel düzeyde bazen de bölgesel düzeyde olmuştur. Değişmeyen tek şey kent planlarının, siyasaların, finansmanın ve projelerin belirgin bir bütünlük içinde kamu kaynaklarıyla gerçekleştirilmesidir.

1980’lerde değişen politik ve ekonomik yapı projelerin uygulanmasında da değişimleri beraberinde getirmiştir. 1980’lerin ilk yıllarında ekonominin durgun olması, işsizliğin artması ve buna paralel olarak sosyal güvenlik harcamalarının artması Neo-liberal politikalarla birleşerek yenileme uygulamalarının piyasa süreçleri altında şekillenmesini beraberinde getirmiştir. Bu dönemlerde ekonomide yaşanan krizler kentsel dönüşüm yaklaşımlarını da etkilemiştir. Bu bağlamda, kentsel dönüşüm kent ekonomilerini yeniden canlandırmaya yönelik bir eylem alanı haline gelmiş, oluşan yeni uluslararası rekabet ortamında kentler kendilerini uluslar arası akışlara cazip kılacak projeler üretmeye odaklanmışlardır. Yatırımlar, ulaşım ve iletişim altyapısının geliştirilmesine cevap verecek düzeyde olması yönünde yapılmıştır. Bu amaçla modern ofis binaları, güvenli lüks konutlar, lüks oteller, kongre ve alışveriş merkezleri gibi gayrimenkul eksenli, tüketim odaklı projelerin inşa edilmesine öncelik verilmiştir (İnce, 2006).

Kentsel dönüşüm projeleri köhneleşmiş kentlerin yıkılıp yeniden yapılması yaklaşımından uzaklaşmış, kent merkezlerinde ya da merkezin yakın çevresindeki değerli arazilerde bulunan, işlevini yitirmiş eski fabrika alanları, liman bölgeleri ve depo gibi alanların yeniden işlevsel hale getirilmesi yaklaşımı doğrultusunda oluşturulmaya başlamıştır. Bu durum İngiliz kaynaklı akademik ve mesleki literatürde ‘kentsel yeniden

canlandırma' (urban regeneration) olarak adlandırılmıştır. Bu dönemde uygulanan kentsel dönüşüm projelerinde dönemin hâkim Neo-liberal ekonomik ideolojisi gereği kamu ve özel sektör ortaklıkları ön plana çıkmıştır (Sekmen, 2007).

1980 sonrasında uygulanan bu gayrimenkul eksenli, kamu-özel sektör ortaklı kentsel yeniden canlandırma projelerinde kentlin yoksul bölgelerinde yaşayanların ekonomik refaha ulaşması düşüncesi hâkimdir. Ancak sonuç beklenildiği gibi olmamış, bu tür gayrimenkul eksenli projelerin toplumsal ayrışmayı daha da körüklediği ve görünür kıldığı iddia edilmiştir (Fainsten'den aktaran Sekmen, 2007). Dolayısıyla bu tür kentsel dönüşüm projelerinin kentlere güvenilir, istikrarlı ve sürdürülebilir bir ekonomik dönüşüm ortamı sağlayamadığı söylenebilir (Sekmen, 2007).

Bu tür projelerin başarılı olamaması toplumsal huzursuzluğu artırmış ve tepkilere yol açmıştır. Ayrıca gayrimenkul eksenli projelere getirilen eleştiriler sonucu 1990'lardan itibaren kentsel dönüşümün uygulandığı alanların genişletilmesi ve emlak eksenli yeniden canlandırmanın yanı sıra sosyal eşitsizlikleri gidermeyi hedefleyen sosyal dönüşüm ve toplumun güçlendirilmesi yaklaşımları önem kazanmaya başlamıştır (Sekmen, 2007).

4. Ortaklık Modellerinin Devam Ettiği ve Toplumun Yeniden Hatırlandığı Dönüşüm Çalışmaları:

Önceki dönemlerde göz ardı edilen işsizlik, yoksulluk ve bunun gibi sosyal problemler bu dönemde artış göstermiştir. Ayrıca yapılan yatırımların önemli bir kısmı boşa harcanan yatırımlar olarak nitelendirilmiştir. Kentlerde yoksul kesimlerin yaşadıkları mahallelerde artan sosyal problemler ve toplumsal ayrılıkların görünür hale gelmesi artık bu konuların göz ardı edilemeyeceğini ortaya koymuştur. Tüm bu problemler doğrultusunda ekonomik yeniden yapılanma, fiziksel yeniden yapılanma ve sosyal yeniden yapılanma çalışmalarının birlikte yürütülmesi gerekliliği kabul edilmiştir. Dönüşüm projeleri eskisi gibi sadece kamu ve özel sektör tekelinde olmaktan çıkmış, gönüllü kuruluşların ve toplumun da dâhil edildiği projeler haline dönüşmeye başlamıştır (İnce, 2006).

Bu doğrultuda İngiltere'de yerel halkın eğitilmesi ve işsizliğin önlenmesi, finansal ve kurumsal ortaklık modellerini teşvik ederek sürdürülebilir ekonomik gelişimin sağlanması ve refahın artırılması, çevre ve altyapı koşullarının geliştirilmesi,

yerel halk için konut üretilmesi, etnik azınlıkların çıkarlarını da ön plana alan, suç oranlarını azaltan ve toplum güvenliğini sağlayan, yerel halka sağlık, spor ve kültür aktiviteleri imkânları sunarak yaşam kalitesini artırma hedeflerini taşıyan bir politik anlayış benimsenmiş ve bu amaçla dönüşüm bütçesi oluşturulmuştur (Cook ve Kam'dan aktaran Sekmen, 2007). Bu anlayış 2000'li yıllarda daha da güçlenmiş ve İngiltere'de olduğu gibi ulusal ölçekte bir politika olarak benimsenmiştir.

1981 yılında Avrupa Konseyi'nin "Urban Renawal" adıyla başlattığı kentsel yenileme kampanyası "yıkıp yeniden yapma" anlamını taşıdığından dolayı bazı endişelere yol açmış ve kampanyanın adı daha sonra "Urban Renaissance" olarak değiştirilmiştir. Bu kampanyanın temel amaçları da "Kentlerde yaşam koşullarının geliştirilmesi, kentlerin şimdiki ve gelecekteki rollerinin tanımlanması ve ne olacağı tartışılması, kentsel yaşamın geliştirilmesi için mevcut yasaların uygulanması ve yeni yasal dayanaklar elde edilmesi, kentsel sorunlarla ilgili idari ve teknik yöntemlerin geliştirilmesi" olarak belirtilmiştir (Özden, 2008:28).

Dünyada uluslararası ölçekte koruma çalışmaları ve kentsel planlama konusundaki gelişmeler, 1992 Rio Konferansı ile yeni bir sürece girmiştir. Burada küresel ve doğal etkiler üzerinde durulmuş ve plânlama konularında özellikle enerji, kirlilik, atıklar vb. gibi konular ele alınmıştır. Rio Konferansı'ndan sonra Yerel Gündem 21 ile de yerel yönetimlerin kentsel yenileme ve gelişim çalışmalarındaki önemi ve sorumluluklarının tanımlanmıştır.

Sonuç olarak, 1990'larla birlikte bir kentsel dönüşüm yaklaşımı olarak kentsel yeniden canlandırma daha önceki dönemlerde egemen olan yaklaşımlardan çok daha farklı bir yaklaşım ortaya koymuştur. Özellikle son dönemlerde uygulanan projelerde yerel halkın katılımı ön plana çıkmış ve yenilenecek alanda sadece yıkım değil kültürel mirasın korunması da önemsenen bir diğer konu olmuştur. Fiziksel yenileme ya da yeniden canlandırma artık tek başına yeterli görülmemekte, istihdamı artırmak, işsizliği azaltmak, sosyal dışlanmayı gidermek, eğitim ile yoksul kesimin kapasitesini artırarak istihdam edilebilirliği sağlamak gibi konular ön plana çıkmaya başlamıştır (Sekmen, 2007).

1.3.3. Türkiye’de Kentsel Dönüşümün Gelişimi

Kentsel dönüşüm fikri ve kentsel dönüşüm projelerinin uygulanmasının çok eskilere dayanmadığı bilinmektedir. Modernist bakış açısına sahip akademik çevrelere göre kentlerin bütünsel olarak dönüşmesi gerekliliği kaçınılmaz bir durum olarak belirtilmektedir. Ancak uygulamada kentsel dönüşümün bir kamu hizmeti ya da bir amaç olarak ortaya çıkması oldukça yenidir (Öztaş, 2005). 1990’lara kadar modernist çevrelerde hâkim olan düşünce kentsel dönüşümün ana konusunun kentle bütünleşme sorunu olması gerektiğidir. Ancak 1990’lardan sonra devlet eliyle özellikle de yerel yönetimler aracılığıyla kentlerin, gecekondular gibi alanların yani daha ziyade fiziksel mekânların dönüştürülmesi gerektiği düşüncesi önem kazanmaya başlamıştır (Keleş, 2006).

Kentsel dönüşüm kavramı son dönemlerde yoğun tartışmalara neden olmakla birlikte geçmişte de bazı uygulamalarına rastlanmaktadır. Türkiye’de kentsel dönüşümün günümüzdeki uygulamalarını daha iyi anlayabilmek ve açıklayabilmek için dönüşümün Cumhuriyet döneminden günümüze kadar olan gelişimini kısaca gözden geçirmek faydalı olacaktır. Türkiye’de kentsel dönüşümün önceki yıllarda yenileme olarak tanımlandığı ancak zaman içerisinde uygulamalarla birlikte yeni boyutlar kazandığı ve yenileme kavramının yerine dönüşüm kavramının kullanıldığı görülmektedir. Bu tanımlamalara rağmen ilk dönem dönüşüm uygulamaları incelendiğinde genellikle mevcut olanı yıkıp yeniden yapma şeklinde yürütüldüğü, daha sonra ise mevcut dokuyu koruyarak yapıların sağlıklılaştırıldığı bir dönüşüm modelinin benimsendiği görülmektedir. Günümüze gelindikçe fiziksel, toplumsal ve ekonomik dönüşümü bir arada kapsamaya çalışan projelerin uygulanmaya çalışıldığı görülmektedir.

1. Dönem: 1923–1960

Bu dönemde tamamen mekânsal düzenlemelere dayalı kentsel yenileme yaklaşımlarının hâkim olduğu söylenebilir. Kent meydanlarına açılan bulvarlar, açık yeşil alanlar, kent-içi konut alanları ve kent parkları kentlerde oluşturulan alanlardır. Cumhuriyet döneminde başlayan kentleşme hareketleri 1950’lerde, kırsal alandan kente göçün artması ve kentlerin bu nüfusu barındıracak donanımına sahip olmaması nedeniyle çarpık kentleşmenin oluşmasında önemli bir rol oynamıştır. 1950’lerde sanayi sektörü

gelişirken sanayiye dayalı üretimin de arttığı bir dönemdir. Diğer taraftan tarımda makine kullanımı artmış, işgücü gereksinmesi azalmıştır. Bunun sonucunda da tarım sektöründe istihdam imkânı bulamayanlar aileleriyle kentlere göç etmeyi çare olarak görmeye başlamışlardır (Şenyapılı, 1978).

Bu durum kentlerdeki kırsal veya boş alanların kentsel alanlara dönüşümünü ortaya çıkarmıştır. Kentlere yapılan yoğun göçler kentlerde konut sorununun oluşmasına neden olmuştur. Bu dönem gecekondulaşmanın görünümünün daha belirgin bir şekilde izlendiği bir dönemdir. Gecekondu, günlük iş olanaklarına yakın, yaşam kalitesi düşük konutlar olarak ortaya çıkmıştır (Keleş, 2006). Daha önceleri kentlerde nadiren rastlanan gecekonduların giderek yayıldığı ve bu alanların birleşerek kentlerin büyümesini gerçekleştirdikleri, bir çeşit altkent, yani 'suburb' oluşumlarının başladığı görülmektedir (Kıray, 1982).

1953 yılında 6188 sayılı "Bina Yapımını Teşvik ve İzinsiz Yapılan Binalar Hakkında Kanun" yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla daha önce yapılan gecekondu yasallaştırılmış ve o tarihten sonra yapılacak gecekonduların yapımı yasaklanmıştır. Ayrıca belediyelerin arazilerini ucuz ve basit konut yapımı için kullanmaları, yapılan konutların öncelikle evleri yıkılanlara, ikinci olarak sağlıklı koşullarda oturanlara satmaları öngörülmektedir (Keleş, 2006). Bu amacın gerçekleştirilmesi için 1959 yılında çıkarılan 7367 sayılı kanun ise, hazine arsalarından belediye sınırları içinde bulunanların belediyelere karşılıksız olarak verilmesini öngörmüştür. Bu politika 1960 sonrası planlı döneme geçişe kadar devletin gecekondu politikası olarak kabul edilmiştir (Keleş, 2006). Bu yıllar aynı zamanda yerel yönetimlerin kentleşme sorunlarına duyarlılıklarının artmaya başladığı ve kısıtlı da olsa çözüm arayışlarına girildiği bir dönem olarak tanımlanabilir.

2. Dönem: 1960–1980

Çok partili hayata geçilmesi ve ekonomide liberal politikaların uygulanmaya başlaması yeni imar hareketlerinin oluşmasını gerekli kılmıştır. Sermaye birikimlerinin oluşabilmesi için yeni kentsel yenileme uygulamaları başlatılmıştır. Bu uygulamalar "Menderes İmarı" olarak bilinmektedir. Özellikle İstanbul'da eski konutlar yıkılarak yerlerine apartmanlar yapılmış, taşıt trafiğine uygun yollar açılabilmesi için tarihi yapılar ortadan kaldırılmıştır. Menderes hükümeti zamanında uygulanan bu politika

Türkiye’deki kent yenilemenin ilk örneklerinden sayılabilir (Öztaş, 2005). Ancak bu yenilemenin kültür varlıklarını göz ardı ettiği gerekçesiyle gerçek bir yenileme anlayışına sahip olmadığı belirtilmektedir. Ayrıca bu dönemde kentlerde yapılan yenilemeler, sorunlara geçici çözümler ürettikleri ve mekânsal ağırlıklı uygulamalar oldukları gerekçeleriyle de eleştirilmektedirler (Yerebasmaz, 2006).

Bu dönem kentsel nüfusun artış gösterdiği yıllardır. Kentsel nüfus, 1950 ve 1960 yılları arasında toplam ülke nüfusuna oranla %80 oranında bir artış göstermektedir. Bu oran 1965- 1970 arasında en yüksek değerine ulaşmıştır. Kent nüfus artışı 1950’de %19 oranındayken, 1970’de %36’ya çıkmıştır (Ataöv ve Osmay, 2007).

1960’larda gecekonduların yapılmasının farklı nedenleri ortaya çıkmıştır. Önceleri sadece barınma amaçlı yapılan gecekondular zamanla kiraya verilerek gelir elde edilen yapılar haline gelmiştir. Bu dönemde hazine, belediye ve diğer kamu arazilerinin üzerine gecekondular yapan gecekonducuları oy kaygısıyla teşvik eden ve koruyan bir devlet politikası ortaya çıkmıştır. 1963’te çıkarılan bir yasaya göre, kullanma izni bulunmayan yapılara bir kereye mahsus olmak üzere kent hizmetlerinin sağlanmasını öngören 327 sayılı yasa aslında gecekonduların yapımını teşvik eden bir yasadır (Öztaş, 2005).

Gecekondular sorununa ek olarak bu dönemde artış gösteren bir diğer önemli olgu da kaçak yapılaşmadır. Tüm bu sorunlar neticesinde, 1966 yılında gecekonduların ekonomik, toplumsal ve kentin diğer sorunlarını çözmeyi amaçlayan 775 sayılı Gecekondular Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun, 1976 yılında 1990 sayılı kanun ile bazı değişikliklere uğramış ancak özünü aynı kalmıştır. 775 sayılı Gecekondular Kanunu da önceki kanun gibi iyileştirme, ortadan kaldırma ve önleme amaçlarını benimsemiştir. Ancak bu yasaların pek çoğu “imar affı” adı altında gecekonduların yapımını teşvik eder niteliktedir (Keleş, 2006).

1973–1977 yılları arasında ‘Yeni Belediyecilik Hareketi’ ortaya çıkmıştır. Bu dönemde belediyeler kentleşme ile ilgili sorunlara merkezi yönetimden daha fazla duyarlı hale gelmişlerdir (Ataöv ve Osmay, 2007). Bu dönemde gecekondular alanlarıyla ilgili yeni yasal düzenlemelere gidilmiştir. Ancak yine daha önceki dönemlerde olduğu gibi bu yıllarda da hazırlanan yasal düzenlemeler sadece gecekonduların yasallaşmasına hizmet edecek niteliktedir.

1963 yılında çıkarılan ‘307 sayılı Belediye Yasası’ belediye başkanının doğrudan halk tarafından seçilmesine ve gecekonduların sakınlarının siyasette etkili olmalarına imkân vermiştir. 1965 yılında çıkarılan ‘634 sayılı Kat Mülkiyeti Kanunu’ ise az katlı konutların yıkılarak çok katlı apartmanlara dönüştürülmesine ve bireylerin mülkiyet hakkının genişletilmesine imkân vermiştir. 1966 yılında yürürlüğe konan ‘775 sayılı Gecekondular Yasası’ ise gerçek anlamda hiçbir yenilik getirmeyerek gecekonduların yasallaştırılmasına ve ticarileşmesine imkân tanımıştır. 1969 tarihli ‘1164 sayılı Arsa Ofisi Kanunu’ ise konut, sanayi, eğitim, sağlık, turizm yatırımları ve kamu tesislerinin yapımında arsa ve arazi sağlaması amacıyla Arsa Ofisi Genel Müdürlüğü’nün kurulmasına imkan vermiştir. Son olarak 1972 tarihli ‘6735 sayılı İmar Kanunu’ ile büyükşehirlerde şehir planlama yetkisi İmar İskan Bakanlığı’na verilmiştir (Ataöv ve Osmay, 2007).

1970’lerde kentsel dönüşüm fikrinin ana temeli kentsel yeniden canlandırmadır. Bu yıllarda dönüşümün toplumsal yönünü de projeye dâhil eden kentsel uygulamalar başlatılmıştır. Ancak dönem itibariyle hareketli bir dönem olması ve karışık bir siyasal ortamın olmasından dolayı yeterli kaynak bulunamamıştır. Bu nedenle bu projelerin birçoğu sadece teoride kalmış uygulamaya dönüştürülemediği görülmüştür.

Diğer taraftan gecekonduların alanları ve kaçak yapılaşmanın olduğu alanlar imar planları kapsamında yenilenmeye başlanmıştır. Ancak bu yenileme sadece mekânsal bir yenilemeden ibarettir. Gecekonduların alanlarının dönüşmesi gerektiği düşüncesinin temellerinin 1970’lerde atıldığı söylenebilir.

Gelişmekte olan ülkelerdeki uygulamalar incelendiğinde gecekonduların getirdikleri çözümler dört uygulama şekli olarak özetlenmektedir. Gecekonduların yıkımı ve yeni göç edenlerin köylerine döndürülmesini amaçlayan politikalar gecekondularla ilgili getirilen ilk çözümlerdir. Gecekonduların alanlarındaki sorunları ve gereksinimleri görmezden gelen ve bırakınız yapsınlar yaklaşımını içeren politikalar ikinci tür çözümlerdir. Gecekonduların alanlarını reddeden ve görmezden gelen bu politikalar bu alanlara hizmet götürme sürecini geciktirmiştir. Ancak gecekonduların sayılarının artması ve gecekonduların halkının örgütlenmesi sonucu yönetimler çözüm aramak zorunda kalmışlardır. Sonuç olarak üçüncü tür olan önleyici çözümler oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda sosyal konut inşaatı ve ucuz arsa/kredi dağıtımı gibi olanaklar sunulmuştur. Günümüzde benimsenen dördüncü tür yaklaşımlar

ise proje ve programların önceden hazırlanıp uygulamaya geçirilmesi ve gecekonduların alanlarının yenilenerek kentle bütünleşmesini sağlamayı amaçlamaktadır (Öztaş, 2005).

3. Dönem: 1980–1990

1980’li yıllarda Türkiye ithal ikameci kalkınma modelinden vazgeçmiş, ihracata yönelik dışa açık, rekabete dayalı liberal politikaları uygulamaya başlamıştır. Bu dönemde toplu konut uygulamaları hayata geçirilmiştir. Ancak, gecekonduların af yasalarıyla desteklenmesi bu alanların siyasi gruplar, sermaye ve arazi mafyaları tarafından ele geçirilmesine neden olmuştur. Daha önce de ifade edildiği gibi önceleri sadece barınma ihtiyacını karşılama gereksinimi olarak ortaya çıkan gecekondular, zamanla yasadışı mülk edinme, kiracılığın artması ile rant elde edilen kayıt dışı bir yağma ekonomisine dönüşmüştür (Kocamemi, 2006).

1980 öncesinde gecekondular yasallaşmış ve pazarlanabilir hale gelmiştir. Bu durum toplumsal ve ekonomik yapıda da değişikliklere neden olmuştur. Gecekondular organize bir şekilde üretilmeye başlanmış ve gecekonduda mülk sahipliği ortaya çıkmıştır. Ayrıca gecekondulardaki kat sayılarının arttırıldığı apartmanlara dönüştürüldükleri görülmüştür. 1980’li yıllarda farklı toplu konut uygulamaları yaygınlaşmıştır. Bunlar, kooperatif ve kooperatif üst birliklerinin oluşturdukları konutlar, Toplu Konut İdaresi’nin (TOKİ) konutları ve Türkiye Emlak Bankası’nın oluşturduğu konutlardır. Kooperatiflerin ve TOKİ’nin konutları dar ve orta gelirli kesime hitap ederken, Emlak Bankası’nın konutları daha yüksek gelirlilere yönelik konutlardır.

Kentsel dönüşümler açısından önemli bir dönüm noktası olan 1980’ler ve sonrası Özal döneminde üç önemli yasal düzenleme belirleyici olmuştur. İlki 1984 tarihli ‘3030 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu’, ikincisi, ‘3194 sayılı İmar Kanunu’dur. Bu yasa ile planlama yetkileri belediyeye devredilmiş ve belediyelere aktarılan kaynaklar arttırılmıştır. Bunun sonucunda büyük kentlerde planlama ve imar hareketleri başlatılmıştır. Üçüncü yasal düzenleme ise, kamulaştırma uygulamalarıyla ilgilidir. Kentsel yenileme uygulamaları bu hareketler içerisinde önemli yer tutmaktadır. Tarihi kent dokusunun yenilenmesi ve gecekonduların alanlarının dönüştürülmesi gibi birçok konu uygulanması düşünülen projelerde yer almıştır. Ancak kentsel dönüşüm

uygulamaları için gerekli olan idari ve mali kısıtlamalar halen söz konusudur (Mutlu, 2007).

Tüm bu yasal düzenlemelere ek olarak konut, gecekondular, kültürel, tarihi ve doğal çevrenin dönüşümünü etkileyen diğer yasalar da yürürlüğe girmiştir. Bunlardan en önemlisi, 1984 tarihli '2985 sayılı Toplu Konut Kanunu'dur. Bu yasa doğrultusunda konut ihtiyacının giderilmesi için toplu konut projelerinin yapılması gerektiği ve gecekondular alanlarının dönüştürülmesi gerektiği öngörülmüştür. Ayrıca belediyelerin konut yapmasını teşvik etmek amacıyla belediyelere konut fonundan yararlanma imkanı sunulmuştur. Bu yasa belediyelere, kentlerde yeni alanlar oluşturma, kırsal alanları yapılandırma ve gecekondular yıkıp yerlerine yeni organize konutların yapılması imkânını vermiştir.

1983 ve 1988 yılları arasında çıkarılan beş af yasa da ruhsatsız yapılaşma sorununa çözüm olarak çıkartılmıştır. Bu yasalar bir anlamda her türlü yasa dışı gelişimi meşrulaştırılmasını öngörmektedirler. 1983 tarihli '2805 sayılı yasa', gecekondulara tapu tahsis belgesi verilmesini, 1984 tarihli '2981 sayılı yasa' ise gecekondulara tapu verilmesine olanak tanımıştır. 1986 tarihli '3290 sayılı yasa', kaçak yapıları da kapsayan alanlarda ve gecekondular alanlarında dört kat yapılaşma hakkı tanımıştır. 1987 tarihli '3366 sayılı yasa', gecekonduların satışına imkân sağlamıştır. Son olarak 1988 tarihli '3414 sayılı yasa' ise 775 sayılı gecekondular yasasının getirdiği sınırlamaları ortadan kaldırmış ve kaçak yapıların af kapsamına alınmasına imkan vermiştir (Ataöv ve Osmay, 2007).

Çıkarılan bu yasalar, gecekondular alanlarındaki mülkiyet sorunlarını çözmeye yönelik olarak düşünülmüş yasalardır. Ancak dönüşüm piyasa koşullarına bırakılmış ve çıkarılan yasalar sadece, yasadışı konutların yasallaşması ve konut kat sayılarının artması ile sonuçlanmıştır.

1980 öncesinde oluşturulan kentsel dönüşüm projeleri gecekondular alanlarının kentle bütünleşmesine yönelik iken, 1980 sonrası projeler daha çok kent rantlarından sağlanan kazançla yöneliktir. Kentin çevrelerine kurulan ancak kentin giderek büyümesi sonucu kent merkezlerinin içinde kalan gecekondular alanları kentsel dönüşüm projelerine olan ilgiyi arttırmıştır. Bu durum aynı zamanda gecekondular alanlarının rant merkezi haline gelmesindeki en önemli nedendir (Keleş, 2006).

4. Dönem: 1990 – Günümüz

Bu dönemde ulusal düzeyde çıkarılan yasaların yanı sıra uluslararası düzeyde imzalanan anlaşmalar da etkili olmuştur. 1996 yılındaki Habitat II İstanbul Konferansı'nda geliştirilen Türkiye'nin Ulusal Raporu ve Eylem Planı kapsamındaki amaç ve ilkeler bu anlaşmalardan en önemlisidir. Bu anlaşmada, oluşturulan ve uygulanan projelerin insan merkezli olacağı ve sürdürülebilir etkinliklerle destekleneceği belirtilmiştir. Yaşanabilirlik, yapabilir kılma, yurttaşlık ve yönetim gibi ilkeler benimsenmiştir. Bu konferansta, konut sağlanmasının çok boyutluluğu, ödenebilir konut sunum biçimleri, herkesin eşit erişimi, ilgili aktörlerin gelişme ve yönetim politikalarına katılımı ve ortaklıklar üzerinde durulmuştur. Ayrıca tüm bu gelişmelerin ekonomik kalkınma, sosyal gelişme ve çevre konularıyla birlikte ele alınması gerektiği vurgulanmıştır (Ataöv ve Osmay, 2007).

Tüm bu taahhütlerde katılımlı planlama yaklaşımlarının yer aldığı ancak 1990'lardaki uygulamalar incelendiğinde bunların etkili bir biçimde hayata geçirilmediği görülmektedir. Bunun en önemli nedeni, planlama sisteminin kurumsal ve yasal yapısından doğan sorunlardır. Karar alma, uygulama ve değerlendirme süreçlerinde kimlerin rol alacağı ve mali kaynakların neler olacağı açıkça belirtilmemiştir. Genelde tek aktörlü bir sürecin yönetilmesi ve etkilenen grupların katılımının nasıl sağlanacağına belirsiz olması, esnek ve sürdürülebilir yaklaşımların eksik olması katılımlı uygulamaların yetersiz kalmasına neden olmuştur.

Kentsel dönüşümdeki en önemli gelişme 2000'li yıllar sonrasında dönüşümün yasalarda yer almasıdır. Bununla birlikte katılımcı yaklaşım ve katılım araçları kentsel planlama ile ilgili olarak tartışılmaya başlanılan konulardır.

2000'li yıllarda Türkiye'nin ekonomik politikaları, Avrupa Birliği ve Gümrük Birliği uygulamalarına kamu ve iktisadi kuruluşlarının hızla ve çok sayıda özelleştirilmesi yoluyla eklemlenme şeklindedir. Özelleştirmeyle paralel olarak kamu hizmetlerinde bir azalma görülmektedir. En fazla azalma eğitim alanında görülmektedir. Örneğin, eğitim hizmeti 1990'da tüm kamu hizmetleri içinde %18 iken bu oran 2003'de %10'a düşmüştür. 2000 sonrasında küreselleşmeyle birlikte gelir kutuplaşması artmıştır. En zengin ile en fakir arasındaki kutuplaşma İstanbul'da, 6.4 ve 50.5 ile en belirgin olanıdır (Ataöv ve Osmay, 2007). Bu yıllar aynı zamanda kentlere göç eden nüfusun hızlı bir artış içerisinde olduğu yıllardır. İstanbul, 2003'de ülke düzeyinde en fazla göç

alan kenttir. Ancak 1980 öncesi dönemden farklı ve 1980 sonrası dönemle tutarlı bir biçimde İstanbul'da toplam doğurganlık oranı 1.83 gibi düşük bir düzeyde kalmıştır. Bu durum kentsel dönüşüm uygulamalarında yetişkinlerin hizmet taleplerinin artması açısından son derece önemlidir.

2000'li yıllarda sosyo-ekonomik yapıda da belirli değişimler yaşanmaktadır. Bu dönemde nitelikli işgücü talebi artmış, yarı vasıflı ve düşük eğitilmiş gruplar etkinliklerini kaybetmişlerdir. İşsizlik ve yoksullaşmayla bağlantılı olarak sosyal hizmetlere ulaşma ve eğitim sorunu artmış ve kent içi çöküntü alanlarında suç oranları da artmıştır.

Bu dönemde konut talebinden fazla konut üretilmiş, farklı illerde tüm konut biçimlerinde bir artış görülmüştür. Bunun en önemli nedeni, belediyelerin oluşturdukları toplu konutlardır. Ayrıca deprem riski taşıyan alanlarda devlet kredisi ile afet konutlarının üretilmesi, özel sektörün kent dışında lüks siteler yapması ve kent merkezlerindeki tarihi yapıların yeni konut ve işyeri olarak kullanıma açılması ihtiyaçtan fazla konut üretiminin nedenleri içerisinde sayılabilir.

Yerel yönetimler arasında kentsel yönetişimin önem kazanması farklı aktörler arasındaki iletişimin de önem kazanmasına neden olmuştur. 2004 tarihli '5212 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu' yerel yönetimlerin mekânsal ve kurumsal stratejik planların üretilmesinde yerel aktörlerin katılımını şart koşturmuştur. Bu yerel yönetim kanunları yerel yönetim süreçlerine katılım için bazı somut yaptırımları öngörmektedir. Bu yasanın 76. maddesi bunun en önemli göstergesidir. Buna göre, yerel yönetimlerin kent vizyonu ve stratejilerini oluştururken Kent Konseyleri ile işbirliği yapması gerekmektedir. 2005'ten önce yerel yönetimlerin isteğine bağlı olan bu katılım Belediye Kanunu ile tüm yerel yönetimler için zorunlu hale getirilmiştir (Ataöv ve Osmay, 2007).

Çıkarılan yasalar somut katılımı zorunlu hale getirmekte ancak katılımın niteliği ile ilgili açıklamalar belirsizlik içermektedir. Mahalle muhtarları, il kamu kuruluşları, üniversiteler, sendikalar ve sivil toplum kuruluşları karar verme süreçlerine katılsalar dahi bu katılım sadece görüş paylaşma aşamasından ileriye gidememektedir. Karar alma, planları uygulama ve denetleme aşamalarında kapalı bir sistem uygulanmakta yani katılım sınırlandırılmaktadır. Yasalara göre, belediyenin karar organı belediye meclisleri herkese açık olmalıdır. Ancak belediye meclisinin gündemi Belediye Başkanı tarafından

belirlenmektedir. Ayrıca bu yasalarda kentlinin kent yönetimini denetlemesine ilişkin bir hüküm yer almamaktadır.

Kentin bütününe ilişkin yasal düzenlemelerin yanında kent parçalarının dönüşümüne ilişkin yasal düzenlemeler de mevcuttur. 27 Ocak 2004 tarihli ‘Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Kanunu’ kent parçalarının dönüşümüne ilişkin bir tasarıdır. Bu tasarıda amaç, “tüm yerleşim alanlarında.....sürdürülebilir gelişme ilkesi doğrultusunda, sağlıklı ve güvenli yaşam çevreleri oluşturulması, afete duyarlı, kentsel standartlara uygun olarak kullanılmasına yönelik iyileştirme, tasfiye ve yenilenmesini sağlamak, ilgili idare (merkezi ve yerel) eliyle yeni yerleşim ve gelişim alanları açmak, ucuz yapı ve arsa üretmek üzere, toplumsal katılıma dayalı, düzenleme ilke ve esasları ile bunlara ilişkin uygulama yöntemlerini belirlemek” olarak tanımlanmıştır (Ataöv ve Osmay, 2007:15). Bu tasarı, kentsel dönüşüm olgusunu kapsamlı bir biçimde tanımlamadığı, dönüşüme uğrayacak alanların belirlenmesinde, uygulamaların yürütülmesinde sivil toplum kuruluşlarının katılımının sağlanmaması ve denetim sürecinde çeşitli aktörlerle işbirliğinin irdelenmesi gibi konularda eksik bulunmuş ve eleştirilere neden olmuştur.

Tasarı 1 Mart 2005 tarihinde 5366 sayılı ‘Yıpranan Kent Dokularının Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun’ olarak yasalaştırılmıştır (Keleş, 2006). Bu yasa sadece sit alanları ile sınırlı tutulmuştur. Yasanın genel gerekçesi ve amaç maddesi “...şehrin yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen kent bölgeleri ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, kentin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tabii afet risklerine karşı tedbirler alınması, kentin tarihi ve kültürel dokusunun yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılmalıdır” şeklindedir (Ataöv ve Osmay, 2007:16). Yeni yasalarla yapılmak istenen, kendiliğinden oluşan kentsel dönüşümü planlı bir dönüşüme çevirmektir. Ancak bu yasa, içerisinde birbiriyle çelişkili olan iki stratejiyi barındırmaktadır. Kentin tarihi ve kültürel dokusu yenilenerek korunacaktır. Yani bir taraftan yenileme yapılırken diğer taraftan da bu dokulara koruma yapılacaktır. Ataöv ve Osmay’a göre (2007) bu iki müdahale biçimi aynı zamanda uygulanacak müdahale biçimleri değildir. Ayrıca yenilemenin ve korunmanın hangi şartlar altında yapılacağı net olarak belirtilmemiştir.

‘Yıpranan kent dokuları’ tanımı ise tek taraflı çıkarlar doğrultusunda yorumlanmaya açık bir tanımlamadır.

İnşaat sektörünün geliştiği 2000’li yıllarda yaşam alanlarının farklı biçimlerde dönüştürülmeye çalışıldığı görülmektedir. Bunlardan en kapsamlısı kentsel dönüşüm uygulamalarıdır. Bu dönüşüm uygulamaları, gecekonduların ve sağlıksız kaçak yapıların belediyeler tarafından yıkılması ve büyük çapta bir yenileme operasyonu ile gerçekleştirilmektedir. Ankara’yı Samsun ve Konya’ya bağlayan ana arterler üzerindeki yıkılan gecekonduların mahalleleri bu uygulamalara örnek olarak gösterilebilir.

İkincisi, iyileştirerek yapılan uygulamalardır. Orta ve alt gelir grubunun kent içi apartmanlardaki 1960–70 stokunun mal sahipleri tarafından iyileştirilmesi şeklinde olmaktadır. Üçüncü tür dönüşüm, üst ve orta gelir grubundakilerin araba sahipliğindeki artış ile gerçekleşmiştir. Bu gruplar araba sayesinde kent dışına çıkabilmektedirler. Bu durum kent dışındaki kırsal ya da ormanlık alanların yapılandırılarak sitelere dönüştürülmesi sonucunu doğurmuştur. İstanbul’da Bahçekent ve Kemer Country bu dönüşümlere verilebilecek örneklerdendir. Dördüncü dönüşüm biçimi ise, üst gelir grubunun kent merkezindeki tarihi konutları satın alarak ve restore ederek ‘soylulaştırdığı’ (*gentrification*) uygulamalardır. Bu dönüşüme en iyi örnek ise İstiklal Caddesidir. Yapılan bu dönüşümle tarihi kent merkezi olan İstiklal Caddesi turizm ağırlıklı işyerlerinin ve hizmetlerin yoğunlaştığı alanlara dönüşmüştür.

Türkiye’de kentsel planlamada hedef batılı ülkelerin ulaştığı düzeyi yakalamaktır. Ancak çeşitli nedenlerle bu hedefe ulaşılamamıştır. Türkiye’de kentlerin biçimlenmesindeki en önemli belirleyici, Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinden Cumhuriyet Dönemine kadar olan dönemde ve Cumhuriyet’in ilanından sonraki dönemde hâkim olan modernleşme düşüncesidir. Türkiye’de kentsel dönüşümler daha çok yasaların oluşturduğu sistemin fiziksel mekâna uygulanması niteliğindedir. Bu durum fiziksel sorunların sadece fiziksel müdahale sonucu çözülebileceği görüşünden ileri gelmektedir (Keleş, 2006).

Türkiye’de kentsel dönüşüm projeleri, özellikle mekânın yeniden biçimlenmesinde bir araç olarak görülmektedir. Özellikle 1990’lardan sonra kentsel dönüşüm projelerinin önem kazandığı görülmektedir. Bu yıllarda birçok kentsel dönüşüm projesinin salt fiziksel mekânın düzenlenmesi amacını taşıdığı görülmektedir.

Kentsel dönüşümün toplumsal, fiziksel ve ekonomik boyutlarını birlikte ele alan yaklaşımlar geliştirilememiştir (Yerebasmaz, 2006). Günümüzde Büyükşehir Belediyeleri'nin uyguladıkları dönüşüm ya da rehabilitasyon projelerini gerçek anlamda dönüşüm olarak değerlendirmeyenler de mevcuttur. Buna neden olarak, bu projelerin daha çok teknik bir proje, bir mevzi imar planı ya da kentsel tasarım ağırlıklı olmalarını göstermektedirler.

Görüldüğü gibi Türkiye'de modernleşme anlayışı çevresinde kentlerin düzenlenme çabası her dönemde var olmuştur. Her dönem bünyesinde kendine özgü şart ve gereksinimler barındırmaktadır. Dolayısıyla her dönemde uygulanan kentsel yenilemeler farklılıklar içermektedir. Özellikle son yıllardaki kentsel dönüşüm uygulamalarının da gecekonduların düzenleme amaçlı olduğu görülmektedir.

1.3.4. Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Projesi Örnekleri

Türkiye'deki kentsel dönüşüm projelerinin ilk örneklerinin verildiği yer Ankara'dır. İstanbul, İzmir ve Bursa gibi büyükşehirler de kentsel dönüşüm projelerine konu olan illerdir. Ancak son dönemlerde uygulanan ya da oluşturulan kentsel dönüşüm projelerinin özellikle İstanbul'u konu edindiği görülmektedir. Zeytinburnu Kentsel Dönüşüm Projesi, Küçükçekmece Kentsel Dönüşüm Projesi ve Tarlabası Kentsel Dönüşüm Projesi bu projelerden bazılarıdır. Türkiye'deki kentsel dönüşüm projelerinin oluşumu ve işleyişi hakkında genel bir fikir oluşturabilmek ve bu projeleri değerlendirebilmek için bazı illerdeki uygulamalarını açıklamak faydalı olacaktır. Türkiye'deki ilk kentsel yenilemeye yönelik örnekler dönemin Belediye Başkanı Bedrettin Dalan tarafından İstanbul Tarlabası'nda uygulanmıştır. Ancak bu uygulama kentsel dönüşümüne örnek olarak kabul edilmemektedir. Çünkü bu projeye sadece Tarlabası'ndan Taksime çıkan cadde genişletilmiş ve birkaç bina yenilenmiştir. Kentsel dönüşüm olarak nitelendirilebilecek ilk örnekler 1980'lerin ikinci yarısında Ankara'da gerçekleştirilmiştir. Ankara'da gerçekleştirilen Dikmen ve Portakal Çiçeği Vadisi projeleri Türkiye'deki ilk kentsel dönüşüm örnekleri olarak gösterilmektedir. Bu yazının içeriğinde çeşitli kentsel dönüşüm projeleri incelenerek, mevcut olan kentsel dönüşüm projelerinin başarılı çözümleri olup olmadığı tartışılacaktır.

1.3.4.1. Dikmen Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesi

Dikmen Vadisi Ankara için son derece önemli bir vadedir. Vadi konum olarak Dikmen ve Ayrancı-Çankaya bölgelerinin arasında yer almaktadır. 1930’larda hazırlanan Jansen Planında Dikmen Vadisi imarlı alan içinde yer almamaktadır. 1957’de hazırlanan Yücel-Uybadin planında Dikmen, Ayrancı ve Çankaya imarlı alan içinde yer almıştır. 1957’den sonraki uygulamalarda vadiler denetim altına alınmış ve kent parklarına dönüştürülmüştür. Ancak Dikmen Vadisi ile ilgilenilmemiş ve vadi ruhsatsız yapılaşmaların yeri haline gelmiş ve gecekondularla dolmuştur. Dikmen Vadisi Projesi’ne kadar bölgeye bütüncül bir planlama anlayışı ile yaklaşılmadığı için pek çok sorunun oluşmasına neden olmuştur. 1996 yılında Ankara Büyükşehir Belediyesi bu sorunları çözmek amacıyla Dikmen Vadisi Projesi’ni uygulamaya koymuştur. Proje 2003 yılında tamamlanmıştır (Göksu, 2008).

Daha önce de ifade edildiği üzere Dikmen Vadisi, Ankara’nın içinde kalan ve az sayıdaki önemli vadilerden biridir. Bu anlamda vadi ekolojik anlamda büyük değer taşımaktadır. Bu projede, bu alanın gecekondudan arındırılması ve yeşil alan olarak korunması hedeflenmiştir. Ayrıca çeşitli ticari ve sosyo-kültürel oluşumlarla da alanın desteklenmesi ve Ankara kentinde prestijli bir alanın oluşturulması amaçlanmıştır. Bu amaçla kamu ve özel sektör işbirliğine gidilmiş ve gecekondü sahipleriyle anlaşmalar yapılmıştır. Projede belirtilen bir diğer hedef de, doğrudan doğruya kamulaştırmaya gitmek yerine halkın katılımının sağlandığı bir proje oluşturmaktır. Bu nedenle katılımı sağlamak amacıyla “Proje Karar Kurulu” oluşturulmuştur. Bu kurulda belediye başkanları, şirket yöneticileri, gecekondü hak sahiplerinin kurdukları mahalle kooperatiflerinin yöneticileri ve mahalle başkanları yer almıştır (Göksu, 2008).

Belirtildiği gibi bu projenin diğer projelerden farkı halkın katılımını sağlama amacı taşımasıdır. Proje oluşturulmadan önce bölge halkıyla görüşmeler yapılmış fikirleri alınmıştır. Yerel halk, kamu ve özel girişimciler arasındaki görüşmeler sonucunda gecekondü sahipleriyle aşağıdaki ilkeler doğrultusunda uzlaşma sağlanmıştır:

- “Vadide yapılacak olan konutlardan yalnız hak sahibi yararlanabilecektir.
- Hak sahiplerine verilecek konut büyüklükleri hesaplanırken, mevcut arsa ve gecekondü büyüklüğü baz olarak alınacaktır.
- Her hak sahibi tek bir konut alabilecektir, konutlar yapılan dek hak sahiplerine kira ödenecektir” (Göksu, 2004:8).

Dikmen Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesi gecekodu alanlarına çözüm üretme konusunda kendinden sonraki projelere de yol gösteren bir proje olarak görülmektedir. Proje bazı kesimler tarafından oldukça başarılı bulunurken, bazı kesimler tarafından da sert bir şekilde eleştirilmektedir. Projenin, başlangıç aşamasında olumlu hedefler ortaya koyması ancak uygulama sürecinde ekonomik ve politik zorluklarla karşılaşılması nedeniyle bu hedeflere ulaşamaması eleştirilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Aras ve Alkan, 2007).

Dikmen Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesi kendi alanında son derece önemli bir örnektir. Ancak projenin sonuçlarına bakıldığında başlangıçta ortaya konulan hedeflerin birçoğunun gerçekleştirilemediği görülmektedir. Projenin gerçekleştirilme aşamasında yaşanan politik ve ekonomik bazı sorunlar projeden beklenen imkânların oluşmasına engel olmuştur. Bu alanda yaşayan gecekodu sahiplerinin ve kiracıların beklentilerine ulaşıldığını söylemek de zordur.

Kentsel dönüşüm projelerinin uygulandığı alanlarda genellikle rant artışının olduğu bilinmektedir. Ancak proje kapsamında inşa edilen iki adet yüksek katlı blok talep görmemiştir. Ayrıca kiralarda yükseliş beklenmiş ancak herhangi bir artış olmamış hatta düşüş gözlenmiştir. Yapılan binaların çok yüksek katlı olması manzaraya engel olmuş bu durum alanda yaşayanlar tarafından eleştirilmiştir. Yeni oluşturulan bloklar lüks konutlar olması sebebiyle daha önce burada yaşayanlardan farklı olarak yeni bir ekonomik statüyü gerektirmiştir. Sonuç olarak vadi yamaçlarında oturan gecekodu sahipleri ile lüks konutlarda oturanlar arasında bir kopukluk oluşmuştur (Aras ve Alkan, 2007).

Bu proje, sosyo-kültürel verileri açısından ele alındığında kent yoksulluğu karşısındaki tutumu nedeniyle eleştirilmiştir. Alan gecekondudan temizlenmiş buradaki nüfus ise başka alanlara kaymıştır. Yeni yapılan blokların orta ve yüksek gelir grubuna hitap edecek nitelikte olması nedeniyle düşük gelir grubu buradan uzaklaşmayı tercih etmiştir. Yani kent yoksulluğu bir bölgeden başka bir bölgeye taşınmıştır (Göksu, 2003).

Dönüşüm projesi kapsamında gecekodu sahiplerine arazileri karşılığında birer kat verilmiştir. Bu anlamda projeden olumsuz etkilenen asıl kesim kiracılar olmuştur. Kiracılar herhangi bir ücret almamışlardır. Dikmen Vadisi Projesi'nde 'gecekoduyu yıkma ve gecekoduyu taşıma' yaklaşımı benimsenmiştir. Proje alanında gecekodu sayısının az olması gecekodu sahipleriyle anlaşma yapılmasında kolaylık sağlamıştır.

Bu açıdan bakıldığında proje gecekondü dönüşüm projesinden çok konut, ticaret gibi uygulamalara sahne olan bir yeşil alan projesi olarak değerlendirilebilir (Aras ve Alkan, 2007).

1.3.4.2. Portakal Çiçeği Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesi

Ankara'da bulunan Portakal Çiçeği Vadisi, düzenleme ve dönüşüm çalışmasına girilmeden önce kamunun elinde olan, iskâna açılmamış ve kentsel alan kullanımında olan yeşil bir alandır. Yapılaşma hakkı ise, sadece vadinin yan kısımlarında bulunmakta ve iç kesimlerde yapılaşmaya izin verilmemekteydi. Ancak 1985'den sonra alanda, tamamı ile kamulaştırılma yöntemi benimsenmiş ve halkın kullanımına açılmıştır (Göksu, 2008). Dönüşüm sürecinde şahıs mülkiyetleri ve buna paralel olarak da inşaat sayıları artmıştır. Ancak belediye yönetimi, kaynak sıkıntısı nedeniyle kamulaştırma işlemini gerçekleştirememiştir. Sonuçta Portakal Çiçeği Vadisi yeşil alan olarak düzenlenmemiş ve vadede mülkiyeti ve imar hakkı bulunan hissedarlar zor durumda kalmışlardır.

Öteden beri gelen yasal, ekonomik ve fiziksel gelişmeler dikkate alınarak ve sorunlara çözüm bulma amacıyla yeni bir projeye başlanmıştır. Projeden etkilenecek tüm aktörler belli bir organizasyon altında toplanmıştır. Bu organizasyon proje için önemli bir adımdır. Bu proje klasik kamulaştırma yerine, oluşturulacak rantın uzlaşma yoluyla paylaşımı ilkesine dayanmaktadır. Kısaca kamulaştırma yerine proje değerinin paylaşımı yöntemi uygulamaya koyulmuştur (Aras ve Alkan, 2007).

Bu projede uygulanan model, Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin uyguladığı yöntemlere yeni bir yaklaşım getirmektedir. Belediye'nin, Dikmen Vadisi, Hacı Bayram ya da Batıkent, Eryaman gibi projelerde uyguladığı 'Proje Karar Kurulu'nun farklı bir biçimi bu projede de uygulanmıştır. Proje Karar Kurulu, projeden etkilenen kişilerin temsilcileri ile projelerin uygulanmasından sorumlu belediye bürokratlarının oluşturduğu bir kuruldur (Aras ve Alkan, 2007). Bu projenin kurumsal yapısı, arsa sahiplerinin, belediyenin, şahıslar ve girişimcilerin, kamu ve özel sektörün işbirliğinde bulunduğu bir şirket örgütlenmesi biçiminde olmuştur. Projede proje yönetiminin nasıl olacağı, hukuk düzeninin nasıl kurulacağı ve finansmanın nasıl yaratılacağı gibi konular projeden doğrudan etkilenen kişilerle birlikte tasarlanmıştır (Göksu, 2008).

Projede temel ilke, kamulaştırma işlemi yapmadan, vadide yaratılacak değerin arsa sahipleri ile uzlaşma sonucunda paylaşımına dayanmaktadır. Bu anlamıyla proje, Dikmen Vadisi Projesiyle benzer özellikler taşımaktadır. Portakal Çiçeği Vadisi dönüşüm projesinde, alan düzenlenirken, vadinin %70'inin yeşil alan olarak ayrılması hedeflenmiştir. Ayrıca, konut, ticaret ve diğer sosyo-kültürel aktivitelerin alan içerisinde yer alması amaçlanmış ve proje 1989 yılında Büyükşehir Belediyesi tarafından başlatılmıştır. Projede, devlet bütçesinden hiçbir harcama yapmadan kente yeşil alan kazandırmak ve arsa sahiplerinin geçmişte aldıkları imar hakkı karşılığında, projede yaratılacak değerden pay alması amaçlanmıştır.

Portakal Çiçeği Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesi'nin uygulanması amacıyla 1991 yılında PORTAŞ kurulmuştur. PORTAŞ'ın yönetiminde ve denetiminde belediye ve şahıslar birlikte yer almışlardır. Bu birliktelik ile kamu ve özel sektörün işbirliğinin ve şahısların projeye katılımlarının sağlanması amaçlanmıştır. Proje alanı içinde imar hakları bulunan arsa sahiplerine takas, inşaat anlaşması ve satın alma gibi seçenekler sunulmuştur (Göksu, 2008).

Alan, belediye ve şahıs mülkiyetindeki arazilerden oluşmaktadır ve 67 hissedar bulunmaktadır. Gecekondu sahiplerinin kurdukları kooperatifin yöneticileri, mahalle muhtarları, belediye başkanları ve şirket yöneticileri ile toplantılar yapılarak katılım sağlanmıştır. Belediye kaynak ayırmadan bir proje gerçekleştirmiş ve klasik kamulaştırma yerine proje sonucu yaratılacak değerin paylaşımı yöntemini uygulamıştır.

Portakal Çiçeği Vadisi Projesi sonucunda, kamulaştırma maliyetinin azaltılması amacıyla şahıslara rant verilmiş, gecekondu sahiplerine ucuz arsa sağlanmıştır. Bu şekilde alan gecekondu görünümünden kurtulmuştur. Vadi etrafındaki konut ve arsa fiyatlarında proje tamamlanmadan büyük artışlar görülmüştür (Göksu, 2003). Projede temel amaç, Ankara'ya yeşil alan kazandırmak olarak gösterilmiş ancak zaman içerisinde oluşturulan konutların projenin temel amacı haline dönüştüğü görülmektedir.

Portakal Çiçeği Vadisi Projesi'nin kentsel çevre yaratmada kısmen başarılı olduğu görüşü benimsenmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi projede yeşil alanların oluşturulması hedeflenmiş ancak konut alanları proje için daha önemli bir yer edinmiştir. Gecekondu sahipleri için Karapürçek'te arsalar sağlanmış ve gecekondu halkının belli bir kısmı bu alana taşınmıştır. Bu durum bazı kaynaklarda gecekondu sahiplerine sunulan yeni alternatifler olarak değerlendirilmektedir (Aras ve

Alkan, 2007). Ancak kent merkezine yakın bir alanda yaşayan bu nüfusun kentin uzak bir kesimine gönderilmesi sorunun çözümü olarak değil sorunun uzaklaştırılması olarak da değerlendirilebilir.

1.3.4.3. Zeyreg- Zeytinburnu Kentsel Dönüşüm Projesi

Zeytinburnu ilçesinin kentsel dönüşüm sürecinin 1999 Marmara depremi ile başladığı belirtilmektedir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Japon İşbirliği Ajansı (JICA) ile birlikte mevcut durumu ve risk durumunu ortaya koyan bir rapor hazırlamıştır. Bu raporda olası deprem senaryolarına yer verilmiştir. JICA tarafından hazırlanan rapor doğrultusunda İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Boğaziçi Üniversitesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi ve Ortadoğu Teknik Üniversitesi ile ortak bir İstanbul Deprem Master Planı'nı (İDMP) hazırlamıştır. Zeytinburnu ilçesi bu çalışma planı doğrultusundan İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından pilot bölge olarak seçilmiştir.

Zeytinburnu, Trakya'nın güneydoğusunda, Çatalca Yarımadası'nın Marmara Denizi'ne bakan yamaçlarının denizle birleştiği yerde bulunmaktadır. Devlet İstatistik Enstitüsü'nün, 1960 tarihindeki nüfus sayımına göre, ilçe nüfusu 89.297 kişi olarak saptanmıştır. Ancak daha sonra bu nüfus 294.914'e ulaşmıştır. Zeytinburnu, 25 bine yakın işyeri, 10 bin civarındaki imalathanesi ve 170 fabrikası ile Türkiye'nin en çok üretim yapılan ilçelerinden birisidir. 1990 yılına kadar, gecekondulaşmadan kaynaklanan aşırı nüfus artışı, ilçede büyük değişimlere sebep olmuştur. Bu soruna ek olarak, nüfusun yoğun olduğu alanların yer aldığı zeminlerin yapılaşmaya uygun olmaması, ilçedeki binaların İstanbul'daki binalara oranla daha yüksek olması ve İstanbul Elektrik, Tramvay ve Tünel İşletmeleri Genel Müdürlüğü bloklarının çevresindeki yapıların kötü durumda olması gibi sorunlarda mevcuttur (Öner, 2007). Ayrıca ilçenin konumu ve ulaşım bağlantıları da Zeytinburnu'nun kentsel dönüşüm projesine uygulama alanı olarak seçilmesinde önemli bir etkidir.

Dönüşüm projesi yapılmak istenen alanın yaklaşık büyüklüğü 55.900 m²'dir. Bu alan içerisinde çarpık yapılaşmanın olduğu alanlar mevcuttur. Bu alanın tamamında dönüşüm gerçekleştirilmek istendiğinde alanın tümünün boşaltılması gerekmektedir. Bunun üzerine çeşitli öneriler sunulmuştur. Buna göre, alan sakinlerinin proje bitene kadar yeni yapılacak olan prefabriklerde ikamet etmesi ya da alan sahiplerine proje

bitene kadar kira yardımı yapılması ve bu kişilerin başka alanlara taşınması, son olarak da boş alanlara yeni konutların yapılması ve proje bitene kadar alan sakinlerinin burada ikamet etmesi gibi öneriler oluşturulmuştur (Öner, 2007).

Zeytinburnu'nda gerçekleştirilen dönüşüm projesinin amacı; deprem riski taşıyan alanlarda yaşayan insanları deprem tehdidinden kurtarmak, aynı zaman da bu bölgeye canlılık kazandırarak bölgeyi çekici hale getirmek ve daha sonraki projelere örnek teşkil etmek olarak belirtilmiştir (Göksu, 2004).

İlçede varolan sorunlar ve potansiyeller göz önünde bulundurularak projeye gerçekleştirilecek birtakım hedefler belirlenmiştir. Ulusal, uluslararası ve bölgesel düzeyde ortaklık modellerinin planlanması, kamu politikalarının geliştirilmesi dönüşümdeki hukuki yapının oluşturulması, çalışmalardaki ortaklıklara halk katılımının sağlanması, alan sakinlerinin çevreyle ilişkilerinin sağlanması ve dönüşüme uğrayacak olana alandaki eski ve boş alanların kente yeniden kazandırılması bu projede hedeflenen noktalardır (Göksu, 2004).

Zeytinburnu Kentsel Dönüşüm Projesi'nde öncelikli olarak afet riski taşıyan yapıların iyileştirilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmalar, analizler, mevcut durumun ortaya konulması ve gelecekle ilgili öngörüler şeklinde yapılmaktadır. Projenin uygulama aşamasına geçilebilmesi için Kentsel Dönüşüm Yasası'nın çıkması beklenmektedir. Yeni çıkacak yasa ile daha kısa zamanda projelerin üretilip uygulamaların yapılması beklenmektedir.

Kentsel Dönüşüm Yasası'nın çıkmasıyla birlikte proje süreci, taraflarla detaylı olarak internet, basın duyurusu, mahalle toplantıları, seminerler, ilanlar, yerel gazete vb. haberleşme araçlarıyla ilgililere duyurulacaktır denilmektedir. Bu durum Zeytinburnu Kentsel Dönüşüm Projesi'nin halk katılımını içermediğini göstermektedir. Çünkü proje akademik çevre özel ve kamu sektörlerinin ortaklıklarıyla oluşturulmuştur. Proje tamamlandıktan sonra birtakım yayın organları ve seminerlerle halka proje hakkında bilgi verileceği belirtilmektedir. Proje, 2003 yılında başlamış ve günümüzde halen devam etmektedir.

1.3.4.4. Kuştepe Kentsel Dönüşüm Proje Örneği

Kuştepe, İstanbul'un önemli merkezlerinden Mecidiyeköy'e komşudur ve 20.000 nüfusu barındıran bir yerleşim alanıdır. Kuştepe'de özellikle alt gelir grubu ve

yoksulluk sınırında bulunanlar yaşamaktadır. Bu alanda yaşayanların büyük çoğunluğu marjinal sektörde çalışmaktadır (Göksu, 2008). Kuştepe fiziksel açıdan da son derece sağlıklı bir yapıya sahiptir. Yoğun ve çarpık yapılaşmanın olduğu, teknik ve sosyal altyapıların yetersiz olduğu bir alandır.

Şişli ve Kuştepe birbirleri için stratejik önem taşımaktadırlar. Şişli ve İstanbul'un ulaşım sorununun düzeltilebilmesi için Kuştepe bir alternatif niteliğindedir. Ayrıca Kuştepe'de varolan dinamik, yarı örgütlü genç nüfusun varlığı Kuştepe'nin Şişli için önemi olarak gösterilebilir. Şişli'nin Kuştepe için önemi ise merkeze yakınlığından kaynaklanmaktadır. Bu durum alternatif yatırımların ve gerçekleştirme önceliğinin olasılığını arttırmaktadır. Ayrıca merkezi sosyal ve teknik altyapıya yakın olma avantajı sağlamaktadır.

Kuştepe Kentsel Dönüşüm Projesi, Şişli Belediyesi ve Kentsel Proje Geliştirme Şirketi tarafından geliştirilmiştir. Proje kapsamında gerçekleştirilmek istenen üç amaç belirlenmiştir. Bunlar; Kuştepe'de, güvenli ve sağlıklı bir çevre oluşturmak, planlamayı klasik imar planı anlayışı dışında, proje geliştirme mantığı içinde ele almak ve proje bazında yapılaşmanın sağlanması yoluyla yenilikçi yaklaşımları gerçekleştirmektir.

Proje oluşturulurken bazı amaç ve stratejik kararlar belirlenmiştir. Bu doğrultuda yapılması gereken işler şu şekilde belirtilmiştir; kısa ve orta vadeli proje alanlarının saptanması, mülkiyet ve yapı envanterlerinin çıkartılması, arazilerin nasıl elde edileceğinin, arsa ve gecekondularla sahipleriyle nasıl uzlaşılacağı belirlenmesi, transferi yapılacak alanların değerlendirilmesi, yatırımcı ve kaynakların nasıl sağlanacağı belirlenmesi, plan ve projelerin yapılması, proje senaryolarının yazılması ve ortaklıkların belirlenmesi gerekmektedir (Göksu, 2008).

Kuştepe Kentsel Dönüşüm Projesi son derece kapsamlı bir dönüşüm projesidir. Bu projenin ilk aşamasında Roman Mahallesi Sağlıklaştırma ve Tekel Evleri Dönüşüm Projeleri için birtakım çalışmalar yapılmaktadır. Ancak toplulaştırma ve transfer tekniklerinin kullanılacağı katılımcı yöntemlerinin gerçekleşmesi için yeterli yasal düzenlemelerin olmayışı projenin gerçekleştirme süreçlerini zorlaştırmakta ve uzatmaktadır. Bu nedenle projenin gerçekleştirilebilmesi için öncelikle yasal düzenlemelerin yapılmasına ihtiyaç duyulduğu ifade edilmektedir. Ayrıca Büyükşehir ve ilçe belediyesi ile mahallede oluşturulacak yerel örgütler ile yatırımcıların bir arada

oldukları proje senaryosunun yazılması ve aktörlerin rollerinin neler olduğu belirlenmelidir.

1.3.4.5. Tarlabası Yenileme Projesi/ Kentsel Dönüşüm Projesi

Tarlabası, İstanbul'un Batı yakasında Haliç'in kuzeydoğusunda, Beyoğlu sınırları içinde yer alan semtidir (Kotas, 2000). Bölge 16. yy'da tarlalarla kaplı olmasından dolayı Tarlabası adını almıştır (Arseven'den aktaran Kotas, 2000). Taksim Meydanı ile Cumhuriyet Caddesi'nin kesiştiği yerde başlar ve Kalyoncu Kulluğu Caddesinde sona erer. Tarlabası, Taksim Meydanına çıkan bulvarın her iki yanındaki caddeyi ve Dolapdere'ye inen yamaçları kapsamaktadır. Sururi, Çukur, Şehit Nevres, Kalyoncu Kulluğu, Hüseyin Ağa, Kamer Hatun, Bostan ve Bülbül mahalleri Tarlabası'nın mahalleleridir.

2000 yılı genel nüfus sayımına göre, Beyoğlu çevresinde işsizlik oranı %14, İstanbul genelinde ise %11'dir. Tarlabası işsizlik oranı ise %20'dir. Görüldüğü gibi Tarlabası işsizlik oranı İstanbul genelinden daha fazladır. Özellikle araştırma kapsamına dahil edilen Çukur, Bülbül ve Şehit Muhtar Mahalleleri'ndeki işsizlik oranları ise Beyoğlu ve İstanbul geneli işsizlik oranlarından çok daha yüksektir. Çukur ve Şehit Muhtar Mahalleleri'ndeki kadın işsizlik oranı %38 ile en yüksek orana sahiptir (Adaman ve Keyder, 2009).

Tarlabası istihdam yapısının en önemli özelliği, formel iş olanaklarına erişimin son derece sınırlı olması ve kayıt dışı sektördeki tehlikeli, düzensiz ve geçici işlerde düşük ücretli ve sosyal güvenliğin olmadığı çalışma olanağının olmasıdır. İşveren konumundakiler ya kendilerine ait bakkal/market, kahvehane, restoran, tamirci vb ticari işletmelerde ya da 10 kişiden az elemanın çalıştığı tekstil, mobilya, torna atölyeleri gibi imalathanelerle geçimlerini sağlamaktadırlar. İşçi konumunda bulunanlar ise, garson, güvenlik görevlisi, bulaşıkçı, temizlikçi vb. olarak yeme-içme ve eğlence sektöründe ya da yukarıda belirtilen atölyelerde istihdam olanağı bulabilmektedirler. Kürt göçmeler ise daha çok, en geçerli gelir getirici işler olan, gezici işportacılık, atık kağıt, karton ve teneke kutuları geri dönüşüm için toplama, ayakkabı boyama ve tartıcılık gibi işler yapmaktadırlar. Bu tür ailelerde hanede birden fazla kişinin çalışması durumunda dahi kazanılan toplam gelirin düşük oluşu hanenin gelirinin de düşük seviyede kalmasına neden olmaktadır (Adaman ve Keyder, 2009).

Tarlabaşı yerleşiminin 19. yy'ın ikinci yarısında başladığı ve ilk olarak oluşturulan yapıların bahçeli evler olduğu belirtilmektedir (Gültekin, 1996). 1870'li yıllarda Tarlabaşı'nın şekillenmeye başladığı, 1910'larda yüksek katlı evlerin oluşturulduğu belirtilmektedir. Caddedeki binaların daha yüksek katlı olduğu ancak iç kesimlere gittikçe yapıların genellikle iki üç katlı oldukları görülmektedir. Tarlabaşı, 19. yy'ın ikinci yarısından itibaren orta sınıf gayrimüslim burjuvazisinin yerleştiği bölgedir. Gayrimüslimlerin yaşam düzeyleri, kültürleri ve geç Osmanlı kentleşmesi Tarlabaşı'ndaki yapıların görünümünün şekillenmesine katkıda bulunmuştur. Tarlabaşı'ndaki binalar süsleme açısından oldukça zengin ve estetik değere sahip yapılardır.

Tarlabaşı'nda daha önce Rumların ve Ermenilerin yaşadığı bilinmektedir (Gültekin, 1996). 1925–1926 yıllarında Beyoğlu nüfusunun yarısı gayrimüslimlerden oluşmaktaydı (Kotas, 2000). Bu bölge genelde orta sınıf gayrimüslimlerin yaşadığı bir yer olduğundan bölgedeki dini eserler Rum ve Ermeni kiliseleridir. 1943'ten itibaren Varlık Vergisi nedeniyle zor durumda kalan Rumlar ve Ermeniler bu bölgeyi terk etmişlerdir. 1955 yılındaki 6–7 Eylül Olayları da çoğunluğunu Rumların oluşturduğu azınlıkların bu bölgeden ayrılmalarına neden olmuştur (Kotas, 2000).

1960'larda artan iç göç ve mülkiyet yapısı nedeniyle daha çok alt gelir gruplarına üye insanların yaşadığı bölge haline gelmiştir. Kent merkezine ve eğlence yerlerine yakınlığı, terkedilmiş binaların işgal edilme potansiyellerinin yüksek olması kırsal alandan göç edenlerin Tarlabaşı'nı kendilerine yaşam alanı olarak seçmelerine neden olmuştur (Kotas, 2000).

1980'lerde, Bedrettin Dalan'ın belediye başkanlığı döneminde, sosyal bir çöküntüye uğradığı düşünülerek Tarlabaşı'nda kentsel yenileme projesinin uygulandığı bilinmektedir. 1980'lerde yapılan imar faaliyetleriyle Tarlabaşı Caddesi genişletilmiştir. Cadde üzerindeki konutların büyük kısmı işyerine çevrilmiş ve çalışan nüfus sayısı arttırılmıştır. Ancak bu projenin uzun süreli bir kalkınma sağlamadığı bilinmektedir. Günümüzde ise Tarlabaşı'nın yine bir kentsel dönüşüm projesine konu olduğu görülmektedir.

Tarlabaşı Yenileme Projesi, Haziran 2005'te yürürlüğe giren ve Beyoğlu Yasası olarak da bilinen 5366 sayılı kanuna dayandırılmaktadır. “Bu Kanunun amacı, Büyükşehir belediyeleri, Büyükşehir belediyeleri sınırları içindeki ilçe ve ilk kademe

belediyeleri, il, ilçe belediyeleri ve nüfusu 50.000'in üzerindeki belediyelerce ve bu belediyelerin yetki alanı dışında il özel idarelerince, yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tabii afet risklerine karşı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılmasıdır” (tbmm, 2008). 5366 sayılı “Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun” uyarınca Tarlabası yenileme alanı olarak ilan edilmiştir. Tarlabası projesi Koruma Kurulu tarafından onaylanmış ve Belediye Meclisi tarafından da oybirliği ile kabul edilmiştir.

Proje, literatürde ve basında ‘kentsel dönüşüm’ olarak adlandırılmakta ancak Beyoğlu Belediyesi bu projeyi ‘yenileme projesi’ olarak adlandırmaktadır. Projenin farklı adlandırılmasının nedeni ise kamuoyunun proje hakkında net bir şekilde bilgilendirilmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Beyoğlu Belediye Başkanı Ahmet Misbah Demircan ile yapılan bir röportajda binaların yıkılıp yıkılmayacağı sorulduğunda yanıt “Bu Anıtlar Kurulu'nun vereceği yol haritası ile ortaya çıkacak. Bu aşamadan sonra Anıtlar Kurulu binanın yapım tekniklerine son kararı verecek. Bazı binalar var ki dış cephesi korunarak yenilecek, bazı binalar olduğu gibi korunacak, bazı binalar yıkılıp yeniden yapılacak. Bu binadan binaya değişen bir şey. Ama bizim istediğimiz binaları bir bütün, ada halinde görmek. Kanun böyle istiyor” şeklinde olmuştur (Restorasyonmerkezi, 2008).

Tarlabası Yenileme Projesi, kuruldan ve meclisten alınan onay sonrasında halkın ve uzmanların görüşüne sunulmuştur. Ancak projenin oluşturulurken de sadece mimari gruplar tarafından oluşturulmadığı bu grupların yanında sivil toplum örgütlerinin, üniversitelerin, özel sektörlerden uzmanların ve proje alanında yaşayanlarında bulunduğu bir grup tarafından oluşturulduğu belirtilmektedir. Proje, henüz projelendirme aşamasındayken, halkın ve uzmanların görüş ve önerilerini almak amacıyla “Tarlabası Geleceğini Paylaşıyor” adıyla proje sergilenmiştir.

Beyoğlu Belediyesi’nin Tarlabası Yenileme Projesi kitapçığında da bölgede yaşayanların, özellikle mülk sahiplerinin görüş ve önerilerinin alınarak projeye katkılarının sağlanacağı belirtilmektedir. Ayrıca bu kitapçıkta Tarlabası Yenileme

Projesinin çok yönlü ve kapsamlı bir proje olduğu, sadece fiziki yenilemenin değil toplumsal ve ekonomik boyutlarının da olduğu belirtilmektedir. Bu çerçevede belediyenin internet sayfasında projenin amaçları ile ilgili olarak şu bilgiler yer almaktadır.

“Tarlabaşı yenileme projesi;

- Proje bazında belediye, yatırımcı ve mülk sahipleri ile sivil toplum örgütleri ve bölgede yaşayanlarla katılımcı işbirliği,
- Çağdaş işlevlere ayak uyduramayan küçük parseller yerine, yapı adaları bazında tasarım ve kullanım ilkesi çerçevesinde yenileyerek koruma ve canlandırma yaklaşımı,
- Bölgede yaşayanların yaşam kalitesinin artırılması, sosyal ve ekonomik gelişmelerinin sağlanması doğrultusunda müdahale,
- Kentsel ‘ayrışma’nın yerini çevreyle bütünleşen, yaşayan mekanlara bırakması vizyonu amaçlanmaktadır. Bu bakımlardan projenin uygulanabilir, yaygınlaşabilir ve sürdürülebilir bir model olması hedeflenmektedir” (Beyoğlu Belediyesi, 2008).

Ancak Tarlabaşı Yenileme Projesinin asıl hedefi olarak, eskime ve bakımsızlık dolayısıyla tehlikeli hale gelen bütün yapıları ve altyapıyı yenilemek ve çağdaş yaşamın gereksinimlerine cevap veren standartlara sahip konutlar getirmek olarak belirtilmektedir. Mekânsal kalitenin artırılması amacıyla, yeşil alan ve ışıkların artırılması, bütün konutlara yeraltı otoparklarının yapılması ve sosyal faaliyetlerin yoğunlaşacağı yaya alanlarının yapılması hedeflenmektedir. Bu fiziksel yenileme sonucunda, yapı ve yaşanabilirlik risklerinin ortadan kaldırılması ve Tarlabaşı’nda yaşayanlar için güvenli ve çağın gereklerine uygun bir kentsel çevre oluşturulması amaçlanmaktadır. Tarlabaşı Yenileme Projesi’nin, alana yeni değerler ve hizmet sektörüne dayalı ticari faaliyetler getireceği bildirilmektedir. Turizm ve nitelikli hizmet sektörüne yeni yatırımlar yapılacağı ve bunun proje alanına ve çevresine ekonomik canlanma kazandıracağı düşünülmektedir.

Proje kapsamında, bölgede yaşayanların toplumsal ve ekonomik durumları, anket çalışmaları aracılığıyla oluşturulan ‘sosyal doku profili’ doğrultusunda belirlenecek kriterlere göre iş olanakları ve ikamet olanaklarını içeren bir ‘Sosyal Plan’ açıklanacağı belirtilmektedir. Bölgede yaşayan yerel halka kısa vadede inşaat işlerinde

iş olanaklarının sağlanacağı, uzun vadede ise proje sonrası gelişecek hizmet sektöründe istihdam edilecekleri, bunun içinde kapasite artırımı programların oluşturulacağı belirtilmekte ve Belediye'nin, üniversitelerin, meslek örgütlerinin, sivil toplum örgütlerinin ve özel sektör kuruluşlarının katkılarıyla oluşturulacak programlara katılanların sertifika almaları sonucunda öncelikle inşaat sektöründe daha sonra ise hizmet sektöründe istihdam edilmelerinin planlandığı ifade edilmektedir.

Yenileme projesinin sosyal kalkınma politikası incelendiğinde, Tarlabası'nın kentle bütünleşmesini ve bu bölgede yaşayanların burada oluşacak değerden ve istihdamdan faydalanmasını sağlayan bir sosyal planın hedeflendiği görülmektedir. Bu planın Beyoğlu Belediyesi ve ilgili aktörlerin katılımıyla sağlanacağı belirtilmektedir. Ayrıca proje alanında yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadele amacıyla 'Mahalle Sosyal Kalkınma Programı' çerçevesinde toplumsal ve ekonomik projeler geliştirileceğine dair hedefler de çizilmektedir. Tüm bu hedefler, projenin temel kalkınma stratejisini oluştururken projeden etkilenen tüm grupların projeye katılımının sağlanması, proje sonrası oluşacak olanaklardan öncelikle yerel halkın faydalanması, oluşturulacak yeni eğitim programlarından özellikle gençlerin ve kadınların faydalanmasının önemli olduğuna vurgu yapılmaktadır.

Teoride incelendiğinde Tarlabası Yenileme Projesi'nin, dönüşümün tüm boyutlarını projeye dâhil etmeyi hedeflediği görülmektedir. Alanda yaşayanların görüş ve katkılarının projeye olumlu katkı yapacağı düşüncesi hâkimdir. Ancak özellikle görüşleri alınacak olan kişilerin mülk sahipleri oldukları da belirtilmektedir. Türkiye'nin erkek egemen bir toplum yapısına sahip olduğu düşünüldüğünde mülk sahiplerinin de genellikle erkekler olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla projeye görüş ve önerileriyle katkıda bulunacak olanlar yine erkeklerdir. Ancak daha önce de bahsedildiği gibi yaşanan çevredeki olumsuzlukları, eksiklikleri en fazla hissedenler kadınlardır. Bu nedenle kadınların görüşleri, istekleri ve gereksinimleri de proje kapsamında ele alınmalı ve yapılacak olan dönüşüm bu eksiklikleri ya da talepleri karşılama doğrultusunda gerçekleştirilmelidir.

Kentsel dönüşümün sadece fiziksel planlama çalışması niteliğinde ele alınmasının olumsuz bazı sonuçlar yaratacağı kesindir. Çünkü kentsel dönüşüm fiziksel boyutun yanında toplumsal ve ekonomik boyutları da kapsayan bir dönüşümdür. Sadece fiziksel boyutun ele alınması toplumsal ve ekonomik sorunların çözümünde yetersiz

kalacaktır. Dolayısıyla sorunlara kalıcı çözümler getirmek, dönüşümün uygulandığı alanlarda toplumsal, siyasal ve kültürel özellikleri de göz önünde bulundurmaya gerektirmektedir.

Kentsel dönüşüm, kentlerin küresel ekonomik sistem içindeki yerini belirleyici niteliktedir. Bu yüzden kentlerin ve ülkelerin genel gelişimi açısından son derece önemli bir konudur. Ancak kentsel dönüşümle ilgili uygulamalara bakıldığında hem uluslararası hem de ulusal projelerde konu bu ciddiyet içinde ele alınmamıştır. Bu tür projelerde genellikle projecilik mantığının hâkim olduğu görülmektedir. Önemli olan sürdürülebilir kentsel hedefleri taşıyan, katılımcı, sosyal adalet ilkelerine dayanan, kamu yararına öncelik verebilen bir anlayışla oluşturulan projelerin üretilmesidir (Yerebasmaz, 2006).

Kentsel dönüşüm sonucunda mekânlar değişirken, o alanda yaşayan insanların ve daha önce belirtilen nedenlerden dolayı özellikle de kadınların yaşamları büyük ölçüde değişikliklere uğrayacaktır. Bu nedenle kentsel dönüşüm süreçlerinde yerel halkın katılımı son derece önemli bir konudur. Katılımın sağlanması dönüşümün yerel halk tarafından benimsenmesinde önemli bir unsurdur (Yerebasmaz, 2006). Kentsel dönüşüm projesine bütüncül bir bakış açısından yaklaşmayan yerel yönetimlerin tek başına konut, sağlık, eğitim, istihdam vb sorunlara köklü çözümler getirmeleri son derece güçtür (Keleş, 2006). Yerel halkın ekonomik ve toplumsal yaşamlarında herhangi bir değişiklik olmadığı sürece modern bir konuta sahip olmaları yaşamlarında olumlu bir farklılaşma sağlamayacaktır. Son olarak kentsel dönüşüm projeleri bütüncül bir yaklaşımla ele alınmadığında kentte mekânsal, toplumsal ve ekonomik dengeler olumsuz yönde etkilenebilir. Bu nedenle kentsel dönüşüm projelerinin toplumsal, ekonomik ve mekânsal özelliklerinin birlikte ele alındığı yaklaşımları benimsemesi gerekmektedir.

Kentsel dönüşüm projelerinde en önemli unsur projelerin uygulayıcısı olan yerel yönetimlerdir. Dolayısıyla yerel yönetimler ve yerel yönetimlerin planlarına, politikalarına katılım olgusu son derece önemlidir. Bu doğrultuda ikinci bölümde yerel yönetimler ve yerel yönetimlere katılım olgusu özellikle kadınların katılımı bağlamında incelenecektir.

2. BÖLÜM: YEREL YÖNETİMLER

Ayrı ayrı ele alındığında yerel yönetimler ve kadın konusunda yapılmış pek çok araştırma mevcut olmasına rağmen, yerel yönetimlerde kadınların görünürlüğünü konu alan çalışmalar yok denecek kadar azdır. Yerel yönetimler konusuna bakıldığında, yönetim, yerel demokrasi, katılımcılık, siyasal, kültürel ve toplumsal çoğulculuk, hakçılık, yaşanabilirlik, yapabilir kılma, sürdürülebilir kalkınma gibi kavramlarla karşılaşılmaktadır. Bu durum yerel yönetimler konusunun kavramsal bir zenginliğe sahip olduğunun net bir göstergesidir. Yine aynı şekilde, kentlerde yaşayan kadınların aile, ekonomik yaşam, eğitim, hukuk, din, sağlık ve sosyal ilişkileri araştırmaların en yoğun çalıştıkları alanları oluşturmaktadır.

Görüldüğü gibi yerel yönetimler ve kadınlar ayrı ayrı çalışmalarda derinlemesine incelenmiştir. Ancak daha önce de ifade edildiği gibi literatür incelendiğinde, yerel yönetimler ve kadın konusunu birleştiren çalışmaların oldukça yetersiz olduğu görülmektedir (Ecevit, 2001). Yani daha önceki araştırmalarda bu iki alanın birbirleriyle ilişkilendirilmediği açıkça görülmektedir. Ancak günümüzde, yerel yönetimlerin sundukları hizmetlerin kadınların yaşamına önemli ölçüde etki ettiği, yerel yönetimler ve kadın olgularının birbirine çok yakın iki konu alanı olduğu düşüncesi önem kazanmaktadır. Bu nedenle yerel yönetimler ve kadın olgusunu birleştiren çalışmalara ihtiyaç vardır. Bu çalışma literatürdeki bu boşluğu doldurma anlamında bir adım atma amacını taşımaktadır.

2.1. YEREL YÖNETİMLER KAVRAMI

İnsan çevresiyle sürekli etkileşim halinde olan, etkileşimi gereği topluluk halinde yaşayan, bir arada yaşamının gereği olarak örgütlenme gereksinimi hisseden sosyal bir varlıktır. İnsanların bir arada yaşadıkları topluluklarda ve diğer topluluklarla ilişkilerinde düzenleyici ve denetleyici bir yapıya duyulan ihtiyaç sonucu devlet oluşmuştur. Devlet, halkın ortak ihtiyaçlarını gidermek, sorunlarını çözmek ve ortak faydaları gözetmek amacıyla yönetim mekanizmasını oluşturmuştur (Erten, 1995).

Bir ülkedeki insanların ortak ihtiyaçlarını sağlama ve kamu hizmetlerinin yürütülmesi amacıyla “merkezden” ve “yerinden yönetim” şeklinde iki farklı yönetim

oluşturmuştur. Her ülke bu yönetim biçimlerini kendi kültürel, toplumsal, yönetimsel, siyasal ve ekonomik koşullarına göre oluşturmaktadır. Dolayısıyla her ülkede merkezi yönetim ve yerel yönetim birlikte uygulanmasına rağmen ülkelerin yönetim biçimlerine göre uygulamada birbirlerinden farklılıklar göstermektedirler. Bazı ülkeler yerel yönetimleri ön plana çıkaran örgütlenme biçimine sahipken, bazı ülkelerde ise merkezi yönetimi ön plana çıkaran bir uygulama mevcuttur (Kobak, 2006).

Merkezi yönetim; yasama, yürütme ve yargıya ait tüm yetkilerin merkezi bir otoritede toplanmasını ifade etmektedir. İç ve dış güvenlik, dış politikadan, yasal düzenlemelerden yani ülke bütünüyle ilgili genel politikaların yürütülmesinden merkezi yönetim sorumludur (Alkan, 2005). Merkezi yönetim, özellikle bölünme ve terör tehlikesiyle karşı karşıya olan ülkelerde ülkenin birliği ve bütünlüğünü sağlamada önemli bir role sahiptir. Aynı zamanda ülkenin uluslar arası alanda temsil edilmesi açısından da önemli işlevlere sahiptir. Ancak bütün kararların merkez tarafından alınması, çoğu karar için merkeze başvurulması bürokrasiyi arttırmaktadır. Sonuç olarak yerel ihtiyaçların karşılanmasına yönelik kamu hizmetlerinin yerine getirilmesi güçleşmekte, hizmetler sırasında gecikme ve aksamalar meydana gelmektedir (Kobak, 2006). Merkezi yönetim sistemi, yapısının karışık olması sebebiyle halkı yönetimden uzaklaştırırken, halkın yönetime katılımını zorlaştırmaktadır. Bu yönetim biçiminde halk alınan kararları etkileyememektedir. Nacak'a göre bu özellikleri, merkezi yönetimi bir anlamda demokratik yönetimden uzaklaştırmaktadır (2007).

Devletler merkezi yönetimin yarattığı sakıncaları ortadan kaldırmak amacıyla yönetim sisteminde yerel yönetime de yer vermişlerdir. Yerel yönetimler merkezden uzak, merkezin yokluğu anlamına gelmekle beraber, "Adem-i merkeziyet" olarak da ifade edilmektedir (Nacak, 2007). Öztürk'e göre yerel yönetim: "Belirli bir coğrafi alanla sınırlandırılmış yerleşim birimlerinde yaşayan yerel topluluk bireylerinin bir arada yaşamaları nedeniyle, sosyal ve kültürel zenginliğine ve refahına ilişkin yerel hizmetleri görmek üzere kurulan; karar organları ve bazı durumlarda da yürütme organı da yerel toplulukça seçilerek göreve getirilen, yasalarla belirlenmiş görevlere ve yetkilere, özel gelire, bütçeye ve personele sahip; merkezi yönetimle olan ilişkilerinde özerk olarak hareket edebilen; işleyişinde açıklığı, şeffaflığı, insan haklarını, çoğulcu ve katılımcı demokrasi ilkelerini yaşama geçiren; yetkilerin yerel topluluğa en yakın yönetim birimince kullanıldığı kamu tüzel kişisidir" (aktaran Kobak, 2006:6).

Yerel yönetimler, merkezi yönetimin çizdiği sınırlar çerçevesinde yerel kamu hizmetlerinin yürütülmesinden sorumludur. Yerel yönetimler yerel hizmetlerin yerine getirilmesi için gerekli olan yetkilerini merkezi yönetimden alır. Bu bağlamda merkezi yönetime göre daha yerel nitelikte olup, merkezi yönetimin alt bir birimi olduğu söylenebilir (Alkan, 2005). Yerel yönetimler, merkezi yönetim hiyerarşisi dışında örgütlenmeleri ve dolayısıyla merkezle yerel arasında bir ast-üst ilişkisi olmaması nedeniyle, hiyerarşik denetim kapsamına girmezler. Ancak bu, yerel yönetimlerin, merkezin denetim ve gözetiminden bağımsız olduğu anlamına gelmemektedir. Çünkü yerel yönetim politikalarının sınırları merkezi yönetim tarafından çizilmektedir.

Yönetime katılım açısından, hem merkezi yönetimde hem de yerel yönetimde karar veren ve uygulayan yerel halktır. Ancak merkezi yönetimde, merkezin denetim ve yönlendirmesi daha etkilidir. Yerel yönetim ise, merkezi yönetimin bir parçası olduğundan, sınırlı ölçülerde yönetim gücüne sahip bir yönetim biçimidir. Ancak her iki yönetim biçiminde de yerel halkın söz sahibi olduğu unutulmamalıdır (Bal, 2002).

Yerel yönetimler yerel halka en yakın yönetim kurumlarıdır. Dolayısıyla yerel halkın sorunlarını ve isteklerini öncelikli olarak çözecek olan kurum yerel yönetimlerdir. Bu durum yönetimin sorunlardan daha kısa sürede haberdar olmasında, sorunların daha kolay ve daha çabuk çözülmesinde merkezi yönetime göre önemli bir üstünlüktür. Sunulan hizmetlerde yerel halkın isteklerinin göz önünde bulundurulması ve yerel halkla işbirliği içinde olunması yerel yönetimlerin özgürlük, demokrasi, yerel özerklik ve katılım gibi değerlere dayandığını göstermektedir (Alkan, 2005). Keleş de yerel yönetimin bu özelliğine vurgu yaparak, yerel yönetimi, halkın kendi seçtiği organlar tarafından yönetilmesini anlatan bir sistem olarak tanımlar (2006).

John Stuart Mill'e göre yerel yönetimler demokratikleşme sürecinde önemli bir yere sahiptir. Ona göre, "halk vergi ödüyorsa, ulusal düzeyde olduğu kadar yerel düzeyde de söz hakkı olmalıdır" (aktaran Akdoğan, 2008:11). Buna göre yerel düzeyde halkın yönetime katılımı yönetimin etkin hale gelmesini sağlayacaktır. Alexis Tocqueville de yerel yönetimleri "demokrasinin okulu" olarak tanımlamaktadır (aktaran Akdoğan, 2008:11). Yerel yönetimler demokrasinin her alanda yapılması işlevini gören kurumlardır. Yerel yönetimlerdeki temsil ve katılma kurumları demokrasinin etkin ve işlevsel bir biçimde uygulanmasına son derece uygundur. Çünkü yerel düzeyde yöneten ile yönetilenler arasındaki mekânsal ve toplumsal mesafe çok

azdır. Her iki grup arasındaki mesafenin çok az olması, kent içindeki toplumsal grupların yerel karar organlarında temsiline olanak sağlamaktadır. Ayrıca bu yerel aktörlerin sürekli olarak yönetsel sisteme katılımı için gerekli ortamı sağlamaktadır (Çukurçayır, 2008).

İdeal demokratik sistemler, halkın ihtiyaçlarını bütünüyle karşılayan yönetimlerdir. Bu yönetim halkın seçimleri sonucu oluşur ve yine halkın isteklerine bağlı olarak hizmetlerde bulunur. Yerel yönetimler demokratik katılıma en uygun yönetimlerdir. Bunun nedeni, yerel yönetim organlarının, yerel halk tarafından seçilmiş olması ve yerel halka en yakın yönetsel birim olmasıdır. Bu bakımdan yerel yönetim ve katılım kavramları yakın bir ilişkiye sahiptir. Çağdaş ülkeler bu ilişkiyi olabildiğince kullanmaya ve yönetimi mümkün olabildiğince halka yakınlaştırmaya çalışmaktadırlar. Böylece yerel halk, kendine en yakın düzeyde yönetsel kararlara katılma olanağı bulmaktadır. Ancak seçim tek başına yeterli bir katılım aracı değildir. Çünkü seçim belli aralıklarla yapılan ve belli dönemlere bağlı bir tercihtir. Oysa katılımın sürekli olması gerekir. Katılımın sürekliliği, çeşitli halk kesimlerine katılımın yolunu açmakla sağlanabilir. Yerel politikaların oluşumuna ve uygulanmasına katılım, genel siyasal katılma anlamına gelmektedir (Çukurçayır, 2008).

Katılımcı demokrasi kavramı; halkın ve halkı temsil eden toplumsal grupların yaşamın her alanında siyasal katılım etkinliklerinde bulunmasını anlatmaktadır. Katılımcılık, karar organlarını seçmenin yanı sıra, yerel halkın, yerel hizmetlerle ilgili yatırımların projelendirilmesi ve uygulanması aşamalarında da sürece dahil edilmesini gerektirir. Buna göre yerel halk kendisini ilgilendiren projelerin oluşum ve uygulama aşamasında bilgilendirilmeli ve karar verme sürecine katılmalıdır. Bu bilgilendirme sürecinde yerel halk, halkla ilişkiler uygulamaları ve radyo, TV gibi yerel iletişim organları aracılığıyla bilgilendirilebilir (Çukurçayır, 2008).

Katılımcı demokrasinin kökenleri, Antik Yunan sitelerinde var olan ve gerçek demokrasiyi anlatan siyasal bir yapıdır. Klasik demokrasi anlayışında halk genel ve eşit oyla yöneticilerini kendisi seçer ve egemenlik hakkını kullanır. Bu durum temsili demokrasinin bir gereğidir. Katılımcı demokraside ise doğrudan demokrasi araçlarını içeren bir yaklaşım söz konusudur. Buna göre de halkın kendisini ilgilendiren konularda sürekli olarak söz sahibi olabilmesinin tek yolu katılımcı demokrasidir. Katılımcı demokrasi, halkın siyasete en geniş biçimde katıldığı yönetim biçimidir. Katılımın

amacı; halkın siyasette ve yönetimde etkili olmasıdır. Halk, kendisiyle ilgili kararların alınmasında etkilidir. Böylece halkın toplumla ilgili kararların alınmasında aktif bir rol oynaması sağlanır (Çukurçayır, 2008). Halka kendisini ilgilendiren kararlara katılma olanağının sağlanması, ortak karar almanın sadece seçimlerle sınırlı olmaması, başka yöntemlere de başvurmayı gerektirmesi ve siyaset dışı konulara katılımın bireyler üzerinde eğitici işlevinin olması katılımcı demokrasiyi temsili demokrasiye ayıran özelliklerden bazılarıdır (Çukurçayır, 2008).

Günümüz yerel yönetimler anlayışında “yönetişim” kavramı ön plana çıkmaktadır. Yönetişim, otoritenin, halkın menfaatlerini göz önünde bulunduran bir yaklaşımla katılımcılığı ve şeffaflığı benimsemesi, mevcut kaynakların grupların menfaat ve önceliklerine göre dağıtılmasının ve yönetilmesinin sağlanması anlamına gelmektedir (Akdoğan, 2008). Esen’e göre de yönetişim “ Farklı stratejileri kullanarak, farklı problemlerle ilgili esnek politikalarda resmi ve resmi olmayan organlarla ilgili bir yönetim sürecidir” (2008:89). Bu süreçte tek bir otoritenin hâkimiyeti yoktur ve esnek bir yaklaşım benimsenmiştir. Esneklik dolayısıyla geleneksel bürokratik yaklaşım yeterli olmamaktadır. Yönetişime katılan organlar arasında herhangi bir bağımlılık ilişkisi söz konusu değildir. Bu durum yönetişimde resmi olmayan faktörlerin de yer almasına neden olmaktadır. Resmi, özel ve gönüllü sektörler arasındaki sınırlar ve etkileşim değişmektedir. Ekonomik kalkınma, kentsel yenilenme, toplum güvenliği, suçlara karşı tedbirler, fakirliğe karşı önlemler, koruyucu sağlık hizmetleri ve aile içi şiddete karşı tedbirler yerel yönetimlerin toplumsal yönetişim görevleri arasında yer almaktadır (Esen, 2008). İyi bir yönetişim için yönetimlerin ulaşılabilir, hesap verebilir, katılımcı ve şeffaf olması gerekmektedir.

Yerel yönetimlerin bir diğer özelliği de; yapılarındaki özerklik neticesinde girişimci olabilmeleridir. Sahip oldukları gücü kullanarak yeni hizmetler getirebilirler. Türkiye de özellikle belediyeler, üretici pazarları ve halk konutları ile halkın desteklenmesi ve tüketicinin korunması konusunda önemli katkılar sağlamaktadırlar (Erten, 1995). Görüldüğü gibi yerel yönetimler halkın refah düzeyinin yükseltilmesi konusunda önemli etkilere sahiptirler.

Keleş’e göre, Türkiye’de yerel yönetimlerin özellikle belediyelerin konut yatırımı yapmaları normal karşılanmamaktadır (2006). Oysa diğer ülkelerde konut gereksinimlerine belediyeler hem yatırımcı hem de düzenleyici olarak katkıda

bulunmaktadırlar. 1580 sayılı Belediye Yasası'nda yer alan (Madde 15/68) ‘ucuz belediye meskenleri yapmak ve belediye namına inşaat yaparak, icara vermek maddesi belediyelere verilen görevi ortaya koymaktadır. Ancak bu zorunlu değil isteğe bağlı bir görevdir. Dolayısıyla zorunlu görevleri için dahi ödenek bulamayan belediyeler, bu görev için kaynak ayıramamaktadırlar’ (Keleş, 2006:453). Yeterli ödenek olmadığından kaynaklanan bu durum gecekondulaşmanın oluşmasında önemli bir etkidir. Bu nedenle yerel yönetimlerin, yerel nitelikteki ihtiyaçları karşılayabilmek için gerekli kaynaklara sahip olması da önem taşımaktadır.

Günümüzde yerel siyasette demokratik, ekonomik, siyasal ve yönetsel alanlarda gelişme çalışmalarının olduğu görülmektedir. Bunun nedeni ‘yaşam kalitesi’nin gelişmesine katkıda bulunmaktır. Yaşam kalitesi kavramı, bireyin zihinsel yapısından, içinde bulunduğu çevreye kadar birçok değişkeni içermektedir. Yaşam kalitesi, yaşanılan çevrenin mekânın ürünüdür. İçinde bulunan çevre yaşam kalitesini belirler. Bireyin aile ortamı, apartman, mahalle ve kent bireyin yaşam kalitesinde önemli unsurlardır. Bireyin mutluluk katsayısı, yaşam kalitesine bağlıdır (Çukurçayır, 2008). Diğer taraftan mekân, insanların tutum ve davranışlarında etkilidir. Mekânın biçimi toplumsal yapı için önemli bir göstergedir. Kentler de, insanların barındığı hem fiziksel hem de toplumsal mekânlardır. Kentlerde yaşayanların yaşam kalitesi kentten elde ettikleri doyum ve ihtiyaçlarını karşılayabilme kapasitesiyle doğrudan orantılıdır. Bu bağlamda katılım kavramı da yaşam kalitesi kavramıyla doğrudan bir ilişki içerisindedir. Kentte yaşayanlar, kentin toplumsal ve fiziksel biçimlenme sürecine katılarak kendi yaşam kalitelerine katkıda bulunabilmektedirler.

Sürdürülebilir kalkınma konusunda yerel yönetimlerin neler yapabileceklerini araştıran bir çalışmada yaşam kalitesinin; ekonomik (işsizlik, meslek, satın alma gücü gibi), sosyal güvenlik (suç işleme oranı, geceleri kendini sokakta güvende hissetme ve trafik kazaları gibi), sağlık (ortalama ömür, çocuk ölüm oranı, kalp hastası oranı gibi), doğal çevre (hava kirliliği, çevre koruma görevlisi sayısı), sosyal hareketlilik (ortalama seyahat eden yolcu sayısı, kent dışına haftalık çıkış sayısı gibi), siyasal-yönetsel (seçmen sayısı ve seçime giderek oy kullananların oranı, en az iki yerel politikacı tanıma oranı), kültür ve boş zaman kullanma gibi göstergeleri olduğu belirtilmektedir (Born'dan aktaran Çukurçayır, 2008).

Görüldüğü gibi yerel yönetimler demokratikleşmenin en önemli unsurlarından biridir. Yerel yönetimlerin daha özerk bir yapıya sahip olması, yetkilerinin ve mali imkânlarının artırılması, iyi bir yönetimi temel alması, katılım mekanizmalarını geliştirmesi, ahlaki ölçütleri kurumsallaştırması, diğer kurum ve kuruluşlar ile sürekli etkileşim halinde olması, toplam kalite yönetimini esas alması ve iç işleyişinde demokratik ilkeleri uygulamaya geçirmesi yerel demokrasinin güçlenmesi için son derece önemlidir. Bu çerçevede tezin bu bölümünde kent yönetimine katılım olgusunun daha detaylı bir şekilde incelenmesine ihtiyaç vardır.

2.2. YEREL YÖNETİMLERE KATILIM OLGUSU

Günümüz Türkiye'sinde kentler hem önceki dönemlerden itibaren süregelen sorunlarla hem de günümüzde kentleşmeden kaynaklanan sorunlarla karşı karşıyadır. Ancak bu sorunların geçmiş dönemlerde uygulanan politika ve müdahalelerle çözülemeyeceği görülmektedir. Yaşanabilir bir kent yaratmak için yeni kent yönetimi ve kenti işletme biçimleri geliştirmek yeterli değildir. Yaşanabilir ve sürdürülebilir bir kent yaratmanın en önemli unsuru kentsel demokrasiyi kurabilmek ve yeni anlayışlar geliştirebilmektir (Behar vd., 1999).

Kentsel demokrasinin uygulanabilmesi için, kent yönetiminin de buna uygun bir yapılanma içinde olması gerekir. Demokratik bir yerel yönetim anlayışı, yerel yönetimlerin kendi gücünü ya da iktidarını yerel halkla, sivil toplum kuruluşlarıyla ve diğer toplumsal hareketlerle paylaşmasını gerekli kılmaktadır. Bu çerçevede yerel yönetimler, uyguladıkları politikalarda hizmet ettikleri topluluğun yararlarını göz önünde bulundurmalı (Behar vd., 1999) ancak bununla birlikte insan haklarını göz önünde bulunduran, çoğulcu ve katılımcı demokrasi ilkelerine uygun, şeffaflığın ön planda olduğu politikalar üretilmelidir. Ancak yerel yönetimlerin hizmete yönelik olarak ürettikleri politikalar tek başına kentsel demokrasinin sağlanabilmesi için yeterli değildir. Kentsel demokrasinin gerçekleşebilmesi için yerel yönetimler halka danışmalı, halkın katkı ve yardımlarını almalıdır. Yani üretilen politikalar halkın katılımını içermelidir. Yerel yönetimler halka en yakın kurumlar olması ve yerel halkı yakından ilgilendiren uygulamalarda bulunmaları sebebiyle halkın düşüncelerini de dikkate alan politikalar üretmelidir (Keleş, 2006).

Kentler birçok sorunu bünyesinde barındıran alanlardır. 1984’de çıkarılan bir yasayla yerel yönetimlere mali destek arttırılmış ve hareket özgürlüğü genişletilmiştir. Ancak tüm bu yetkilere rağmen yerel yönetimlerin kentlerdeki sorunları çözmekte yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu sorunların çözülebilmesinin temel yolu halkla işbirliği yapılarak üretilen politikalardır. Her iki tarafın birbirlerinin eksiklerini tamamlaması sorunların çözümü açısından olumlu bir işleve sahiptir. Yerel yönetimlerin ürettiği politikalara halkın katılımının işlevselliği, kentlerde yaşamının yarattığı sorunları ve zorlukları birincil derecede hissetmelerinden de ileri gelmektedir. Bu nedenle de halkın katılımını içeren bir yerel yönetim anlayışının, yerel yönetimler tarafından üretilen politikalara olumlu katkılar sağlayacağı anlayışı gittikçe önem kazanmakta ve yaygınlaşmaktadır.

Yerel yönetimler içerisindeki en önemli birim belediyelerdir. Yerel yönetimlerin özellikle belediyelerin yürüttüğü hizmetler günlük hayatta önemli yer tutmaktadır. Nüfusun önemli bir kısmının belediyeler dâhilinde olması ve ekonomik faaliyetlerin genellikle kentlerde gerçekleşmesi belediyelerin önemini arttırmaktadır. Kentlerde bulunan valilikler ve kaymakamlıklar merkezi idareyi temsil etmektedirler. İl özel idareleri ve belediyeler ise yerel yönetimleri temsil etmektedirler. Ancak kent yönetimi dendiğinde ilk akla gelen belediyelerdir.

Belediyeler tek partili dönemlerde sınırlı alanlarla ilgili bir hizmet kuruluşu olarak görülmüş ve merkezi yönetim tarafından atanan başkanlar tarafından yönetilmiştir. Bu dönemde belediyelerin yerel halkın önemli ihtiyaçlarından ziyade daha farklı konulara yoğunlaştıkları görülmektedir. Çok partili döneme geçişle birlikte belediyeler güç kazanmıştır (Akdoğan, 2008). 12 Eylül sonrası Özal döneminde yerel yönetimler, özelde belediyeler yetki ve kaynak bakımından güçlendirilmiş ancak beklenen etki gerçekleşmemiştir. Demokratik yerel yönetim görüşünü benimseyenlere göre, belediyeler hiçbir zaman toplumun çıkarlarını düşünen demokratik kurumlar olmamışlardır. Onlara göre, belediyeler, kentlerde oluşan rantların sermaye sınıflarına daha kolay aktarılmasını sağlayan aracı–kurumsal kurumlardır (Çukurçayır, 2008). Yerel yönetimlerin proje ve uygulamalarına katılması istenen kesimler, çoğunlukla iş dünyasının temsilcileridir. Çukurçayır’a göre bu durum kısmen Türkiye’deki yerel yönetimler için de doğrudur (2008). Çünkü Türkiye’deki yerel siyaset ekonomik ve toplumsal bakımlardan güçlü olan kesimlerin etkisindedir. Ancak yerel düzeyde

katılımcı anlayışı benimsemek, hem yerel hem de genel demokrasinin sağlanması için gereklidir.

Katılım yöntemlerinin kullanıldığı yerel yönetim sistemlerinde yerel kaynakların rant çevrelerine aktarılmadığı, saydam ve halkın denetimine açık bir yönetim sistemi söz konusudur (Çukurçayır, 2008). Tıpkı Dünya’da olduğu gibi Türkiye’de de belediyelerin görev ve etkinlikleri gün geçtikçe artmaktadır. Bu çerçevede yürürlüğe konan 5393 sayılı Belediye Kanunu doğrultusunda belediye yönetimine katılım konusunda yeni düzenlemeler oluşturulmuştur. Bu düzenlemeye göre “Hemşehrilerin, belediyelerin karar ve hizmetlerine katılma, belediyenin faaliyetleri hakkında bilgilendirme ve yardımlardan yararlanma hakları vardır. Kanun; üniversite, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, sendikalar, sivil toplum kuruluşları ve uzman kişilerin katılmalarını ayrıca belirtmiştir. Yine hemşehri hukuku başlığı altında belediyenin yasalara dayalı kararına ve mali ödevlerine uyulması vurgulanmaktadır” (Esen, 2008:87). Buna ek olarak oluşturulan Kent Konseyi’nin amacı da “yerinden yönetim, şeffaflık, kentin hak ve hukukunun korunması, dayanışma ve katılım ilişkilerini sağlamak” olarak belirlenmiştir (Esen, 2008:87). Bu yeni düzenlemede üzerinde durulan bir diğer konu da belediyelerin verdiği hizmetlerde etkinlik, tasarruf ve verimlilik sağlamak amacıyla gönüllü kişilerin hizmetlere katılımına fırsat verilmesidir. Altyapı hizmetleri de gönüllü katılım hizmetlerine dâhildir (Esen, 2008).

Hill modern bir yerel yönetim anlayışının sahip olması gerektiğini düşündüğü özelliklerini şu şekilde belirtmektedir: “Geleceğin yerel yönetimleri, yurttaşla, kentle bütünleşme ve kentsel kimlikle özdeşleşme şansı sunabilmelidir. Kent, her yanıyla her kesimden kentli için anlaşılabilir ve yaşanabilir olmalı, yurttaşla her olanağı sağlayabilmelidir. Bu nedenle kent yönetiminde “Her şey kontrol altında!” anlayışı yanlış bir anlayıştır. Bunun yerine kent her zaman büyüyen ve gelişen yanlarıyla kavranmalı ve sürekli geliştirme projeleri üretilmelidir. Yönetim, yurttaş yanına almadan hiçbir yeniden yapılanma girişiminde bulunmamalıdır. Yurttaş, kentsel çevreyi biçimlendirmede yönetim ile birlikte çalışan bir ortak gibi algılanmalı, yönetimin başarısının ölçümünde yurttaşların yargıları dikkate alınmalıdır. Yurttaşın bakışıyla ve beklentisiyle kente bakılmalıdır” (aktaran Çukurçayır, 2008:28).

2.2.1. Yerel Yönetimlere Katılım Yolları

Kent konseyleri, yerel halkın yönetime katılımını sağlayan önemli bir oluşumdur. Kent konseyleri, en alt düzeydeki yerel yönetim biriminden üst kesimlere kadar örgütlenerek demokratik kitle örgütleri temsilcilerinden ve uzmanlardan oluşmuş meclislerdir. Kent konseylerinin öncelikli amacı; yerel yönetimler tarafından yapılan çalışmalara halkın katılımını ve denetimini sağlamaktır (Akdoğan, 2008). 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 76. maddesine göre kent konseyi; "kent yaşamında kent vizyonunun ve hemşehrilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım ve yerinden yönetim ilkelerini hayata geçirmeye çalışır. Belediyeler, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, noterlerin, varsa üniversitelerin, ilgili sivil toplum örgütlerinin, siyasi partilerin, kamu kurum ve kuruluşlarının ve mahalle muhtarlarının temsilcileri ile diğer ilgililerin katılımıyla oluşan kent konseyinin faaliyetlerinin etkili ve verimli yürütülmesi konusunda yardım ve destek sağlar" (tbmm, 2008).

Bir diğer katılım yolu da halk oylamasıdır. Yerel bazı önemli konularda daha etkili ve verimli kararlar almak için halkın katılımını öngören bir katılım yoludur. Bu yöntemle karar alma sürecinde, halkın beklentilerine ve tercihlerine önem verilmektedir (Erkal, 2006). Buna ek olarak halkın projeler hakkında bilgilendirildiği, yönetimin faaliyetlerinin yöneticiler, uzmanlar ve halk tarafından tartışıldığı halk toplantıları da bir diğer katılım yoludur. Bu toplantılar yerel yönetimleri güçlendirmekte aynı zaman da halk ile yönetim arasında bilgi alışverişinin sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Halk toplantıları, Türkiye'de belediyelerin en çok yararlandığı katılım yöntemidir. Bu toplantılar belediyelerce haftanın belli günleri düzenlendiği için "halk günleri" olarak da bilinmektedir (Erkal, 2006).

İnternetin gelişmesi ve çok hızlı bir şekilde yayılması yönetim süreçlerine katılımı bu yolun kullanılmasını gündeme getirmiştir. İnternet sayesinde şikâyetler, öneriler, kamuoyu yoklamaları ve anketler çok daha hızlı bir şekilde yönetime ulaşmaktadır. Özellikle genç kuşağın katılımı kolaylaşmış ve hızlanmıştır. (Kürkçüoğlu, 2009).

Belediyelerin, sivil toplum kuruluşlarının da katkılarıyla tüm kent halkına yönelik ağaçlandırma, mahallelere/semtlere park, spor alanı yapma, atık kağıt, cam/şişe

toplama gibi belli konularda kampanyalar düzenlemesi de halkın katılım yolu olarak değerlendirilebilir (Erkal, 2006). Mahalle sorunlarının iletildiği "Muhtar Toplantıları" da yönetim sürecine önemli bir katılımdır (Kürkçüoğlu, 2009).

Günümüzde, yerel yönetimler "yeni yönetim" ve "toplam kalite yönetimi" gibi yaklaşımlar neticesinde sundukları hizmetin geri dönüşümünü alabilmek ve hizmetlerin etkinliğini ölçmek amacıyla anket çalışmalarına yer vermektedirler. Yapılan anketler sonucunda, halkın istek ve taleplerini sürekli ve yakından izleme olanağı elde etmektedirler. Bu yöntem halk oylaması veya kamuoyu yoklaması olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca bu uygulamalar yapılan hizmetlerin halk tarafından onaylanıp onaylanmadığı konusunda geribildirim sağlamaktadır (Kürkçüoğlu, 2009).

Dezavantajlı grupların, yerel karar oluşturma süreçlerine katılımını sağlamak amacıyla oluşturulan yurttaş kurulları engellileri, kadınları, yardıma muhtaç çocukları, yoksullar gibi grupları ve yabancı uyruklu yurttaşları kapsamaktadır. Kurul üyeleri de bu gruplardan seçilmekte ve karar alma süreçlerinde doğrudan doğruya söz sahibi olmaktadır. Bu kurullar yönetimi etkileme gücü olan önemli oluşumlardır (Erkal, 2006).

Karar alma ve uygulama süreçlerinde, halkın ve demokratik kitle örgütlerinin görüşlerine başvurulmakta ve bu amaçla danışma kurulları oluşturulmaktadır. Bu kurullarda yerel yönetimlerin temel çalışma konuları olan (kent planlaması, altyapı uygulamaları, çevre sağlığı ve eğitimi, dezavantajlı toplumsal kesimlerin sorunları ve sosyal hizmetler gibi) konularda demokratik kitle ve meslek örgütlerinin üyeleri, uzmanlar ve halk temsilcileri danışmanlık yapmaktadırlar. Danışma Kurulları, sorunlar hakkında çözüm önerileri üreterek yönetime katkıda bulunmaktadır. Dolayısıyla bu grupların görüş ve önerileri yerel yönetimlerin çalışmalarında yol gösterici olmaktadır (Kürkçüoğlu, 2009).

Meclis toplantılarına halkın katılımının sağlanması, halkın istek ve sorunlarını yönetime ve meclise iletmesini sağlayabilecek önemli bir yöntemdir. Bu uygulama sayesinde halk, yönetime ulaşma fırsatı bulabilmekte ve yerel kararlara katılma fırsatı elde etmektedir (Erkal, 2006). Halkla ilişkiler uygulamaları da aynı şekilde, "yönetimin izlemekte olduğu politikanın halka benimsetilmesi, halkın güven ve desteğinin sağlanması, yönetimin yaptığı veya yapmayı tasarladığı çalışmaların sürekli ve tam olarak halka duyurulması, yönetime karşı olumlu bir hava yaratılması, bunun yanı sıra

halkın da yönetim hakkında ne düşündüğünün, beklenti ve önceliklerinin ne olduğunun ve yönetimden ne istediğinin bilinmesi ve halkla işbirliği sağlanması” görevini görmektedir (Erkal, 2006: 47).

Halkla ilişkiler uygulamalarının bilinçli ve düzenli bir şekilde yürütülmesi yerel yönetimlerin halkın daha çok yararına olacak kararlar almasına ve hizmetlerle ilgili olarak halkın bilgilendirilmesine olanak sağlayacaktır. Halkla ilişkilerin dört temel amacı vardır. Bunlar: “Vatandaşları yerel kuruluşun politikasından ve günlük faaliyetlerden haberdar etmek, yerel kuruluşlar tarafından kesin kararlar alınmadan önce, önemli yeni projeler hakkında vatandaşlara görüşlerini belirtmek fırsatını vermek, yerel kuruluşun işleyiş sistemi ile kendi hak ve sorumlulukları konusunda vatandaşları aydınlatmak ve vatandaşlık gururunu aşılama ve geliştirmek” olarak belirtilmektedir (Erkal, 2006: 48).

Benzer şekilde Çukurçayır da yerel yönetimlerin katılım sağlama amaçlarını; “yalnızca kentli zengin kesimleri karar alma süreçlerinin sorumlusu yapmak değil; kadın, çocuk, yaşlı, özürü, işçi, memur, emekli, esnaf ve çeşitli mesleklerden uzmanların hemen hepsinin kentsel çevrenin biçimlenmesinde söz sahibi olmasını sağlamak ve buradan elde edilen deneyimlerin genel demokrasiye bir katkı olarak yansımalarını sağlamaktır” (2008:33) şeklinde ifade etmektedir. Çağdaş demokrasilerde, olabildiği kadar geniş kesimleri karar alma süreçlerine dahil etmek, her kesimden kentlinin bilgi ve deneyimlerinden yararlanmak amaçlanmaktadır. Yerel düzeyde katılım; bireylerin toplumla bütünleşmesini ve toplumsal sorunlarda endişe duymasını, sosyal sorumluluk üstlenmesini, sosyal ilişkilerde yardımlaşma ruhunun ön plana çıkmasını, yaşam kalitesinin artmasını, alternatif düşüncelerin gelişme ortamı bulmasını ve bunların toplum yararına kullanılmasını sağlamaktadır.

Yerel siyasette katılım, kentteki yerel halkın kent yönetimi ve mahalli idarelerle ilgili işlerde sürece dâhil edilmesi ve bu katılımın bir mekanizmayla kurumsallaşmasıyla sağlanabilmektedir (Akdoğan, 2008). Yerel hizmetlerin olabildiğince etkin, çabuk ve ucuz olarak yapılması, halkın demokrasi bilincinin güçlendirilmesi ve yerel demokrasinin kökleştirilmesi, yerel yönetimlerde katılım aracılığıyla gerçekleştirilmek istenen amaçlardır (Çukurçayır, 2008).

Daha önce de ifade edildiği gibi demokratik bir toplumda, toplumun her kesiminin siyasal konularda söz hakkına sahip olması gerekmektedir. Nüfusun yarısını

oluşturan kadınlar da, aynı şekilde demokratik toplum anlayışı gereği siyasal sistemde yer almalıdır. Bu nedenle kadınların siyasal hayatta yer almasını sağlamak için öncelikli olarak önlerindeki engellerin kaldırılması gerekmektedir. Bu engellerin kaldırılmasında atılacak ilk adım, kadını sadece “eş” ve “anne” olarak gören anlayışın değiştirilmesidir. Ayrıca kadının özgüven kazanmasının sağlanması, siyasette yer almak için özendirilmesi ve kadının temsilini sağlayacak düzenlemelerin yapılması gerekmektedir (Negiz, 2008). Kadının yerel yönetime katılımının ve katılım yollarının daha iyi açıklanabilmesi ve anlaşılabilmesi için Türkiye’de kadının siyasal yaşam içerisindeki görünürlüğünü kısaca açıklamak faydalı olacaktır.

2.2.2. Türkiye’de Kadınların Siyasal Yaşama Katılımı

Türkiye’de kadınların siyasal haklarına kavuşmaları Cumhuriyet dönemine kadar uzanmakla birlikte günümüze kadar bu katılım oldukça sınırlı kalmıştır. Milli mücadele ve sonrasında kadınların da siyasal yaşam içinde yer aldıkları görülmektedir. 1923 yılında “Kadınlar Halk Fırkası” adında bir parti kurulmuş ancak partinin programı ve beyannameyi hükümet tarafından onay alamayınca parti, 1924 yılında Türk Kadınlar Birliği Derneği’ne dönüştürülmüştür (Caporal, 2000). Türk Kadınlar Birliği (TKB), kadınların siyasal haklarını elde edebilmeleri için çalışmıştır. İlk olarak yerel seçimlerde kadınların da oy kullanma hakkını talep etmişlerdir (Caporal, 2000). Türkiye’de kadınların siyasal yaşama katılımı üç aşamada gerçekleşmiştir. “İlk aşama, 3 Nisan 1930 Belediyeler Kanunu’nun 23. maddesi ile 18 yaşındaki kadınlara oy hakkının tanınması ve 24. maddesi ile seçilebilme hakkının düzenlenmesidir. İkinci aşama, 16 Ekim 1933’te, 1924 tarihli Köy Yasası’nın 20. ve 25. maddelerinin değiştirilmesiyle ihtiyar heyeti seçiminde ve muhtarın belirlenmesinde kadınlara da seçme ve seçilme hakkının tanınması olarak gerçekleşmiştir. Sonuncu ve en önemli aşama ise, 4 Aralık 1934 yasama seçimlerinde genel oy hakkının tanınması olmuştur. Böylece siyasal haklar bakımından erkekle eşit statüye kavuşturulan kadına, 1921 Anayasası’nın 10. ve 11. maddelerinin değiştirilmesiyle, 22 yaşını dolduran her erkek ve kadına da milletvekili seçilme hakkı tanınmıştır” (Negiz, 2008:217). Görüldüğü üzere Türkiye’de kadınların siyasal haklarına kavuşmaları Cumhuriyet rejimi ile gerçekleşmiştir. Kadınlar cumhuriyetle yasalar önünde erkeklerle eşit konuma gelmiş ancak toplumdaki, ataerkil ideoloji varlığını devam ettirmiştir.

Türkiye’de kadının toplumsal alanlarda erkeğin yanında yer alması bir nevi sınırların zorlanması anlamına gelmektedir. Çünkü Türk toplumunda kadın için belli sınırlar mevcuttur. Kız çocuklarının yetiştirilme tarzına etki eden, kadına ev içi roller ve sorumluluklar yükleyen gelenekler bu sınırların oluşmasında önemli bir etkidir. Kadının çalışma hayatında ve siyasette erkeğin yanında yer almasına olanak sağlayan hukuksal düzenlemelerin varlığı eşitlik sağlanmasında çok etkili olmamıştır. Bu düzenlemelere rağmen kadınların çalışma yaşamında özellikle de siyasal yaşamda temsillerinin çok düşük olduğu görülmektedir. Toplumun kadına bakış açısı, kadınların özgüvenlerini olumsuz etkilemekte ve siyasetten uzaklaşmalarına neden olmaktadır. Görüldüğü üzere kadının siyasetten uzak oluşunun sadece tek bir nedeni yoktur ancak nedenlerin hepsinin birbirleriyle bağlantılı olduğu söylenebilir (Negiz, 2008).

Kadınların toplumsal yaşamın her alanındaki ikincil konumu toplumun kadına ve erkeğe farklı davranış kalıpları yüklemesinden ileri gelmektedir. Kadınlara daha çok aile, ev ve akrabalık ilişkilerini içeren aile içi sorumluluklar yüklenmiştir. Kadının içinde bulunduğu alandan dışarı çıkması ve farklı ilişkiler kurması toplum tarafından onaylanmadığı için kadınların çalışma ve siyasal yaşama katılımları oldukça düşüktür. Yüklenen davranış kalıpları sonucu, erkek daha aktif, siyasal yaşamda girişken, başarılı ve kendine güvenen bireyler olarak yetişirken, kadınlar daha pasif, çekingen ve rollerine uygun davranan bireyler olarak yetişirler (Ozankaya’dan aktaran Negiz, 2008). Kadının toplumsal yaşamının aile içi ile sınırlandırılması eğitime, kişilik özelliklerine ve bazı olanaklara ulaşabilirlik düzeyine olumsuz etkide bulunmaktadır. Ayrıca toplumda varolan ahlak ve davranış kuralları kadının kamusal alana çıkmasını zorlaştırmakta ve toplumsal yaşamını sınırlandırmaktadır. Dolayısıyla kadınların yetiştiriliş tarzı ve toplumdaki kurallar, kadınların siyasal yaşama katılımını engelleyen unsurlardır (Negiz, 2008).

Türkiye’de kadınların yönetici pozisyonlardaki görünümü gün geçtikçe ilerlemekle birlikte halen oldukça kısıtlı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. “Kamuda çalışan üst ve orta düzeydeki yöneticilerin dağılımı içinde kadınların %80’i şef kadrosunda, %15’i şube müdürü, %3.7’si daire başkanı ve %0.62’si de genel müdür yardımcısı statüsünde görev yapmaktadır. Aynı oranların erkekler açısından dağılımı ise sırasıyla; %51.3, %38.4, %6, %2.05’tir. Kamuda genel müdürlük kadrolarını %92.4 oranla erkekler doldurmaktadır” (Negiz, 2008:225). Görüldüğü üzere yönetim düzeyi

yükseldikçe kadınların oranı azalmaktadır. Griffin'e göre kadınların üst düzey pozisyonlara gelmesini engelleyen bazı nedenler vardır. Kadınların çocuklarıyla ilgilenmek için kariyerlerine ara vermeleri veya bu nedenden dolayı yeterince vakit bulamamaları, mühendislik, işletme gibi liderlik gerektiren becerilerden yoksun olduklarına dair inanç, meslek tercihlerinin genellikle insan kaynakları alanlarında yoğunlaşması, yöneticilik için gerekli olan iş tecrübesinin ve otoritenin azlığı ve son olarak kadınların duygusal olmaları kadınların üst düzey pozisyonlara gelmesini engelleyen nedenler arasındadır (aktaran Negiz, 2008).

Yerel yönetimlerde de kadınların temsil oranlarının yetersiz olduğu görülmektedir. Çağdaş ülkeler kadınlarla ilgili kentsel sorunların çözümünde kadınların bilgi ve düşüncelerinden yararlanmakta, kadınların olabildiğince planlama sürecine dâhil edilmesine olanak sağlamakta ve kendi kurdukları sosyal örgütlerin sayısının artması için çaba göstermektedirler (Alkan, 2005). Yerel yönetimlerin kadınlarla işbirliği içinde olması kadınlara destek sağlanması, yerel yönetimlerin projelerinin daha faydalı olması açısından olumlu sonuçlar doğuracaktır. Ancak buna rağmen yerel yönetimlerin kadınların ihtiyaç ve çıkarları doğrultusunda özel politikaları da yoktur (Ecevit, 2001). Yerel yönetimleri ve kentlerin gelişmesini daha etkili kılmak için, yerel yönetimlerin ürettikleri politikalarda toplumsal cinsiyet perspektiflerine yer verilmelidir (Alkan, 2005). Bu sayede yerel yönetimlerin politikalarının toplumsal cinsiyet gereksinimlerine duyarlı politikalar haline geleceği ve kadınların yerel yönetimlerdeki etkinliklerinin süreklilik kazanacağı söylenebilir.

Yerel yönetimlerin son zamanlardaki en önemli uygulamalarından biri kentsel dönüşüm projeleridir. Kentsel dönüşüm projelerini uygulayan yerel yöneticilerin projenin uygulanacağı alanlarda yaşayan insanların toplumsal, kültürel ve ekonomik özelliklerinin göz önünde bulundurulduğu bir proje yapması gerekmektedir. Bu özellikleri dikkate almayan kentsel dönüşüm projeleri daha önce de ifade edildiği gibi yeni sorunları beraberinde getirecektir. Çünkü insanların toplumsal, kültürel ve ekonomik yapılarında herhangi bir gelişme veya değişme meydana gelmeden mekânsal değişimleri gerçekleştirmek yaşadıkları alandaki sorunların çok daha büyük boyutlarla yeni mekanlara aktarılması anlamına gelecektir.

Kentsel dönüşüm projelerinin uygulanacağı ya da uygulandığı alanlarda yapılan araştırmalar incelendiğinde bu çalışmaların genellikle erkekler ve aileler üzerinde

yoğunlaştığı görülmektedir. Yani literatür incelendiğinde kentsel dönüşüm sürecindeki alanlarda yaşayan kadınların düşüncelerini içeren ve kadınların konumunu belirlemeye yönelik olarak çok fazla araştırmanın mevcut olmadığı görülmektedir (Alkan, 2005). Kentlere göç eden ailelerin kentle bütünleşmelerini, sosyal dönüşümlerini sağlamak amacıyla gerçekleştirilen programlarda da kadınlar aynı şekilde göz ardı edilmektedir. Oysa kadınların aile içi ilişkilerde önemli bir rol oynadıkları ve toplumun sosyal dönüşümünün sağlanması için kadının sosyal dönüşümünün gerçekleştirilmesi gerektiği düşünüldüğünde kentsel dönüşüm projelerinde kadının konumunun da dikkate alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Gecekondu kadınların genellikle eğitim düzeylerinin düşük olduğu hatta büyük çoğunluğunun okuma-yazma bilmediği görülmektedir. Dolayısıyla da kente göç eden ve bir işte çalışmak isteyen kadınların da genellikle herhangi bir sosyal güvenceye sahip olmadan, marjinal sektörde, düşük ücretle, güvensiz çalışma koşullarında çalıştıkları görülmektedir. Bazı kadınların kamusal alana çıkma şansının daha az olması bu kadınların genellikle evde parça başı işlerde çalışma ya da dantel, örgü örme gibi faaliyetlerde bulunarak ev ekonomisine katkıda bulunmasına yol açmaktadır. Kamusal alana çıkma şansı olan kadınların ise genellikle gündelikçilik gibi belli bazı alanlarda iş bulabildikleri görülmektedir (Gökbayrak, 2002). Bu durum kadının yaşamının büyük bir kısmının ev ve evin çevresiyle sınırlı kaldığını göstermektedir.

Kadınlarla erkekler aynı yaşam çevresini farklı olarak yaşamakta ve algılamaktadırlar. Yani mekânı aynı biçimde kullanmazlar. İçinde buldukları çevrenin sunduğu ekonomik, toplumsal ve fiziksel olanaklardan yararlanma düzeyleri birbirlerinden farklıdır. Dolayısıyla çevre ile olan sorunları, gereksinimleri ve beklentileri de birbirinden farklıdır. Bu nedenle, “ortak yaşam çevresi”ne yönelik yapılan bir müdahale kadınlarla erkekleri farklı biçimlerde etkilemektedir. Çünkü yerel yönetimlerin sunması gereken hizmetlerin sunulmaması durumunda ortaya çıkan boşluğu dolduracak olan kesim kadınlar olacaktır. Örneğin, özellikle kırsal alanlarda ve gecekondu alanlarında, içme suyunun olmaması durumunda suyu uzaktan taşıyıp eve getiren, çöplerin sokaktan toplanmaması durumunda çöpü belli bir yere taşımak zorunda olan kadınlardır. Görüldüğü gibi yerel yönetimlerin hizmet boşluklarını dolduran kadınlardır (Alkan, 2005).

Bu nedenle oluşturulan projelerde, kadınların gündelik yaşamlarıyla yerel yönetimler ve hizmetlerin aslında nasıl yakından ilişkili olduğu, kadınlarla erkeklerin aynı mekânlarda ama farklı biçimlerde yaşadığı, farklı koşullarla çevrelenmiş oldukları için farklı sorun, gereksinim ve beklentilere sahip oldukları göz önünde bulundurulmalıdır. Yukarıda da belirtildiği gibi özel alanı daha çok kullanan kesimin kadınlar olduğu düşünüldüğünde tıpkı üretilen diğer politikalar gibi kentsel dönüşüm projelerinde de kadınların istek ve gereksinimleri göz önünde bulundurulmalı ve bu istekler doğrultusunda politikalar üretilmelidir.

Kadınların günlük yaşamda karşılaştıkları zorluklar kentsel dönüşüm projelerinde dikkate alınmasını gerektiren bir diğer neden de kentsel çevrenin yarattığı sorunları en iyi bilenlerin kadınlar olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla kadınların çevrelerine ve yaşadıkları mekânlara dair bu bilgi ve düşünceleri, yerel yönetimlerin yeni kentsel bir çevre oluşturma sürecinde başvurabilecekleri bir kaynak olarak görülmelidir. Koca baskısı, toplum baskısı, ekonomik özgürlüğün olmaması, ev ve çevresinde sıkışıp kalmaları, eğitim seviyelerinin düşük olması, kırsal değerler ile kentsel değerler arasında sıkışıp kalan kadının sorunlarının erkeklerin sorunlarından daha farklı nitelikte olmasına neden olur. Bu nedenle özellikle kadınların yaşamını etkileyecek olan kentsel dönüşüm projelerinin kadınların sorunlarına çözümler getirecek nitelikte olması gerekir.

Yukarıda da ifade edildiği gibi özellikle kadınların sosyal dönüşümünün nasıl sağlanacağı önemli bir konudur. Çünkü erkekler, mahalle dışına daha çok çıkmakta, iş dolayısıyla da kamusal alanda daha çok yer almaktadırlar. Gecekondu yaşamının olumsuzluklarından daha çok etkilenen kadınların içinde buldukları alan da erkeklere oranla daha dardır. Bu alan kendi çevreleri, oturdukları mahalle ve evleriyle sınırlı kalmaktadır. Kadının konumunu ve bu süreçte yer almasını dikkate almayan kentleşme, kentlileşme tartışmaları ve kentsel dönüşüm projeleri bu hali ile yetersiz kalacaktır. Çünkü yapılan çalışmalar göç nedenleri, göçün etkileri, göç edenlerin tutumları ve tepkileri açısından kadınlar ve erkekler arasında önemli farklılıklar olduğunu göstermektedir. Bu nedenle tüm bu tartışmalar içerisinde kadın boyutu ile de kentsel dönüşüm projelerini inceleyen çok boyutlu araştırmalara ihtiyaç vardır. Dolayısıyla bu çalışma bu boyutu geliştirme anlamında bir çaba olacaktır.

Özetle kadının sosyal, ekonomik ve siyasi kararlara katılımını artırarak, kalkınma süreci ve toplumla bütünleşmesini sağlamak, toplum yaşamında daha etkin konuma gelmesini, yönetime katılmasını sağlamak ve statüsünü güvence altına almak yerel yönetimler tarafından temel hedef olarak belirlenmelidir (Alkan, 2005).

3. BÖLÜM: TARLABAŞI KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJESİ VE KADINLARIN KATILIMI

3.1. ARAŞTIRMA YÖNTEM VE TEKNİKLERİ

3.1.1. Araştırmanın Amacı:

Kentsel dönüşüm projeleri yerel yönetimlerin son zamanlardaki en önemli uygulamalarından biridir. Bu projeler, özellikle kentin merkezine yakın “çöküntü alanı” olarak nitelendirilen yerlere ve yasadışı gecekondü bölgelerinin yıkılmasına veya yenilenmesine yönelik olarak yerel yönetimler tarafından uygulanan projelerdir. Son dönemlerde özellikle büyük kentlerin görünümünün iyileştirilmesi sürecinde uygulanan farklı yöntemlerin en önemlisi olarak görülmektedir.

Kentsel dönüşüm projelerinin sosyolojik boyutuyla ele alındığı araştırmalar incelendiğinde bu çalışmaların genellikle erkekler ve aileler üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Yani literatür incelendiğinde kentsel dönüşüm sürecindeki alanlarda yaşayan kadınların düşüncelerini içeren ve tüm bu süreçte kadınların konumunu belirlemeye yönelik olarak çok fazla araştırmanın mevcut olmadığı görülmektedir (Alkan, 2005). Kentlere göç eden ailelerin kentle bütünleşmelerini, sosyal dönüşümlerini sağlamak amacıyla gerçekleştirilen programlarda da kadınlar aynı şekilde göz ardı edilmektedir. Oysa kadınların aile içi ilişkilerde önemli bir rol oynadıkları ve toplumun sosyal dönüşümünün sağlanması için kadının sosyal dönüşümünün gerçekleştirilmesi gerektiği düşünüldüğünde kentsel dönüşüm projelerinde kadının konumunun ve düşüncelerinin de dikkate alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Bu bağlamda bu çalışmanın temel amacı, kentsel dönüşüm projesinin uygulanacağı bir gecekondü mahallesindeki kadınların bu projelere bakış açılarından ve kendi hayatlarını nasıl etkileyeceği ile ilgili düşüncelerinden hareketle yerel yönetimlerin, toplumsal cinsiyet faktörünü de dikkate alan bir politikaya sahip olup olmadıklarını incelemektir. Bu çerçevede, kadınların sosyo-demografik özellikleri ile kentsel dönüşüm projelerine bakış açılarında bir farklılık olup olmadığı, kadınların bu projelere bakışları, kentsel dönüşüm projelerinin uygulayıcısı olarak yerel yöneticilerin

bu projenin planlanması aşamasında bu bölgelerde yaşayan insanların özellikle de kadınların katılımını sağlayıp sağlamadıkları incelenecektir. Ayrıca yerel yöneticilerin kentsel dönüşüm projelerini nasıl algıladıkları, bu projeleri sadece fiziksel değişim sağlayan bir uygulama mı yoksa sosyal dönüşümü sağlayan bir araç olarak mı gördükleri araştırılacaktır. Son olarak kentsel dönüşüm için fiziksel mekânın değişiminin yeterli olup olmadığı ve gerçek anlamda bir kentsel dönüşüm sürecinde kadının konumu tartışılacaktır.

3.1.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi:

Yukarıda kısaca açıklanan araştırma amaçlarını gerçekleştirmek için alan araştırması İstanbul'un Beyoğlu ilçesine bağlı Tarlabası'nda yapılmıştır. Çünkü Tarlabası kırsal alandan kente göç edenlerin yoğun olarak buldukları bir yerleşim yeridir ve kentsel dönüşüm projesinin uygulanması planlanan bir gecekodu alanı olarak Türkiye'de gecekodu alanlarının taşıdığı niteliklerin somut olarak gözlemlenebilmesine fırsat vermektedir.

Bu çerçevede araştırmanın evrenini Tarlabası'nda ikamet eden kadınlar oluşturmaktadır. Örneklem ise; Tarlabası'nda uygulanması planlanan ve 9 adadan oluşan dönüşüm projesinin belediye tarafından belirlenen ilk aşamasına dahil edilen ilk adayı oluşturan Bülbül Mahallesi, Çukur Mahallesi ve Şehit Muhtar Mahallesi'nde oturan kadınlardan oluşmaktadır. Araştırma, 3 mahalleden tesadüfî örnekleme yoluyla seçilen ve araştırmaya katılmayı kabul eden 150 kadından (her mahalleden 50şer kadın) oluşacak şekilde planlanmıştır. Ancak bu mahallelerde oturan kadınların bazılarının araştırmada yer almak istememeleri nedeniyle toplam 75 kadınla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu kadınların mahallelere göre dağılımı eşit olarak gerçekleşmiş, her bir mahalleden 25'şer kadınla yüz yüze görüşmeler yapılmıştır.

3.1.3. Veri toplama Tekniği ve Veri Analizi:

Bu araştırmada gecekodu bölgelerinde yaşayan kadınlar bağlamında yukarıda ifade edilen araştırma amaçlarını gerçekleştirmek için yarı yapılandırılmış bir görüşme formundan faydalanarak yüzyüze görüşmeler yapılmıştır. Aynı zamanda yerel yöneticilerin kentsel dönüşüm projelerine bakışlarının tespit edilebilmesi için bu projenin planlayıcısı ve uygulayıcısı olan bir belediye yöneticisiyle de görüşme

yapılmıştır. Görüşülen katılımcılara ve belediye yöneticilerine yönelik olarak ayrı ayrı görüşme formları düzenlenmiştir.

Katılımcılara yönelik görüşme formu 5 ana bölümden ve 52 sorudan oluşmaktadır. Araştırmalarda özellikle anlamaya ve açıklamaya dönük olarak bakış açılarını ortaya çıkarma nitel araştırmaların belirleyici özelliği olduğundan dolayı veri toplama tekniği olarak; açık uçlu ve kapalı uçlu sorulardan oluşan yarı-yapılandırılmış bir görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formunun ilk bölümünü katılımcıların sosyo-demografik özellikleri ile ilgili sorular oluşturmaktadır. Formun ikinci bölümü katılımcıların veya ailelerinin İstanbul'a göç süreçlerine yönelik sorulardan oluşmaktadır. Formun üçüncü bölümü katılımcıların mahallelerine ve evlerine ilişkin görüşlerini tespit etmeye yönelik sorulardan oluşmuştur. Katılımcıların kentsel dönüşüm projesi hakkındaki bilgilerini tespit etmeye yönelik sorular ise formun dördüncü bölümünde yer almaktadır. Son bölüm ise katılımcıların kentsel dönüşüm projesi hakkındaki fikirlerini ortaya çıkarmayı ve mahallelerinde bu proje uygulandığında yaşamlarında ne gibi değişiklikler olabileceği konusundaki düşüncelerini ve duygularını anlamayı amaçlayan sorulardan oluşmaktadır. Elde edilen veriler hem nitel hem de nicel veri analiz tekniklerinden faydalanılarak analiz edilmiştir. Ayrıca veriler yorumlanırken literatürden faydalanılmış daha önce yapılan araştırmalardan elde edilen bilgilerle bu araştırmanın sonuçları arasındaki benzerlikler ve farklılıklar yorumlanmaya çalışılmıştır. Nicel verilerin analizinde SPSS programı kullanılmıştır.

Ayrıca Tarlabası'nda uygulanacak olan projeden sorumlu yerel yöneticilerden proje ile ilgili daha detaylı bilgilerin elde edilmesi amaçlanmış ve bu doğrultuda bir görüşme formu hazırlanmıştır. Bu görüşme formu proje fikrinin nasıl ortaya çıktığı ve proje grubunun kimlerden oluştuğu, amaçlarının neler olduğu, mahallelerde nasıl bir dönüşümün planlandığı, mahalle sakinlerinin özellikle de kadınların yaşamlarına yönelik iyileştirmelerin olup olmadığı ve projenin planlanma sürecinde halkın katılımının sağlanıp sağlanmadığı sorularından oluşmaktadır. Ancak tüm çabalara rağmen projenin planlayıcılarına ulaşılammış yalnızca bu projenin yürütülmesinde yetkili olduğu ifade edilen bir proje görevlisi ile hazırlanan görüşme formu doğrultusunda bir görüşme yapılabilmektedir. Dolayısıyla yerel yönetimin bu proje kapsamındaki uygulamalarına dair tüm bilgiler bu yetkilinin açıklamaları ve aynı

zamanda ‘Tarlabası Yenileniyor Projesi’ kapsamında Beyoğlu Belediyesi’nin hazırlamış olduğu belgelere dayanarak derlenmiştir.

3.2. BULGULAR

3.2.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri ve Yaşadıkları Çevre

Tezin bu bölümünde katılımcıların sosyo-demografik özellikleri ve yaşadıkları çevreye dair bilgileri, duygu ve düşünceleri açıklanmaya ve yorumlanmaya çalışılacaktır.

3.2.1.1. Sosyo-Demografik Özellikler:

Araştırmanın planlanma aşamasında karşılaştırma yapabilmeye fırsat vermesi açısından farklı yaş gruplarından birbirine yakın oranda temsilin sağlanması amaçlanmıştır. Bu nedenle de yaş grupları arasındaki oran birbirine oldukça yakındır. Katılımcılar yaş yönünden beş gruba ayrılarak incelenmiştir. 18–20 yaş grubunda 16, 21–30 grubunda 18, 31–40 grubunda 16, 41–50 grubunda 12, 51 ve üstü yaş grubunda ise 13 katılımcı ile görüşülmüştür.

Katılımcıların doğum yeri incelendiğinde, Diyarbakır’da doğanların sayısı 9, Mardin’de 40, Şırnak’ta 14, İstanbul’da 11, Niğde’de doğanların sayısı ise 1 kişi olarak tespit edilmiştir. Görüldüğü üzere görüşülenlerin yarısından fazlasının (%53,3) doğum yeri Mardin’dir. Türkiye’de göç olgusu ile ilgili literatür incelendiğinde, göç sürecinde genellikle göç edilecek yer tercihi, oraya daha önce aynı yerden göç etmiş olan akrabaların veya tanıdıkların varlığının önemli bir unsur olduğu görülür. Dolayısıyla Tarlabası’nın da nitelikleri göz önüne alındığında Mardinlilerin ağırlıklı olarak burada bulunmasının nedeni bu bölgeye daha önce göç etmiş akrabaların varlığıyla açıklanabilir.

Görüşülen kadınların çalışma durumları incelendiğinde, kadınların 29’unun çalıştığı (%38,7) 46’sının ise çalışmadığı (%61,3) görülmektedir. Çalışma sürelerine göre değerlendirildiğinde çalışan katılımcıların 13’ünün 5 yıldan az yine aynı sayıda katılımcının 6-10 yıl arasında, 2’sinin 11-15 yıl arasında, 1’inin ise 16-20 yıl arasında çalışıyor olduğu belirlenmiştir. Çalışan kadınların %62,1’inin (18 katılımcı) konfeksiyon vb. yerlerde işçi olarak çalıştığı, %27,6’sının (8 katılımcı) gündelikçi,

%10,3'ünün ise (3 katılımcı) bulaşıkçı olarak çalıştığı tespit edilmiştir. Gelir getirici herhangi bir işte çalışmayanların 43'ü ev hanımı, 3'ü ise öğrencidir. Bu veriler, gecekondulu kadınların çalışma yaşamına katılımını ve yapılan işin niteliğini inceleyen pek çok araştırmanın sunduğu bilgilerle büyük benzerlikler göstermektedir. Bu bağlamda gecekondulu kadın işgücünün özellikle gündelikçilik, çocuk bakıcılığı, parça başı iş gibi enformel işlerde yoğunlaştığı veya tekstil ve konfeksiyon atölyelerinin yoğun olarak bulunduğu mahallelerde tekstil işçisi olarak çalıştıkları görülmektedir. Yapılan işin niteliğini belirleyen en önemli faktörlerin başında eğitim seviyesi ve eşlerin kadının çalışmasına yönelik tutumu gelmektedir. Kalaycıoğlu ve Rittersberg'in araştırması da İç Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgelerinden Ankara'ya göç etmiş olan ailelerde kadının ev dışında çalışmasının eşleri ya da aileleri tarafından onaylanmamasının belirleyici bir faktör olduğunu ortaya koymuştur (1999). Bu araştırmaya göre kadınlar çoğunlukla ekonomik sorunların ağırlığından dolayı çalışma yaşamına dahil olmaktadır.

Alkan'ın Ankara'da yaptığı araştırmanın verilerine göre (2005); kadınların %9'u okuma-yazma bilmemekte, kadınların hemen hepsi zamanlarının çoğunu ev temizliği, çocuk bakımı, çamaşır, bulaşık gibi işler için harcamaktadırlar. Gelir getirici bir işte çalışan kadınların %14'ü ise çalışma mekânı olarak evi kullanmaktadır. Kadınların yarısına yakın bir kısmı ev işleri, çocuk, yaşlı ya da hasta bakımı, kendine ait bir geliri olmadığından ya da yakınları izin vermediğinden haftada bir veya daha az mahallesinden dışarı çıkmaktadır. Bu veriler kadınların yerel düzeyde sorunlar, engeller ve güçlüklerle karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Bu sorunlar cinsiyete özgü sorunlar olarak adlandırılmaktadır.

Eğitim seviyeleri açısından katılımcılar değerlendirildiğinde 28'inin okuma yazma bilmediği, 15'inin okuma yazma bildiği ancak formel eğitim almadığı, 25'inin ilkokul, 1 kadının ortaokul, 5 kadının lise, 1'inin ise üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Görüldüğü gibi katılımcıların %37,3'ü gibi oldukça önemli bir oranı okuma yazma bilmemektedir. Eğitim durumu yaş yapısına göre incelendiğinde okuma yazma bilmeyen 21-30 yaş grubundakilerin oranı %33,3, 31-40 yaş grubundakilerin oranı %37,5, 41-50 grubundakilerin oranı %41,7, 51 ve üstü yaş grubundakilerin oranı ise %84,6'dır. Görüldüğü gibi 51 ve üstü yaş grubundakilerin çok büyük bir çoğunluğu okuma yazma bilmemektedir. Ergan ve Şahin, kentsel dönüşüme konu olan, Ankara'nın

Altındağ ilçesindeki Hacılar mahallesinde yaşayanların kentsel dönüşüm projelerine ilişkin bilgileri ve bu projenin mahallelerinde uygulanmasını isteyip istemedikleri konusundaki görüşlerini almak amacıyla 2007 yılında bir araştırma yapmışlardır. Ergan ve Şahin'in araştırmasına göre, okur-yazar olmayanların oranı gittikçe düşmektedir ve okuma yazma bilmeyenlerin oranı çok azdır. Bu araştırmadan elde edilen veriler değerlendirildiğinde İstanbul gibi eğitime ulaşmanın diğer kentlere göre çok daha kolay olduğu bir kentte okuma yazma bilmeyenlerin oranının oldukça fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Günümüz Türkiye koşullarında araştırma alanındaki kadınların %37,3'ünün okuma-yazma bilmiyor olması ve ayrıca özellikle 21-30 yaş arasındaki genç kadın grubunda okuma yazma bilmeyenlerin oranının bu derece yüksek olması düşündürücüdür.

Araştırmanın amaçları çerçevesinde örneklem grubunun ağırlıklı olarak evli kadınlardan oluşturulması planlanmıştır. Çünkü aile ve çocuklar söz konusu olduğunda kentsel dönüşüm sürecinin özellikle aileler üzerinde daha etkili olacağı düşünülmüştür. Ailenin tümünün etkileneceği bu süreç ile ilgili olarak ailenin düşüncelerinin neler olduğunu ortaya çıkartabilmek için özellikle evli olanlar seçilmeye çalışılmıştır. Ancak yine de ev sahibi veya kiracı olarak bu konu hakkındaki düşüncelerini tespit edebilmek için bekârlar da küçük bir grup olarak örneklem grubuna dâhil edilmiştir. Bu çerçevede görüşülen kadınların 51'i evli, 21'i bekâr, 1'i boşanmış 2'si ise duldur. Evli olanların evlilikleriyle ilgili bilgileri elde etmek amacıyla eşleriyle ve evlilikleriyle ilgili sorular sorulmuştur. Alınan cevaplara göre, evli olanların 17'sinin eşi işçi, 5'inin eşi inşaat işçisi, 15'inin eşi ise iş buldukça geçici işçi olarak çalışmaktadır. 11 katılımcı ise eşinin işsiz olduğunu belirtmiştir.

Yine aynı şekilde evli olanların eşinin eğitim durumları incelendiğinde ise, 16 eşin okuma yazma bilmediği, 12'sinin okuma yazma bildiği ancak formel eğitim almadığı, 22'sinin ilkokul mezunu olduğu ve 1'inin ise ilkokul terk olduğu görülmektedir. Kadınlarla eşlerinin eğitim durumları genel anlamda karşılaştırıldığında her iki grupta da oldukça düşük seviyede olmakla birlikte erkeklerin eğitim durumunun kadınlardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Kadınlarda okuma yazma bilmeyenlerin oranı %37,3 iken erkeklerde bu oran %21,3 olarak tespit edilmiştir. Katılımcıların 31'i görücü usulü ile 20'si tanışıp anlaşarak, 2'si ise kaçarak evlenmiştir. Evli olan katılımcılarının hepsinin çocuk sahibi olduğu belirlenmiştir. Görüşülenlerden

2'sinin 10, 2'sinin 9, 4'ünün 8, 6'sının 7, 4'ünün 6, 6'sının 5, 8'inin 4, 7'sinin 3, 7'sinin 2, 8 katılımcının ise 1 çocuğu bulunmaktadır. Ayrıca kadınların çok küçük yaşta anne oldukları ve çocukların yaşları arasındaki farkların çok az olduğu tespit edilmiştir.

Görüşmeye katılanların hanede kendilerinden başka yaşayan olup olmadığı sorusuna verdikleri cevaplara göre, 35 kişi yani neredeyse katılımcıların yarısı hanesinde eşi ve çocuklarının dışında başka kişilerin de bulunduğunu belirtmiştir. 19 katılımcı bu soruya hayır cevabını verirken, bekâr olan 21 kişi ise anne ve babalarıyla yaşadıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların 8'i gelin ve oğullarıyla, 8'i kayınpeder ve kayınvalidesiyle, 7'si başka akrabalarla, 2'si kardeşleri ve eşleriyle, 2'si kayınvalideleriyle, 3'ü kayınpederleriyle, 2'si torunlarıyla, 3'ü ise kendi anne babasıyla birlikte yaşamaktadırlar. Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun hanede başkalarıyla bir arada yaşadığı görülmektedir. Gelirlerinin az olması ve kiraların pahalı olması ailelerin bir arada yaşamasına neden olmaktadır. Ergan ve Şahin'in araştırmasında Yasa'nın araştırmasına benzer olarak gecekondu ailelerinin çekirdek aile özelliği taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır. Ancak bu durum Tarlabası'ndaki aileler için geçerli değildir. Hanede yaşayan kişi sayısı incelendiğinde ailelerin genellikle bir arada yaşadığı görülmektedir. Bunun en önemli nedeni ise ailelerin ekonomik durumlarının yeni bir eve taşınmaya yeterli olmayışıdır.

Görüşülen kadınların 52'si ailelerinin sosyo-ekonomik düzeyini alt düzey olarak belirtirken, 23'ü orta düzey olarak belirtmiştir. Yine aynı şekilde aile gelirinin ihtiyaçları karşılamaya yetip yetmediği sorulduğunda katılımcıların 62'si hayır cevabını verirken sadece 6'sı gelirlerinin yettiğini belirtmiştir. Görüldüğü gibi katılımcıların %92'si haneye giren toplam gelir ile ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Katılımcıların ekonomik sorunlarını nasıl çözümlendiği incelendiğinde, 13'ünün akrabalarla birlikte yaşayarak, 12'sinin idare ederek bazı ihtiyaçlardan kısarak, 9'unun belediye yardımı alarak, 8'inin 15-18 yaşındaki çocuklarının çalışıp aile bütçesine katkıda bulunarak, 7'sinin köyden yiyecek getirerek, 3'ünün eşinin ek işte çalışarak ekonomik sorunlarını çözmeye çalıştıkları görülmektedir. Katılımcıların 13'ü ise ekonomik sorunlarını çözümlenemediklerini belirtmişlerdir. Ailelerin genellikle bir arada yaşadıkları, evlenen çocukların ayrı bir eve çıkmak yerine aileleriyle birlikte yaşadıkları görülmektedir. Bazı ailelerin belediyeden para, giyecek, yiyecek ve kömür yardımı aldığı ayrıca salça, turşu ve ekmek gibi yiyecekleri evde yaptıkları görülmektedir. Ekonomik sorunlarını çözme

amacıyla geliştirdikleri çözüm yollarından biri ise evin en büyük çocuğunun bir işe girip çalışması ve küçük kardeşlerinin okumasını sağlamasıdır. Yeni nesilde okuyan çocuk sayısının eskiye oranla çok daha fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca bazı ailelerin çocuklarını okutmak için belediyeden ve Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneğinden burs aldıkları belirlenmiştir.

3.2.1.2. Göç Süreci:

Katılımcıların İstanbul'da kaç yıldır yaşadıklarına bakıldığında, katılımcıların 3'ünün (%4) 5 yıldan az, 14'ünün (18,7) 6–10 yıl arası, 15'inin (%20) 11–15, 10'unun (%13,3) 16–20, 10'unun (%13,3) 21–25 yıl arası, 12'sinin (%16) 26 yıl ve daha fazla zaman İstanbul'da yaşadığı belirlenmiştir.

Tarlabaşı'nda daha çok, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinden zorunlu göç ile İstanbul'a gelen kişiler yaşamaktadır (mimdap, 2009). Görüşmelerden elde edilen veriler bu bilgiyi doğrular niteliktedir. Görüşülen katılımcıların kendileri veya ailelerinin 48'inin Mardin'den, 11'inin Diyarbakır'dan, 15'inin Şırnak'tan, 1'inin ise Niğde'den göç ettiği belirlenmiştir.

Katılımcıların kente geliş nedenleri yani göç etme nedenleri benzer nitelikler taşımakta ve ekonomik nedenler ağırlık taşımaktadır. Görüşülen katılımcılardan %25,3'ü (19 katılımcı) ekonomik nedenlerden dolayı, %38,7'si (29 katılımcı) terör ile birlikte ekonomik nedenlerden dolayı, %28'i (21 katılımcı) evlilik dolayısıyla, %4'ü (3 katılımcı) çocukların eğitimi için göç etmiştir. Cevaplardan da anlaşılabilceği gibi iş bulabilme, daha iyi ve daha rahat bir yaşam isteği en önemli göç nedenlerinden biridir. Ancak bunun yanında daha önce göç etmiş akrabaların varlığı ve teröründe önemli bir göç nedeni olduğu tespit edilmiştir. Köyden kente göç ile birlikte akrabalar arası dayanışma önemli bir unsurdur. Akrabaların birbirine yardımcı göçün ilk dönemlerinden itibaren başlamaktadır. Akrabalık aynı semtte oturma ile pekişmekte ve böylelikle yeniden komşu-akrabalarla oluşturulan dayanışma ağı gelişmektedir. Kente geldiği ilk andan itibaren kendisinden önce göç etmiş akrabaların yanında kalınmakta, ev ve iş ararken akrabalarından yardım alınmaktadır. Tanındıkların varlığı iş bulabilme konusunda bir güvence unsuru olarak görülmektedir. Dolayısıyla hemşehricilik kente yeni göç etmiş olanlar için çok önemlidir. Çünkü kentteki iş piyasasına girme, kendine bir yer edinme konularında akrabaların çok önemli katkıları olmaktadır. Yapılan

görüşmelerden elde edilen bulgular bu bilgileri doğrular niteliktedir. Katılımcıların sadece %4'ü (3 katılımcı) İstanbul'u tercih nedeninde akrabaların varlığını tek etken olarak gösterirken %71,8'i İstanbul'u tercih etme nedenlerinden biri olarak daha önceden bu kente göç etmiş akrabalarını göstermektedirler. Katılımcıların, %8'i daha çok iş imkânı oluşunu, %38,7'si daha önceden göç eden akrabaların varlığı ile birlikte İstanbul'un Büyükşehir oluşu ve dolayısıyla daha çok iş imkânının oluşunu tercih nedeni olarak belirtmiştir. %13,3'ünün İstanbul'u tercih nedeni ise akrabaların varlığı ile birlikte iş imkânının da burada fazla olduğunu düşünmeleridir. Görüşülenlerin %20'si (15 katılımcı) ise İstanbul'a evlenerek gelmişlerdir. 2005 "Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus" araştırmasına göre göçlerin en önemli nedenleri %47,1 ile evlilik, eğitim, iş değişikliği, %28,3 ile iş arayışı ve %18,1 ile iş arama ile birlikte daha iyi bir yaşam standardına ulaşmak olarak tespit edilmiştir (Tüzer ve Göka, 2007).

Katılımcıların mahallede yaşayanların ne kadarını tanıdığı incelendiğinde, katılımcıların 40'ı mahallenin tamamını tanıdığını, 32'si çoğunu tanıdığını, 3'ü ise bazılarını tanıdığını ifade etmişlerdir. Daha önce göç etmiş olan akrabaların varlığının göç edilecek yerin tercihinde önemli bir unsur olduğu düşünüldüğünde katılımcıların mahallede yaşayanların büyük bir çoğunluğunu tanıdıkları oldukça doğaldır.

Erman'ın araştırmasına göre (1999) köyden kente göç, kadınlar için arzulan, büyük beklentiler içeren, daha iyi ve daha rahat bir yaşam vadeden bir olgudur. Köyde yaşayan kadınlar, köy işlerinin yıpratıcılığının farkına varmış ve kent evlerinin sunduğu konforu ve rahatlığı istemektedirler. Çünkü kent, kadınlar için daha çok özgürlük ve daha rahat bir yaşam anlamına gelmektedir. Kent aynı zamanda çocukların eğitim olanaklarına kavuşacakları, ailenin kentin sağlık ve diğer hizmetlerinden yararlanabilecekleri bir ortam anlamına gelmektedir. Bu nedenle Erman'a göre köyden kente göç etmeyi daha çok isteyenler genellikle kadınlardır (1999). Ancak İlkaracan ve İlkaracan'ın 1998 yılında yaptığı araştırmaya göre, kadınların %21,9'u köy yaşamını sevmediğini, %21,8'i ise sevdiğini belirtmişlerdir (aktaran Tüzer ve Göka, 2007). Kırdan kente göç etmiş bazı kadınlar, kentteki tüm sorunlara rağmen kırsaldaki iş yükünden, gelenek görenek ve geniş aile baskısından kurtuldukları için daha memnun olduklarını belirtmişlerdir. Ancak kadınlardan bazıları köyde bıraktıkları yaşamlarına, çevrelerine ve ailelere özlem duyduklarını ve İstanbul'da yaşadıkları kısıtlamalar nedeniyle göçten memnun olmadıklarını ifade etmişlerdir. Göç genellikle aile içi

değişikliklerde de etkili olmakta ve bu değişiklikler erkeklerden daha çok kadınları etkilemektedir. Bağlantılı göç, ailenin herhangi bir nedenle göç eden erkek üyelerinin isteğiyle göç eden kadınların hareketini tanımlayan bir durumdur. Burada kadının birey olarak bağımsız bir göç kararının söz konusu olmadığı, aile içindeki konumuna (eş, anne, kız çocuk) bağlı olarak yeni bir mekâna taşınması belirtilmektedir. Özellikle bu şekilde gerçekleşen göç sürecinde yer alan kadınlar göçe daha olumsuz bakmakta ve geride bıraktıkları ailelerine duydukları özlem nedeniyle hoşnutsuzluk ve mutsuzluk yaşamaktadırlar. Kalaycıoğlu'nun da (1999) belirttiği gibi, çok farklı değerler, normlar, gelenekler ve beklentilerle büyük kente gelen kadınlar, genellikle bu farklılıkları kentteki yaşamlarında da devam ettirmektedirler. Bu farklılıklar, kentlerdeki etkileşim ve bütünleşme sürecine de yansımakta, sürecin her iki cins için farklı biçimde işlenmesine neden olmaktadır. Bu araştırmada da göç kararı konusunda Erman'ın araştırmasının aksine kadınların aslında göç kararında ikincil planda kaldıkları ortaya çıkmıştır. Görüşme yapılan katılımcıların 22'si göç kararını babasının verdiğini, 23'ü evlenerek geldiğini, 13'ü ortak karar verildiğini, 3'ü ise bu kararı kendisinin verdiğini belirtmektedir. Dolayısıyla kadınların büyük bir çoğunluğunun göç kararında belirleyici ve etkin olmadıkları görülmektedir.

Göç, insanın fiziksel çevresinde yaptığı bir değişim olması dolayısıyla çok önemli bir karardır. Ancak değişim ekonomik, sosyal, kültürel ve psikolojik sonuçları da beraberinde getirebilmektedir. Göç eden kişilerin göç ettikleri yerlere ilk yerleştiklerinde yerleştikleri yerin kendilerinde yarattığı sıkıntılar kente uyum sürecinde çok etkili olabilmektedir. Bu nedenle de bu araştırmada göç etmiş olan kadınların ilk geldiklerinde neler hissettikleri tespit edilmek istenmiştir. Bu çerçevede katılımcıların 16'sı üzüntü, 13'ü korku, 7'si özlem, 7'si yabancılık, 5'i heyecan, 4'ü yalnızlık, 3'ü mutluluk, 3'ü güvensizlik hissettiklerini belirtmişlerdir. Görüldüğü üzere katılımcıların büyük bir çoğunluğu İstanbul'a ilk geldiklerinde üzüntü ve korku hissetmişlerdir. Kadınlar, İstanbul'a ilk geldiklerinde tek başına dışarı çıkmaya korktuklarını zamanla buna alıştıklarını ancak yine de çoğu zaman yanlarında biri olmadan dışarı çıkmadıklarını belirtmişlerdir. Görüşülen katılımcılardan biri bu tecrübesini şu şekilde ifade etmiştir:

“İlk geldiğimde kendimi yabancı gibi hissettim, yabancılık çektim ama sonradan alıştım”,

derken bir diğeri;

“Korkudan dışarı çıkamadım, burası çok tehlikeli”

ifadeleriyle hissettiklerini dile getirmişlerdir. Çok az sayıda olmakla birlikte geldiğinde mutlu olduğunu ifade eden katılımcılardan biri ise eşinin ailesinin yanında kaldıklarından dolayı tek özleminin kendilerine ait bir ev olmasını istediğini bu nedenle köyden ayrıldığı için çok mutlu olduğunu ifade etmiştir.

Kentte tutunmak çoğu göçmen kadın için son derece zor olmakta ve büyük bir çaba gerektirmektedir. Aynı zamanda bu süreç birçok sıkıntıyı beraberinde getirmektedir. Katılımcıların ilk dönemlerde hangi problemlerle karşılaştıkları incelendiğinde, katılımcıların 25’i uyum sorunu, 16’sı iş bulma sıkıntısı ve barınma sorunu, 14’ü iş sıkıntısı, 9’u ise barınma sorunu yaşadıklarını belirtmişlerdir. İlk geldikleri dönemlerde barınma sorunu ile birlikte iş buluncaya kadar başkalarının yanında kalmanın beraberinde getirdiği sorunları yaşadığını ifade eden bir katılımcı duygularını şu şekilde belirtmiştir:

“Buraya gelen herkesin ev sorunu olur, biz de amcamların yanında kaldık, amcam babama iş buldu, kardeşlerim işe girdi, sonra kendi evimize çıktık”.

Benzer şekilde ev bulma konusunda sorun yaşayan, ev bulmanın da temelinde yatan asıl sorun işsizlik olduğundan dolayı ekonomik sorun yaşadığını ifade eden bir başka katılımcı ise:

“Ev yok, iş yok, para yok daha ne sorunu olacak. Kocam önceleri çalışmama izin vermiyordu ama sonra işsiz kalınca mecbur çalış dedi bende evlere temizliğe gidiyorum”

demektedir. Göç eden ailelerin hemen hepsinin ilk geldikleri dönemlerde ev ve iş sorunuyla karşılaştıkları görülmektedir. Köylerinden göç eden göçmenler, önce akrabalarının yanında kalmakta, iş bulduktan sonra kendi evlerine yerleşmektedirler. Kız çocuklarının ve kadınların çalışma hayatına girmelerinin genellikle bu dönemlerde yaşanan ekonomik zorluklardan kaynaklandığı söylenebilir. Katılımcıların birçoğu iş ve barınma sorunu yaşamış ancak bu sorunlarını akrabalarının yanında kalarak çözümledikleri için en önemli problemlerinin uyum sorunu olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcılardan biri:

“Yeni bir hayata uyum sağlama zorluğu çektim. Zamanla çevremi tanıyarak bu problemi çözdüm”

diyerek kent yaşamına alışmakta zorlandığını belirtmiştir.

Görüşülen katılımcıların tamamı zaman almakla birlikte kent yaşamına uyum sağladıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılar, uyum sağlamayı genellikle zaman ve mekânla özdeşleştirmekte ve çok uzun zamandır burada yaşadıkları için uyum sağladıklarını düşünmektedirler. Yine aynı şekilde tek başına fatura yatırmaya gitmelerini veya hastane vb. yerlere gitmelerini kente uyum olarak algıladıkları tespit edilmiştir. Cevaplardan biri şöyledir:

“Kendimi kentli olarak görüyorum, çünkü yıllardır burada yaşıyorum burada doğup büyüyenlerle aramda bir fark yok”

Bu tür bir uyumun kente alışabilme anlamında bir uyum olduğu söylenebilir. Bir diğer katılımcı ise;

“Kadın orda da burada da aynı, ikisinde de sürekli evdeyiz zaten arada bir fark yok. Evde olduktan sonra her yere uyum sağlanır”

cevabını vermiş kent yaşamı ile köy yaşamı arasında kadınlar açısından bir fark olmadığını bu nedenle herhangi bir zorluk çekmediğini belirtmiştir.

3.2.1.3. Katılımcıların Evlerine ve Mahallelerine İlişkin Görüşleri:

Katılımcıların 34’ü müstakil evlerde, 41’i ise apartman dairesinde oturmaktadır. Görüşmelerde 23 katılımcının kiracı, 33 katılımcının ev sahibi ve 19 katılımcının ise kira vermeden oturduğu saptanmıştır. Tarla başı’nda genellikle kira vermeden oturanların sayısı oldukça fazladır. Bu durumun birkaç nedeni vardır. En önemli nedenlerinin başında daha önce Tarla başı’nda oturan gayri-Müslimlerin 2. Dünya Savaşı yıllarında Yunanistan’a göç etmeleri ve evlerin boş kalması ile ilgilidir. Daha sonra boş kalmış olan bu evlere, tapularına sahip olmasalar da Anadolu’dan göç edenler yerleşmişlerdir. Bir diğer neden ise akrabaların veya ailelerinin evlerinde kalmalarından kaynaklanıyor olabilir. Kiracıların 12’sinin 201–250 arasında, 6’sının 251–300 arasında, 2’sinin 301–350 arasında, 2’sinin 351–400 arasında, 1’inin ise 401 ve üstü kira ödediği belirlenmiştir.

Katılımcıların mahallede oturma süreleri incelendiğinde, katılımcıların 15’inin (%20) 1–5 yıl, 19’unun (%25,3) 6–10 yıl, 13’ünün (%17,3) 11–15 yıl, 13’ünün (%17,3)

16–20 yıl, 15'inin (%20) ise 21 yıl ve daha fazla bu mahallede yaşadıkları görülmektedir. Görüldüğü gibi görüşülen kadınların büyük bir çoğunluğu uzun bir zamandır bu mahallede yaşamaktadır. Kendilerine imkanlarının olması durumunda evlerini ve mahallelerini değiştirip değiştirmeyecekleri sorusuna katılımcıların 70'i evet cevabını vermiş, 5'i ise hayır cevabını vermiştir. Tüm bu veriler doğrultusunda kadınların yaşadıkları mahalleden ve evlerden memnun olmadıkları söylenebilir. Katılımcılara nasıl bir evde ve nasıl bir mahallede yaşamak istedikleri sorulmuştur. Verilen cevaplara göre, katılımcıların 33'ü büyük bir ev ve daha sessiz bir mahallede, 26'sı büyük bir ev ve temiz bir mahallede, 8'i büyük bir ev ve daha güvenli bir mahallede, 6'sı bahçeli ve büyük bir evde, 2'si ise temiz bir mahallede yaşamak istediklerini belirtmişlerdir. Görüldüğü gibi kadınların hemen hepsi evlerini değiştirmek istemekte ve daha büyük bir ev istemektedirler. Ancak mahallelerinin değiştirme nedenleri birbirinden farklılıklar göstermektedir. Katılımcıların bazıları daha güvenli bir mahalle isterken bazıları daha sessiz ve temiz bir mahalle istemektedirler.

Katılımcıların dönüşüm projelerine ilişkin değerlendirmeleri ve düşünceleri ile birlikte kente uyum süreci üzerinde de etkili olabilecek konulardan biri yaşanan mahallenin fiziksel ve sosyal nitelikleridir. Bu nedenle görüşmelerde kadınlara yaşadıkları mahallenin en önemli problemlerinin ve burada yaşamının avantajlarının neler olduğu sorulmuştur. Katılımcıların 34'ü can güvenliğinin olmamasını, 9'u hırsızlığın çok fazla olmasını, 8'i gürültünün çok fazla olmasını, 13'ü görüntü kirliliğinin olmasını (çamaşır ipleri, çöpler vb.), 3'ü uyuşturucu sorununu olmasını, 2'si pahalılığın olmasını, 2'si dedikodunun olmasını, 2'si işsizliğin çok fazla olmasını mahallenin en önemli problemleri olarak tanımlamışlardır. Buna göre kadınların neredeyse yarısına yakını can güvenliğinin olmamasından şikâyetçidir. Katılımcılardan biri bu korkusunu şu şekilde dile getirmektedir:

“İşe gidip gelirken korkuyorum, çantamı mı çalacaklar bana mı bir şey yapacaklar diye”.

Mahallenin en önemli problemlerinin neler olduğuna verilen yanıtlarla katılımcıların yaşları, eğitimleri, çalışma durumları, mahallede oturma süreleri, meslekleri, medeni durumları vb. değişkenlerle karşılaştırılmıştır. Tüm değişkenler dikkate alındığında verilen yanıtların bu değişkenlerle anlamlı bir ilişkisi olmadığı tespit

edilmiştir. Bu çerçevede can güvenliğinin olmaması, hırsızlık, görüntü kirliliği, uyuşturucu ve gürültü mahallenin en önemli problemlerinde ilk sıralarda yer almaktadır.

Mahallenin en önemli problemlerinin yanında görüşülen katılımcılara mahallede yaşamın ne gibi avantajlarının olduğu sorulmuştur. Katılımcıların, 37'si ulaşımın kolay olması (Taksim yakınlık vb.), 8'i akrabalara yakın olması, 5'i iş imkânının daha fazla olması, 3'ü kiraların daha ucuz olması, 3'ü yardımlaşmanın olmasını mahallede yaşamının kolaylıkları olarak nitelendirmişlerdir. Katılımcılardan 19'u ise bu mahallede yaşamının herhangi bir avantaj sağlamadığını ancak zamanla mahalleye ve zorluklarına alıştıklarını belirtmişlerdir.

Araştırmaya dahil edilen mahallelerde sosyal-kültürel faaliyetlerin olup olmadığı incelendiğinde; katılımcıların 32'si mahallelerinde herhangi bir sosyal-kültürel faaliyet olmadığını, 43'ü bu konuda bir bilgisi olmadığını belirtmiştir. Katılımcılara bu tür faaliyetlerin olması durumunda katılıp katılmayacakları sorulmuştur. Katılımcıların 38'i katılmayacaklarını, 37'si olursa katılabileceklerini belirtmişlerdir.

3.2.1.4. Katılımcıların Tarlabası Kentsel Dönüşüm Projesine İlişkin

Bilgileri:

Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi 2008 yılının Haziran ayında, aralarında Tarlabası sakinlerinin, Şehir Plancıları Odası temsilcilerinin, GAP İnşaat yetkililerinin, Tarlabası proje ekibinin, akademisyenlerin, koruma kurulları yetkililerinin, belediye temsilcilerinin ve öğrencilerin de yer aldığı yaklaşık 200 kişinin katıldığı bir panel düzenlemiştir. Panelin konusu, 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanunun Beyoğlu-Tarlabası'na yansımalarıdır. 5366 sayılı yasanın amacı, yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tabii afet risklere karşı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılması ile ilgili esas ve usulleri düzenlemektir (Göksu, 2004). 2005 yılında yürürlüğe giren 5366 Sayılı yasaya göre asıl olan ihale sonrası taraflar arasında uzlaşmadır. Kanun,

anlaşma sağlanamaması durumunda ise kamulaştırmaya gidilebileceğini vurgulamaktadır.

Panelin açılış konuşmasında 5366 sayılı yasaı eleştiren Erdizen bu konuda şunları söylemektedir: İstanbul'un 2010'da Avrupa kültür başkenti olma sürecinde bir yandan tarihi yapılar korunurken bir yandan da kentin ekonomik kalkınması ve gelişmesine ağırlık verilmesi gerekmektedir. Ancak 5366 sayılı yasa planlaması, sosyal-ekonomik kalkınması, koruması ve katılımı olmayan, sadece bina ölçeğinde bir yenileme ve kamulaştırması olan bir yenileme kavramı ortaya koymuştur. Ona göre, alanlarda var olan yapıların olduğu gibi korunarak gelecek kuşaklara aktarılması gerekmektedir. Ancak bu projede tarihi varlıklar olduğu gibi değil istenildiği gibi yeniden inşa edilmekte dolayısıyla bu durum koruma olarak tanımlanamamaktadır (mimdap, 2009).

Bu toplantıda görüşlerini belirten Bilgi Üniversitesi Tarlabası Toplumunu Destekleme Derneği Başkanı Neşe Erdilek; bölgede daha çok Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerinden zorunlu göçle İstanbul'a gelip yerleşmek zorunda kalan ve başka yerde yaşama şansı olmayan halkın yaşadığını ve bölgenin iyileştirilmesi, yenilenmesi, sağlıklılaştırılmasının herkesin, özellikle de yerel yönetimlerin görevi olduğunu belirtmiştir. Erdilek'e göre öncelikle kiracıların durumunun iyileştirilmesi ve mağduriyetlerinin giderilmesi gerekmektedir (mimdap, 2009). Aksi takdirde, insanların yaşadıkları mahalleden çıkarılarak başka yere taşındırılması yeni toplumsal sorunları da beraberinde getirecektir.

Özden'e göre, 5366 sayılı yasa, bütüncül bir planlama anlayışından kopuk, yenileme ve dönüşümü sosyal ve ekonomik boyutlarından bağımsız olarak ele alan, bu alanlara yönelik önceden alınmış koruma kararlarını göz ardı eden, uygulama yönünde gerekli araçları tanımlamayan bir yasadır (mimdap, 2009). Tüm bu etmenler 5366 sayılı yasanın getirdiği sakıncalardır. Örgütlenme ve katılım açısından incelendiğinde söz konusu yasa ile ilgili bir diğer sorun da diğer koruma kurullarından farklı birtakım yenileme kurullarının tanımlanması ve bu durumun da yetki karmaşasına yol açmasıdır. Tüm bunlara ek olarak yasada üniversite, destek kuruluşları, sivil toplum örgütleri, kamu kurum ve kuruluşları ve muhtarlıkla danışma toplantılarının 'ihtiyaç halinde' yapılabileceğinin söylenmesi aslında en temelde yer alması gereken katılım olgusunun bir anlamda zorunluluk olarak düşünülmediğini göstermektedir (mimdap, 2009).

Aynı toplantıda konuşmacı olarak yer alan söz konusu projeden sorumlu inşaat şirketinin yetkilisine göre, fiziksel çöküşü durdurmak, tarihi çevrenin sürdürülebilirliğini sağlamak, ekonomik yaşamı canlandırmak, kentsel yaşam kalitesini artırmak ve kültürel hayatı harekete geçirmek, katılımı sağlamak projenin temel hedefleridir. Ayrıca bölgenin fiziki envanter çalışmasının yanında sosyal yapı araştırmasının da yapıldığını, bu bağlamda tüm hanelerle birebir görüşmeler yapıldığını, kadın ve çocukların durumu ve kamu hizmetlerinden yararlanma oranlarını, eğitim görmek istedikleri alanlarla ilgili bilgilerin toplandığını belirtmiştir. Mülk sahiplerinin bölgede proje sonrası da yaşaması, projenin temel hedeflerinden biri olarak görülmektedir. Buna göre, inşaatlar tamamlanıncaya kadar bu alanda yaşayan mal sahiplerinin tamamına kira yardımı yapılması, bölgede kiracı olarak yaşayanlar ve barınma hakkından yoksun kişiler için TOKİ konutlarından kurasız konut edinme hakkı verilmesi planlanmaktadır (mimdap, 2009). Ancak görüşmeler sırasında katılımcıların bu konularda haberdar edilmediği, mahalle sakinlerinin sadece kulaktan dolma bilgilere sahip olduğu tespit edilmiştir. Yetkilinin ifade ettiği konular aslında bir Kentsel Dönüşüm Projesinin neleri içermesi gerektiğinin en idealleştirilmiş halidir. Ancak uygulamada bunun daha çok fiziksel bir değişim olarak algılandığı görülmektedir. Yine aynı şekilde halkın katılımının sağlanması gerektiğine vurgu yapılmış ancak daha sonra da görüleceği üzere katılımcıların hiçbirinin toplantılara çağırılmadığı ve proje konusunda bilgilendirilmediği tespit edilmiştir. Kısacası, halkın katılımının sağlanması bağlamında bir anlamda idealleştirilmiş olan bu projenin planlamaya uygun olarak yürümediği görülmektedir.

Tarlabaşı'nda uygulanması planlanan kentsel dönüşüm projesinde yetkili olan bir görevliyle yapılan görüşmelerde proje alanına yönelik olarak sosyal dönüşüm için neler yapıldığı ve neler amaçlandığı sorulmuştur. Yetkili bu konu üzerinde çalıştıklarını ancak henüz belli bir program tasarlamadıklarını ifade etmiştir. Bir araştırma yaparak bilgi topladıklarını, gerekli verilerin kendilerinde mevcut olduğunu ve istedikleri zaman bu konuda çalışabileceklerini belirtmiştir. Ayrıca projenin mimari boyutunun çok daha önemli olduğunu ve bu nedenle önceliği bu konuya verdiklerini ifade etmiştir. Yetkilinin konu ile ilgili açıklamaları şöyledir:

“Proje alanına yönelik sosyal doku analizleri yapılmıştır ancak bunlara yönelik bir iyileştirme programı, geniş bir program henüz

ortaya koymadık... Burada yaşayanların kültür durumları, eğitim durumları, gelir durumları, devletin sosyal güvencelerinden yararlanma durumları bunlarla ilgili tüm veriler elimizde mevcut. Ancak bunlar henüz yorumlanmamış üzerine çalışılmamış veriler bu veriler henüz bu projeye bağlanmamış veriler. Veri anlamında elimizde çok materyal var ama bu aşamada sosyal dokuyla ilgili herhangi bir çalışmamız mevcut değildir. Analizler üzerinden kadınların yaşamlarının iyileştirilmesine yönelik ne yapılabilir? Bu ilişkiler henüz sağlanmadı. Bunları istediğimiz gibi istediğimiz zaman çalışabiliriz. Projenin bir an önce hayata geçirilmesine çalışıyoruz her ne kadar karşı çıkanlar varsa da uzlaşma oranımızı yüksek tutmaya ve anlaşmaya çalışıyoruz. Ancak kesinlikle anlaşamadığımız, uzlaşamadığımız insanlara kamulaştırma davası açıyoruz. Proje anlamında şu andaki gayretimiz bu yöndedir. Benim öncelikli yaklaşımım uzlaşmalara, kamulaştırmalara ağırlık vererek mimari projenin bir an önce başlaması. Şu anda projenin mimari anlamda hayata geçirilmesi adına mal sahipleri ile uzlaşmaya çalışıyoruz, biraz ona ağırlık verdik. Aslında iki ayağın da bir arada gitmesi daha iyi olur ama şu anda mimari ayak daha ön planda. 2009'un sonuna doğru projenin yapılması planlanıyor. İnşaat başladıktan iki buçuk sene sonra proje bitecek yani 2013 de proje tamamlanmış olacak. Ancak kamulaştırma davaları projenin biraz daha uzamasına neden olabilir”.

Tüm bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere projenin mimari ve kamulaştırmalar dolayısıyla hukuksal boyutu, öncelik sıralamasında başta yer almaktadır. Projenin sosyal boyutu ile ilgili olarak da araştırma yapılarak bazı verilerin toplandığını ifade etmesine rağmen katılımcının açıklamalarında da çok net bir şekilde görüldüğü üzere bu veriler projenin planlama aşamasında hiçbir zaman kullanılmamıştır. Açıklamalardan hareketle ayrıca, kentsel dönüşüm ve/veya yenileme projelerinin en önemli unsurunun halkın katılımının sağlanması ve sosyal ve ekonomik dönüşümün fiziksel yenileme ile birlikte yürütülmesi gerektiği yönündeki bir yaklaşımın, uygulanması planlanan bu projede benimsenmediği söylenebilir. Ancak ilginç olarak

yetkilinin diğer açıklamalarında, Tarlabası kentsel dönüşüm projesini benzer diğer örneklerden ayıran en önemli özelliğin sosyal iyileştirmeyi de içeren bir yapıda olması olduğunu vurguladığı görülmektedir. Yetkilinin kendi ifadesi çerçevesinde Tarlabası'nda uygulanması planlanan projeyi diğer dönüşüm projelerinden ayıran nitelikler şunlardır:

“Daha önceki kentsel dönüşüm projeleri genelde mimari projelerdir ve sosyal ayağı eksik yürüyen bir yaklaşımla yapılmıştır. Tarlabası kentsel dönüşüm projesinin diğer dönüşüm projelerinden farkı rantın yer değiştirmiş olmasıdır. Burada ortaya çıkan rant tamamen mal sahiplerine aittir. Kiraya verdiğiniz zaman gelir elde ediyorsunuz zaten bu durumda mağduriyet ortaya çıkmıyor. Başka dönüşüm projelerine baktığınızda mağduriyet görürsünüz ama biz burada onlara değer, rant sağlıyoruz. Biz burada vatandaşın hukuku için çalışıyoruz... Ama adalet dağıtmak kolay değil 100 kişi memnun olurken 5 kişi ben mağdur oldum diyebilir”.

Yetkili daha önce uygulanan kentsel dönüşüm projelerinin sadece mimari projeler olduklarını bu nedenle sağlıklı bir kentleşme sağlamadıklarını ifade etmiştir. Dönüşüm projelerinin bireyler açısından bir adaptasyon sorununu beraberinde getirdiğini, ancak bunun planlı kentleşme adına doğru bir karar olduğunu belirten yetkilinin açıklamaları şöyledir:

“Dönüşüm projeleri ile daha modern bir yaşam biçimi yapılaşma biçimi ortaya çıkıyor. Ama ortaya bir adaptasyon sorunu çıkıyor. Çünkü gecekondü bölgesinde yaşayan insan yaşamını bir şekilde buna göre ayarlıyor. Evinin bahçesi varsa bahçesine bir şeyler ekiyor, kömürünü belediyeden alıyor pazardan akşamları alışveriş yapıyor, belki elektriği suyu kaçak, böyle bir modelle geçimini sağlıyor. Bu ailelerin genellikle düzenli bir geliri yok. Bu aileleri modern bir yaşam alanına taşıdığı zaman bu yaşam modeliyle yeni alanda yaşayamaması gayet normaldir. Düzenli elektrik, düzenli su, doğalgaz faturası belirli giderler var belli bir maliyet çıkıyor ortaya, zaten bu insanların gelirleri de düzenli değil masrafları karşılayamıyorlar. Bunun bir süreç meselesi olduğunu biliyoruz.

Hiçbir şey yapmazsak o insan o gecekonduda da bir şekilde kalır ama kent yaşamına uyum sağlayamaz. Modern insanın kendini modern yaşama adapte etmesi gerekir. Halen köy yaşamını sürdüren, köy davranışlarını sergileyen, köy ilişkilerini devam ettiren kentleşmemiş, gecekonduda oturan bağımsız bir insan apartmanda yaşamaya başladığı zaman gece belli bir saatten sonra ses çıkarmamak zorunda bu durum da ortak yaşamın getirdiği yeni rol biçimlerine adaptasyonda sorun oluyor. Bütün dönüşüm projelerinde bu adaptasyon sorunu yaşanmaktadır. Ama bilhassa hızlı kentleşmenin yaşandığı büyük şehirlerde bu dönüşümlerinde bir şekilde yapılması gerekiyor devlet eliyle bunların yapılması planlı kentleşme adına doğru bir karar”.

Araştırmanın başından itibaren vurgulandığı gibi dönüşüm projelerindeki en önemli konulardan biri katılımdır. Özellikle kadınların katılımı dikkat edilmesi gereken bir konudur. Çünkü özel alanın daha çok kadınlar tarafından kullanıldığı göz önünde bulundurulduğunda bu tür dönüşüm projelerinden en fazla etkilenecek kesimin kadınlar olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle yetkiliye, projeye halkın katılımı ve bilgilendirme konularında projede neler yapıldığı sorulmuştur. Yetkili bu projenin öncelikli olarak mimari bir proje olduğunu yineledikten sonra konu ile ilgili görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Bu bir mimari projedir. Dayatma şeklinde değil paylaşımcı katılımı sağlayan bir şekilde yapmaya çalışıyoruz. Kentin gelişimine ayak uyduramamış bir bölge mimari açıdan, kentsel açıdan, sosyal doku açısından, başka genel faktörler açısından buranın bir an önce toparlanması gereken bir bölge olduğunu düşünüyoruz. Bu proje tamamen kamu yararındadır. Kamu yararından başka bir amacımız yoktur. Tek amacımız orada yaşayan halkın daha güvenli bir yerde yaşamasıdır. Elimizdeki bilgileri herkesle paylaşıyoruz. Hatta proje alanına yakın olması nedeniyle burada yaşayan halkı bilgilendirme amaçlı bu bina (Tarlabaşı’ndaki kentsel dönüşüm binası) yapılmıştır”.

Yetkilinin halkın projeye katılımı bağlamındaki açıklamaları ile alan araştırmasından elde edilen bilgiler arasında büyük farklılıklar mevcuttur. Ayrıca bu çalışmanın planlanmasından itibaren belirtildiği gibi özel alanı daha çok kullananların kadınlar olduğu düşünüldüğünde özellikle kadınların sorunlarına yönelik iyileştirmelerin proje kapsamına dâhil edilmediği görülmektedir. Proje mimari ağırlıklı bir projedir ve belirtildiğinin aksine mal sahiplerinin proje sonrası da alanda yaşamalarına yönelik olarak yeterli herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Kiracıların konumunun projeye hiçbir şekilde dâhil edilmemiş olması da proje sonrasında kiracıların tüm bu süreçten nasıl etkilenecekleri konusunda belirsizliklerin oluşmasına yol açmaktadır.

Alan araştırması sürecinde elde edilen bilgilere göre Tarlabası için bu dönüşüm projesi hazırlanırken mahalle sakinlerinin görüşleri ve düşüncelerine başvurulmamıştır. Ayrıca proje hazırlandıktan sonra da herhangi bir bilgilendirme yapılmamıştır. Bu nedenle görüşülen katılımcılardan bazılarının projeden veya detaylarından haberi bulunmamaktadır. Katılımcılara bu proje hakkında neler bildikleri sorulduğunda proje hakkında tüm boyutlarıyla bir bilgiye sahip olmadıkları ancak mahallede yıkım olacağını duydukları tespit edilmiştir. Katılımcıların kendi aralarında konuşurlarken ve görüşmeler sırasında projeden “yıkım” diye söz etmeleri halkın bilgilendirmesinde dahi çok önemli eksiklikler olduğunun somut bir göstergesi niteliğindedir. Projeyi duymuş olan katılımcılara proje ile ilgili olarak neler bildikleri ve bu bilgileri nereden edindikleri sorusu yöneltmiştir. Görüşülen katılımcıların 24’ü (%32) evlerinin yıkılacağını, 12’si (%16) evlerinin yıkılıp kendilerinin başka yere gönderileceklerini, 3’ü mahalle ve evlerin yenileceğini yine aynı sayıda katılımcı evlerin yıkılıp büyük alışveriş merkezlerinin yapılacağını, 1’i ise evlerin onarılıp eski sahiplerine geri verileceğini duyduklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların 13’ü (%17,3) projeyi duyduğunu ancak nasıl bir uygulama olacağını bilmediklerini, 15’i ise (%20) hiç duymadıklarını ve bu konuda bir bilgiye sahip olmadıklarını belirtmişlerdir.

Katılımcıların proje ile ilgili bilgilerinin niteliği projenin uygulanması konusundaki düşüncelerinde de etkili olmaktadır. Gerekli yenilemeler yapılarak evlerinin yine kendilerine geri verileceğini düşünen katılımcılar projenin uygulanması konusunda daha isteklidirler. Ancak evlerinin yıkıldıktan ya da yenilendikten sonra kendilerine verilmeyeceğini, kendilerinin başka bir yere taşınmak zorunda kalacağını düşünen

katılımcılar ise projeye karşı çıkmaktadırlar. Bu doğrultuda katılımcıların kentsel dönüşüm projesi hakkındaki bilgileri ile projeye bakış açıları karşılaştırılmıştır. Evlerin yıkılıp yapıldıktan sonra kendilerine geri verileceğini düşünen 4 katılımcı projenin uygulanmasını istemektedir. Evlerin yıkılıp kendilerinin başka bir yere taşındırılacağı bilgisine sahip olduğunu ifade eden 11 katılımcıdan 10'u, evlerin yıkılacağını ama sonra ne olacağını bilmediğini söyleyen 24 katılımcıdan 16'sı, evlerin yıkılıp yerlerine büyük alışveriş merkezlerinin yapılacağını duyan 3 katılımcı ve uygulamanın nasıl olacağı konusunda hiçbir bilgiye sahip olmadığını ifade eden 24 katılımcıdan 16'sı projenin uygulanmasını istememektedirler.

Tarlabaşı'nda uygulanması planlanan kentsel dönüşüm projesinde yetkili olan bir görevliyle yapılan görüşmelerde bu proje için neden Tarlabaşı'nın seçildiği, sosyal ve ekonomik dönüşüm için çalışmalarının neler olduğu ve Tarlabaşı'nda yaşayanların projeyi nasıl karşıladıkları sorulmuştur. Yetkili, Tarlabaşı'nın her anlamda bir çöküntü alanı olarak tanımlanabileceği için projenin uygulama alanı olarak seçildiğini ifade etmiştir. Ayrıca Tarlabaşı'nda yapılacak yenilemenin çevredeki diğer yapıları da etkileyeceğini ve bir anlamda projeye yeni rant alanlarının oluşacağını, oluşan bu rantın daha ziyade mal sahiplerinin yararına olacağını düşündüğünü belirtmiştir:

“Her anlamda bir çöküntü alanı olması sebebiyle Tarlabaşı proje alanı olarak seçilmiştir. Mal sahiplerinin de aslında bu projeyi benimsemesi gerekmektedir. 2007’de ihale yapıldı ve ihalelerle alakalı bilgiler şeffaf bir biçimde kamuoyu ile paylaşılmıştır. İhale öncesinde binaların tek tek planları çıkarılmış, binaların kaç yılında yapıldığına, kaç metrekare ve kaç katlı olduğuna dair çalışmalar yapılmıştır. Daha çok alandaki binaların mimari özellikleri üzerinde durulmuştur. Bununla beraber bu binaların kullanım durumlarının neler olduğunu, çünkü Tarlabaşı’nda işgal edilmiş binalar çok fazla, buradaki insanların eğitim ve çalışma durumları, asayiş ve güvenliğe yönelik genel durumları ile ilgili çalışmalar yaptık çünkü bunları çözümlediğinizde bu bölgeyi de iyileştirmiş olursunuz”.

Aynı soru katılımcılara yöneltildiğinde görüşülen kadınların bu konu ile ilgili yeterli bilgileri olmadığından dolayı tahminlerde buldukları görülmektedir. Görüşülen katılımcıların sadece 2'si Tarlabası'nın bir kentsel dönüşüm projesine konu olmasının nedenini bildiğini ifade etmekle birlikte %97,3'ü ise bunun nedenini bilmemekte ancak tahmin etmektedirler. Kentsel dönüşüm projesi için mahallelerinin seçilme nedenini bildiğini ifade eden bir katılımcı bunu şu şekilde açıklamıştır:

“Burası Taksime çok yakın, zenginler burada oturmak için can atıyor ama çok pis olduğu için burada oturamadıklarından her yeri yıkıp yapılmışlarını zenginlere vereceklermiş”

Katılımcılardan bir diğeri ise bu konudaki tahminini şu şekilde dile getirmektedir:

“Taksime çok yakın olduğu içindir. Burası İstanbul'un merkezi ama çok pis ve kirli”

Görüldüğü gibi bazı katılımcılar mahallenin Taksim'e yakın olmasının yaratmış olduğu avantajın değerlendirilmek ve kullanılmak istendiğini bu nedenle de Tarlabası'nın kentsel dönüşüm projesi için seçildiğini belirtirken kimi katılımcılar da mahallenin özellikle olumsuz özelliklerinden dolayı mutlaka yenilenmesi gerektiği düşüncesinden hareketle mahallelerinin kentsel dönüşüme konu olabileceğini düşünmektedirler. Bu konuda görüş bildiren bir katılımcı şöyle demektedir:

“Kötü bir mahalle olduğundan olabilir. Tarlabası'nın adı çikmiş zaten uyuşturucu almak isteyen buraya geliyor, bizde burada oturduğumuz için bize de kötü bakıyorlar”.

Katılımcıların 31'ine göre uyuşturucu gibi maddeler satıldığı için, 21'ine göre evler yıkılmak üzere olduğu için, 10'una göre mahalleleri İstanbul'da görüntü kirliliği yarattığı için, 13'üne göre ise yer olarak değerli olduğu için mahalleleri projeye dâhil edilmiştir. Buradan da anlaşılacağı gibi katılımcıların %41,3'ü uyuşturucu satılmasını kendi mahallelerinin bu projeye dâhil edilmesinde en önemli etken olarak görmektedirler. Çünkü bu durum bu tür olaylara karışmayan mahalle halkının da bu tür konularla birlikte anılmasına neden olmaktadır. Adaman ve Keyder'e göre; Tarlabası korku salmaktadır ve bu şekilde damgalandığı sürece burada yaşayanlar sosyal dışlanma hissedecekler ve yasa dışı faaliyetlere karışacaklardır. İstanbul'un kapkaç, yankesicilik, araba çalma, ev soyma ve uyuşturucu satımı istatistiklerinde Beyoğlu ikinci sırada gelmektedir. Suçluların bu bölgede yoğunlaşması, mahallenin gençlerinin suç çetelerine

dâhil olmasını kolaylaştırmaktadır. Görüşmelerden elde edilen bilgiler de bu yöndedir. Ailelerin en büyük korkularından biri çocuklarının suç olaylarına karışmasıdır. Bu nedenle de yukarıda da ifade edildiği gibi bazı katılımcılar kendi mahallelerinin bu projeye dâhil edilmesinin gerekçelerini bu bağlamda ele almaktadırlar.

Görüşülen kadınların mahallelerinin kentsel dönüşüme konu olması konusundaki tahminleri mahalleler bazında incelendiğinde, her üç mahallede de benzer konuların dile getirildiği görülmektedir. Uyuşturucu gibi maddelerin satımı mahallelerin en büyük problemi olarak görülmektedir. Cevaplardan da görüldüğü üzere kadınlar mahallelerinin kentsel dönüşüme konu olmasının nedeni olarak daha çok sosyal dönüşüm gerektiren sorunları belirtmişlerdir. İkinci sırada ise evlerin yıkılmak üzere oluşu yer almaktadır. Tarlabası'ndaki binalar 19. yy'dan kalma oldukça eski binalardır. Özellikle Tarlabası'nın 1993 yılında tarihi kentsel sit alanı olarak ilan edilmesi zaten eski olan binaların yenileme yapılmadığından dolayı neredeyse kendiliğinden yıkılmasına yol açmıştır. Çünkü sit alanı olması nedeniyle mahalle sakinleri Koruma Kurulu'ndan gerekli izinler alınmadan binanın dışında herhangi bir değişiklik ya da iyileştirme yapamamaktadırlar. Bu durumda binaların yalnızca içlerinde ufak çaplı tamiratlar yapılabilmektedir. Sonuç olarak evlerin ve dolayısıyla mahallenin fiziksel koşulları gittikçe kötüleşmiştir. Dolayısıyla katılımcılar bu projenin Tarlabası'nda uygulanmasının gerekçelerini hem fiziksel hem de sosyo-ekonomik koşullara dayandırarak açıklamaktadırlar.

Görüşülen proje yetkilisinin ifade ettiğinin aksine kadınlarla gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen verilere göre projenin hazırlık aşamasında ve sonrasında mahallelinin görüşlerine başvurulmamış ve bu konuda herhangi bir bilgilendirme yapılmamıştır. Katılımcıların %92'si proje hakkında kendilerinin bilgilendirilmesi gerektiğini belirterek daha fazla bilgi talep etmekte, 6 katılımcı ise kiracı oldukları için bilgilendirilmeye ihtiyaçları olmadığını ifade etmektedir. Katılımcıların 44'ü (%58,7) mahallede yaşayan bireyler olarak kendilerini ilgilendiren bir konu olduğu için, 17'si merak ettikleri için, 7'si mahallenin sorunlarını en iyi kendilerinin bildiklerini düşündükleri için kentsel dönüşüm projesi hakkında yetkililerin kendilerini bilgilendirmeleri gerektiğini düşünmektedir.

Katılımcıların genellikle proje ile ilgili bilgilerinden emin olmadıkları söylenebilir. Bunun nedeni bu bilgilerin yetkili kişilerden edinilmiş bilgiler olmamasıdır.

Tarlabaşı Kentsel Dönüşüm Projesi'nden bir şekilde haberdar olan katılımcıların temel bilgi kaynaklarının, akrabaları, aileleri, eşleri, komşuları, arkadaşları ve televizyon olduğu belirlenmiştir. Projeden haberi olan katılımcıların kentsel dönüşüm projesine ilişkin bilgilerini daha çok akrabalarından edindikleri tespit edilmiştir. Katılımcılardan bazılarının bilgilerini komşularından edindiklerini belirtmesi kadınların bir aradayken bu konu üzerinde konuştuklarını göstermektedir. Ayrıca görüldüğü üzere katılımcılardan hiçbiri yetkilileri bilgi edinme kaynağı olarak belirtmemişlerdir.

Ergan ve Şahin'in (2007) yaptıkları araştırmada da katılımcıların kentsel dönüşüme ilişkin bilgilerini çevrelerinden ve televizyondan edindikleri belirlenmiştir. Ayrıca kimi katılımcıların da belediyeden ve gazeteden bilgi edindikleri belirtilmiştir. Tarlabaşı'nda gerçekleştirilen bu araştırmada ise gazete ve belediyeden bilgi edindiğini ifade eden hiçbir katılımcı bulunmamaktadır.

3.2.1.5. Katılımcıların Tarlabaşı Kentsel Dönüşüm Projesine İlişkin

Görüşleri:

Daha önce de ifade edildiği gibi bu araştırma, bir kentsel dönüşüm projesinin mahalle sakinlerinin görüş ve isteklerini dikkate alan ve bu bağlamda halkın katılımının sağlandığı çok boyutlu bir proje olması gerektiğini savunmaktadır. Bu nedenle araştırmanın bu bölümünde katılımcıların dönüşüm projesiyle ilgili düşüncelerinin, talep ve beklentilerinin sunumu ve analizi yapılmaya çalışılacaktır.

Katılımcıların 17'si (%22,7) 2 yıl önce, 11'i (%14,7) 1 yıl önce kentsel dönüşüm projesinden haberdar olmuşlardır. 32 katılımcı (%42,7) projeyi duydukları zamanı hatırlayamamaktadır. Görüşülen katılımcıların 42'si (%56) projeyi ilk duyduklarında tedirgin olduklarını, 11'i daha iyi olacağını düşündüklerini, 4'ü (%5,3) sevindiklerini, 16'sı (%21,3) ise önemsemediklerini belirtmişlerdir. Projeyi önemsemeyenler ise genellikle kiracılarıdır. Daha iyi olacağını düşünenler ise bu projenin bir 'temizlik' projesi olduğunu ve mahallelerinin suç unsurlarından kurtulacağını, evlerinin ise yeniden inşa edildikten sonra kendilerine verileceğini düşünen katılımcılardan oluşmaktadır. Bazı katılımcılar bu konudaki düşüncelerini şu şekilde dile getirmişlerdir:

“Yıkılmayacak dendiği için hoşumuza gitti çünkü buraların temizlenmesi gerekir ama yıkılırsa nereye gideriz bilmiyoruz”.

“Yıkım olacağını duyduğumda panikledim. Nereye gideriz nerde kalırız, yıllardır buraya alışmışız”.

Görüldüğü gibi katılımcılar projeyi mevcut bilgileri doğrultusunda yorumlamakta, yıkım olmayacağını duyan bir katılımcı projeden sevinç duyduğunu, yıkım olacağını duyan diğer katılımcı ise tam tersine üzüntü hissettiğini belirtmektedir. Aslında daha önce de ifade edildiği gibi projenin kapsamı ve niteliği konusunda yetkililerce hiçbir bilgilendirme faaliyetinin yapılmamış olması çok önemli bir eksiklik. Çünkü projenin uygulanması planlanan mahallelerde yaşayan insanların resmi olmayan kaynaklardan edindikleri bilgiler veya bireylerin kendi akıl yürütmelerinin ortaya çıkardığı düşünceler çok ciddi anlamda bir belirsizliğin oluşmasına yol açmakta ve bu da bazı endişeleri beraberinde getirmektedir. Bu endişe, kaygı veya belirsizlikler katılımcıların ifadelerine de çok net bir şekilde yansımaktadır.

“Karşı çıktık ama sesimizi kime duyuracağız”

diyen bir diğer katılımcı ise isteklerini yetkililere duyuramadıklarından yakınmaktadır. Görüldüğü gibi görüşülen katılımcılar proje konusundaki şikâyetlerini yetkililere bildirmek istemekte ama bunun için imkân bulamamaktadırlar. Görüşülen yetkiliye mahalle sakinlerinin projenin uygulanmasına yönelik olarak nasıl bir tutum içinde oldukları ve tepkilerinin neler olduğu sorulduğunda ise mal sahiplerinin projenin uygulanmasını istedikleri ancak karşıt bir grubun da olduğu şeklinde bir açıklama yapılmıştır. Yetkilinin bu konudaki açıklamaları şöyledir:

“Karşıt bir grup var, herkes bir şeyler söylüyor, bu çok normal. Çünkü dönüşüm bazılarının işine gelmiyor. Görüştüğümüz bazı mal sahipleri burasının gittikçe daha kötü olduğunu ve müdahale yapılmazsa daha da kötü olacağını söylediler. Bu bölge her geçen gün daha da kötüye giden bir bölge. Kangren olmuş bir uzuv gibi cerrahi bir müdahale yapılması gerekiyor. Farklı gerekçelerle projeye karşı çıkanlar var. Burada gayri meşru iş yapıyorsa, burada başka bir takım ilişkiler varsa buraların toparlanmasını istememeleri normal. Burası merkeze yakın bir bölge, İstanbul’un en iyi yeri, burada her türlü gayri meşru ilişkiler oluyor. Eğlence yerlerine mesafe yakın bu nedenle projenin uygulanmasını istememeleri gayet normal. Ama biz burada herkese inandığımız ve

doğru bildiğimiz bilgiler ışığında projeyi anlattıyoruz ve proje alanında yapmak istediklerimizi anlatıyoruz tüm mal sahiplerine burada kalarak değerlerini, rantını kendilerinin kullanmasını istiyoruz. Proje bittikten sonra buralar çok değerlenecek, evleriniz değerlenecek ve siz de istifade edeceksiniz diyoruz. Söz konusu proje alanını belirleyen belediye başkanlığının veya firmanın rant sağlama gibi bir düşüncesi söz konusu değildir. Eğer öyle olsaydı buradaki binaları satın alırdık ama biz aksine mal sahiplerine binalarını satmamalarını öğütlüyoruz. Projeden sonra buranın değeri iki kat artacak. Paranı alıp gidebilirsin, para biter ama burada kalırsan çok daha karlı çıkarsın”.

Proje yetkilisinin açıklamalarından hareketle projenin uygulama alanında yaşayanların yalnızca küçük bir bölümünün projeye karşı çıktığı, buna karşılık çoğunluğun ise projenin mahallelerinde uygulanmasını destekledikleri yönünde bir izlenim edinilmiştir. Fakat bu mahallelerde yaşayanlarla gerçekleştirilen görüşmeler bunun aksine bir gerçekliğe işaret etmektedir.

Katılımcıların %61,3’ü (46 katılımcı) projenin uygulanmasını istemediğini, %32’si (24 katılımcı) istediğini ifade etmiş, %5,3’ü (4 katılımcı) kendisi için fark etmediğini, %1,3’ü (1 katılımcı) ise bu konuda herhangi bir fikri olmadığını belirtmiştir. Verilerden de anlaşılacağı gibi katılımcıların büyük bir çoğunluğu projenin uygulanmasını istememektedir. Daha önce de belirtildiği gibi bu durum, proje ile ilgili bilgilerin niteliğinin büyük farklılıklar göstermesinden kaynaklanmaktadır. Katılımcıların verdikleri cevaplar incelendiğinde, proje uygulandıktan sonra da aynı evde yaşayacaklarını düşünenlerin genellikle dönüşüm projesinin uygulanması konusunda daha istekli oldukları görülmektedir. Katılımcılardan biri projeyi neden istemediğini şu şekilde ifade etmektedir:

“Hayır istemiyorum. Çünkü ne olacağımız belli değil, nerede yaşayacağız, ne iş yapacağız o zaman”.

Görüldüğü gibi katılımcılar proje uygulandıktan sonra yaşamlarını nasıl idame ettirecekleri konusunda belirsizlikler yaşamaktadırlar. Araştırmanın başından itibaren ifade edildiği gibi düzenli bir gelir olmadıkça burada yaşayanların yeni binalarda yaşamlarını nasıl sürdürecekleri konusu son derece önemli bir konudur. Bu durum

yetkiliyle de görüşülmüştür. Yetkiliye proje sonrasında mahalle sakinlerinin yaşamlarının nasıl etkileneceği, ekonomik dönüşüm ile ilgili olarak neler planladıkları sorulmuştur. Bu konu ile ilgili olarak planlanan çalışmalar şu şekilde açıklanmıştır:

“Projeyi firma yürütüyor ama proje Beyoğlu belediyesine ait. Firmayla yaptığımız görüşmelerde de meslek edindirmeye yönelik, alanda yaşayan insanlara neler yapabileceğimize yönelik konuları konuştuk. Somut anlamda bir çalışma henüz yapmadık ama ne yapabileceğimizi konuşuyoruz. Örneğin projeler içerisinde iş merkezleri, apart oteller ve otoparklar yapılacak proje alanında yaşayıp da buralarda istihdam edilmek istenen adaylar buralar da ara eleman olarak çalıştırılabilir. Projenin inşaatlarında çalışmak isteyenler olacaktır. Bunlara istihdam sağlanacak. Proje alanındaki taşınmazlar şu anda bile değerlendirildi. Bunu istememenin mantığını ben anlamıyorum. Ben onlara çok kıymetli çok modern bir bina veriyorum. Ayda 1500–2000 lira kira geliri olacak bir daire veriyorum. Sen 500 liraya Kasımpaşa’da bir daire bulabilirsin bazı insanlar binalarını vermiyor apartmanda yaşayamayacağını söylüyor. Biz ona daha modern bir daireler veriyoruz otoparkıyla evinin önüne gelecek ama hala anlaşmak istemeyenler var. Evinde kendi de oturabilir kiraya da verebilir. İnsani anlamda yaşayabilecekleri bir mekân oluşturmaya çalışıyoruz. Burada kendin de oturabilirsin veya kiraya da verebilirsin dolayısıyla her anlamda bir değer ortaya çıkıyor”.

Yetkilinin açıklamaları tamamen kira geliri ve olası geçici iş olanaklarının artması üzerine inşa edilmektedir ki bu da temelde sosyo-ekonomik dönüşüme ilişkin belli bir politikadan hareket edilmediğini göstermektedir. Ekonomik ve bir açıdan buna bağlı olarak gelişen sosyal dönüşüm kira geliri ve mekânın fiziksel olarak iyileştirilmesine indirgenemeyecek kadar kapsamlı bir konudur. Bu açıdan yetkilinin açıklamaları bütünlükçü bir dönüşüm anlayışına işaret etmemektedir.

Tablo1: Katılımcının Yaşı ile Proje İsteklerinin Karşılaştırılması

Yaş	Projenin Uygulanması Hakkındaki Görüş								
	Evet istiyorum		Hayır istemiyorum		Farketmez		Bilmiyorum		Toplam (%)
	N	%	N	%	N	%	N	%	
18-20	6	37,5	10	62,5					100
21-30	7	38,9	9	50,0	2	11,1			100
31-40	6	37,5	8	50,0	2	12,5			100
41-50	4	33,3	8	66,7					100
51 üstü	1	7,7	11	64,6			1	7,7	100
Toplam	24	32,0	46	61,3	4	5,3	1	1,3	100

Katılımcıların yaşı ile proje istekleri karşılaştırıldığında, bütün yaş gruplarındaki katılımcıların çoğunun projeyi istemediği görülmektedir. Tablodan da görüldüğü üzere katılımcıların yaşı ilerledikçe projenin istenme düzeyi düşmektedir. 51 ve üstü yaş grubunda katılımcılardan sadece biri projenin uygulanmasını istemektedir.

Tablo2: Katılımcının Eğitimi ile Proje İsteklerinin Karşılaştırılması

Eğitim Seviyesi	Projenin Uygulanması Hakkındaki Görüş								
	Evet istiyorum		Hayır istemiyorum		Farketmez		Bilmiyorum		Toplam (%)
	N	%	N	%	N	%	N	%	
Okuma yazma bilmiyor	7	25,0	19	67,9	1	3,6	1	3,6	100
Okuma yazma biliyor	4	26,7	11	73,3					100
İlkokul mezunu	7	28,0	15	60,0	3	12,0			100
Ortaokul mezunu			1	100					100
Lise mezunu	5	100							100
Üniversite mezunu	1	100							
Toplam	24	32,0	46	61,3	4	5,3	1	1,3	100

Katılımcının eğitimi ile proje istekleri karşılaştırıldığında görülmektedir ki, okuma yazma bilmeyenlerin, okuma yazma bilenlerin ilkököl mezunlarının büyük çoğunluğu projenin uygulanmasını istememektedirler. Katılımcılardan lise ve üniversite mezunu olanların tamamının ise projenin uygulanmasını istedikleri ve eğitim seviyesi yükseldikçe katılımcıların projenin uygulanmasına olumlu yaklaştıkları görülmektedir.

Katılımcıların çalışma durumları ile proje istekleri karşılaştırıldığında, çalışan katılımcıların %34,5'i (10 katılımcı) projenin uygulanmasını isterken, %58,6'sı (17 katılımcı) uygulanmasını istememekte, 2 katılımcı ise kendileri için fark etmediğini söylemektedir. Çalışmayan katılımcıların %30,4'ü (14 katılımcı) projenin uygulanmasını isterken %63'ü (29 katılımcı) istememekte, 2 katılımcı ise kendileri için fark etmediğini belirtmektedir. Katılımcıların mesleği ile proje istekleri karşılaştırıldığında, ev hanımı olan katılımcıların %67,4'ü (29 katılımcı), işçi olarak çalışan katılımcıların %61,1'i (11 katılımcı), gündelikçi olarak çalışan katılımcıların %62,5'i (5 katılımcı) projenin uygulanmasını istememektedirler. Öğrenci olan 3 katılımcı ise (%100) projenin uygulanmasını desteklediklerini ifade etmişlerdir.

Katılımcıların mahallede oturma süreleri ile proje istekleri karşılaştırıldığında, 1–5 yıl aralığında olanların %40'ı (6 katılımcı) projenin uygulanmasını isterken yine aynı oranda katılımcı istememektedir. 6–10 yıl aralığında olanların %63,2'si (12 katılımcı), 11–15 yıl aralığında olanların %61,5'i (8 katılımcı), 16–20 yıl aralığında olanların %61,5'i (8 katılımcı), 21 ve daha fazla yıldır aynı mahallede oturanların %80'i (12 katılımcı) projeyi desteklemediklerini belirtmişlerdir. Görüldüğü üzere mahallede oturma süresi ile projenin uygulanmasına ilişkin görüşler arasında bir ilişki vardır. Uzun yıllar aynı mahallede oturan katılımcıların projenin hayata geçirilmesi konusunda daha isteksiz oldukları tespit edilmiştir.

Medeni durum ile proje istekleri karşılaştırıldığında, evli olanların %84,7'si (33 katılımcı) ve boşanmış olan bir katılımcı projenin uygulanmasını istememektedir. Bekar olan katılımcıların %47,6'sı (10 katılımcı) projenin uygulanması yönünde olumlu görüş bildirirken, %52,4'ü (11 katılımcı) olumsuz görüş bildirmişlerdir. Evli katılımcıların çoğunluğu projenin uygulanmasını istememektedirler. Bekârların projenin uygulanmasına yaklaşımları incelendiğinde projenin uygulanmasını destekleyenlerin ve desteklemeyenlerin sayısının birbirlerine çok yakın olduğu görülmektedir. 18–20 ve 21–30 yaş aralığında yoğunlaşan bekâr katılımcılar, öğrencilerden ve çalışanlardan oluşmaktadır. Kızlar, çalışma yaşamına girdikleri için daha güçlü bir sosyal statüye ve geniş sosyal çevreye sahiptirler. Görüşmelerden de elde edilen izlenimler sonucu, genç kızların mahalle dışındayken, annelerinden ya da kendilerinden yaşça daha büyük olan akrabalarından daha çok sosyal dışlanma hissettiği söylenebilir. Dolayısıyla da

bekârların projenin uygulanmasını istemelerinin gerekçeleri bununla açıklanabilir. Bekâr katılımcılardan biri bu konudaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Çevremden utanyorum, herkes çok güzel tertemiz mahallelerde oturuyor biz de bu pis yerde kalıyoruz. Dışarı çıksak tinerci saldırıyor, her taraf midye kokuyor”.

Katılımcıların sosyo-ekonomik düzeyleri ile proje istekleri karşılaştırıldığında, sosyo-ekonomik düzeyini alt olarak tanımlayan katılımcıların %63,5’inin (33 katılımcı), sosyo-ekonomik düzeyini orta olarak tanımlayan katılımcıların ise %56,5’inin (13 katılımcı) projenin uygulanmasını istemedikleri görülmektedir.

Tablo3: Ev Sahipliği ile Projenin Uygulanması Konusundaki Yaklaşımlar

Ev Sahipliği	Projenin Uygulanması Hakkındaki Görüş								
	Evet istiyorum		Hayır istemiyorum		Farketmez		Bilmiyorum		Toplam (%)
	N	%	N	%	N	%	N	%	
Kiracı	12	52,2	7	30,4	4	17,4			100
Ev sahibi	7	21,2	25	75,8			1	3,0	100
Kira ödemiyor	5	26,3	14	73,7					100
Toplam	24	32,0	46	61,3	4	5,3	1	1,3	100

Katılımcıların ev sahipliği ile projenin uygulanması konusundaki yaklaşımları karşılaştırıldığında, kiracı olanların %52,2’sinin (12 katılımcı) projeyi desteklerken %30,4’ünün (7 katılımcı) desteklemediği görülmektedir. Ev sahibi olanların %21,2’si (7 katılımcı) projeyi isterken, %75,8 gibi büyük bir çoğunluğu (25 katılımcı) projeyi istememekte, ev sahibi olmayan ancak kira da ödemeyenlerin %26,3’ü (5 katılımcı) projeyi isterken, %73,7’si (14 katılımcı) projeyi istememektedir.

Daha önce de belirtildiği gibi Ergan ve Şahin (2007), kentsel dönüşümüne konu olan Ankara’nın Altındağ ilçesindeki Hacılar Mahallesi’nde yaşayanların kentsel dönüşüm projelerine ilişkin bilgileri ve bu projenin mahallelerinde uygulanmasını isteyip istemedikleri konusundaki görüşlerini almak amacıyla 2007 yılında bir araştırma yapmışlardır. Araştırmanın sonucunda ev sahipleri ve özellikle gençlerin kentsel dönüşüm projesini istedikleri ve faydalı olacağını düşündükleri, kiracıların ise aksi yönde düşündükleri ortaya çıkmıştır. Ergan ve Şahin’in (2007) araştırmasının aksine bu çalışmada kiracıların proje konusunda daha istekli oldukları, ev sahiplerinin ise büyük

bir kısmının projeye karşı oldukları ve projeyi istemedikleri görülmektedir. Benzer nitelikte bir dönüşüm projesine iki farklı grubun birbirinden farklı tepki vermesinin pek çok gerekçeleri olabilir. Bu durum, yaşanan yerin niteliği ile ilgili olabileceği gibi projenin uygulanması konusundaki farklılıklardan da kaynaklanıyor olabilir.

Tarlabaşı'nda kentsel dönüşüm projesinin uygulanmasını isteyen 24 katılımcıdan 11'i (%45,8) daha iyi bir ev ve mahallede yaşamak için, 6'sı (%25) proje sonrasında buranın daha güvenli bir mahalle olacağını düşündüğü için, 5'i (%20) evler çok kötü durumda olduğu için, 2 katılımcı (%8) ise daha iyi bir ev ve güzel bir iş sağlayacağı düşüncesinden hareketle projenin uygulanmasını istemektedirler. Cevaplardan da anlaşılacağı üzere, daha iyi, sağlam bir ev ve daha güvenli, temiz bir mahallede yaşamak ve daha fazla iş olanağına sahip olmak kentsel dönüşüm projesinin uygulanmasını destekleyenlerin temel gerekçelerini oluşturmaktadır.

Tablo4: Katılımcının Yaşı ile Projenin Uygulanmasını İsteme Nedenlerinin

Karşılaştırılması

Yaş	Projenin İstenme Nedeni								Toplam (%)
	Daha güvenli olacağı için		Evler çok kötü olduğu için		Daha iyi bir ev ve mahalle için		Daha iyi bir ev ve daha güzel iş için		
	N	%	N	%	N	%	N	%	
18-20	2	33,3	2	33,3	1	16,7	1	16,7	100
21-30	2	28,6			5	71,4			100
31-40	1	16,7	3	50,0	2	33,3			100
41-50					3	75,0	1	25,0	100
51 üstü	1	100				100			
Toplam	6	25,0	5	20,8	11	45,8	2	8,3	100

Katılımcıların yaşı ve projenin uygulanmasını isteme nedenleri karşılaştırıldığında, 18-20 yaş aralığında olanların %33,3'ü (2 katılımcı) daha güvenli olacağını düşündükleri için aynı şekilde 2 katılımcı da evler çok kötü olduğu için, 21-30 yaş aralığında olanların %71,4'ü (5 katılımcı) daha iyi bir ev ve mahallede yaşamak için, 31-40 yaş aralığında olanların %50'si (3 katılımcı) evler çok kötü olduğu için, 41-50 yaş grubundakilerin %75'i (3 katılımcı) daha iyi bir ev ve daha güzel bir mahallede yaşamak için projenin uygulanmasını istemektedirler. Tablodan da görüldüğü üzere katılımcıların neredeyse yarıya yakını daha iyi bir ev ve daha iyi bir mahallede

yaşamak için projenin uygulanmasını istemektedirler. Proje uygulandıktan sonra evlerin yenilenmesinin yanında iş olanağının da artacağını düşünen katılımcı sayısının 2 olması ise düşündürücüdür. Bu durum projenin uygulanmasını isteyen katılımcıların projenin iyi bir iş olanağı sağlayacağına olan inançlarının düşük olduğunu göstermektedir.

Genç katılımcılardan biri projenin uygulanmasını isteme nedenini şu şekilde dile getirmektedir:

“Evet istiyorum, o zaman burası çok merkezi, güvenli, eğlenceli bir yer olur. Korkmadan yaşayabiliriz”.

Orta yaş grubundan bir katılımcı ise projeyi isteme nedenini şu şekilde ifade etmektedir:

“İsterim çünkü mahalle için güzel olacak. Görüntü açısından, yaşamak için güzel bir yer haline gelecek”.

Tablo5: Katılımcının Eğitimi ile Projenin Uygulanmasını İsteme Nedenlerinin Karşılaştırılması

Eğitim Seviyesi	Projenin İstenme Nedeni								Toplam (%)
	Daha güvenli olacağı için		Evler çok kötü olduğu için		Daha iyi bir ev ve mahalle için		Daha iyi bir ev ve daha güzel iş için		
	N	%	N	%	N	%	N	%	
Okuma yazma bilmiyor	2	28,6	1	14,3	3	42,9	1	14,3	100
Okuma yazma biliyor	1	25,0			3	75,0			100
İlkokul mezunu	1	14,3	3	42,9	2	28,6	1	14,3	100
Lise mezunu	2	40,0	1	20,0	2	40,0			100
Üniversite mezunu					1	100			
Toplam	6	25,0	5	20,8	11	45,8	2	8,3	100

Katılımcıların eğitimi ile nedenler karşılaştırıldığında, okuma yazma bilmeyenlerin %42,9'u (3 katılımcı) ve okuma yazma bilenlerin %75'i (3 katılımcı) daha iyi bir ev ve daha güzel bir mahallede yaşamak için; ilkokul mezunu olanların %42'si (3 katılımcı) evler çok kötü olduğu için; lise mezunu olanların %40'ı (2 katılımcı) daha güvenli olacağı için; yine aynı şekilde 2 katılımcı daha iyi bir ev ve daha

güzel bir mahalle olacağı için; üniversite mezunu olan bir katılımcı da proje sonrasında daha iyi bir ev ve daha güzel bir mahallede yaşayacaklarını düşündüklerinden dolayı projenin kendi mahallelerinde uygulanmasını istedikleri görülmektedir.

Projenin uygulanmasını istemeyen 47 katılımcıdan 32'si (%68,1) gidecek başka yerleri olmadığı için, 6'sı (%12,8) bu mahallede yaşamaya alıştığı için, 4'ü (%8,5) projenin içeriği hakkında herhangi bir bilgi sahibi olmadıkları ve belirsizlikler olduğu için, 3'ü (%6,4) mahallede kiralar ucuz olduğu için, 2'si (%4,3) ise iş olanağı sağlamayacağı için projenin uygulanmasını istemediklerini ifade etmişlerdir.

Katılımcıların yaşı, çalışma durumları, meslekleri, sosyo-ekonomik düzeyleri, ev sahipliği ve mahallede oturma süreleri ile projeyi neden istemedikleri karşılaştırıldığında her gruptan katılımcıların ağırlıklı olarak gidecek başka bir yerleri olmadığı için projenin uygulanmasını istemedikleri görülmektedir. Projenin iş olanağı sağlamayacağını ve belirsizlikler olduğu içinde projenin uygulanmasını istemediğini ifade edenler ise ikinci sırada yer almaktadır.

Bu proje kapsamında evlerde fiziksel olarak ne gibi değişikliklerin yapılması gerektiği ile ilgili olarak yöneltilen sorulara katılımcıların %78,7'si (59 katılımcı) evlerin restore edilmesi gerektiğini ve %17,3'ü evlerin yıkılıp yeniden inşa edilmesi gerektiği şeklinde yanıt vermişlerdir. Katılımcılardan 3'ü ise bu konuda herhangi bir görüş belirtmemiştir.

Katılımcıların medeni durumu ile evleriyle ilgili nasıl bir uygulama yapılması gerektiği konusundaki düşünceleri karşılaştırılmış, evli olanların %80'inin (41 katılımcı) bekâr olanların ise %71,4'ünün (15 katılımcı) evlerin restore edilmesini istedikleri ortaya çıkmıştır. Katılımcıların ev sahipliği ile evleriyle ilgili nasıl bir uygulama yapılması gerektiği konusundaki düşünceleri karşılaştırıldığında ise kiracı olanların %52'sinin (12 katılımcı) restore edilmesini, %39'unun (9 katılımcı) ise yıkılıp yeniden yapılmasını istediği görülmektedir. Ev sahibi olanların %90,9'u (30 katılımcı), kira ödemeyenlerin ise %89,5'i (17 katılımcı) evlerin restore edilmesini istemektedirler. Verilerden de görüldüğü üzere ev sahibi olanlar ve kira ödemeyenler evlerini yıkılmasına karşı çıkmakta ancak yenilenmesini istemektedirler. Ayrıca mahallede oturma süresi ile yıkım isteği arasında anlamlı bir sonuç ortaya çıkmıştır. 21 yıldan daha fazla bir süredir aynı mahallede yaşayanların %93,3'ü (14 katılımcı) yıkım olmasını değil restorasyon yapılmasını istemektedirler. Aynı durum yaş değişkeni içinde

geçerlidir. 51 ve üstü yaş grubunda olan katılımcıların hiçbiri yıkımın olmasını istememekte ve evlerin restore edilmesinin gerektiğini belirtmektedirler.

Katılımcılara aileleriyle proje hakkında konuşup konuşmadıkları ve ailelerinin proje hakkında neler düşündükleri sorulmuştur. Bu çerçevede katılımcıların %14,7'si (11 katılımcı) bu konunun aile arasında konuşulduğunu ve ailelerinin projenin uygulanmasını istediklerini, %57,3'ü (43 katılımcı) yine aynı şekilde bu konunun aile arasında konuşulduğunu ve ailelerinin projenin uygulanmasını istemediklerini, %28'i (21 katılımcı) ise bu konunun aile arasında hiç konuşulmadığını belirtmişlerdir. Ayrıca katılımcılar genellikle ailelerinin de kendileri gibi düşündüklerini belirtmişlerdir. Ergan ve Şahin'in araştırmasında da (2007) aynı sonuca ulaşılmıştır.

Katılımcıların projeye ilgili düzenlenen herhangi bir toplantı veya faaliyete katılıp katılmadıkları incelendiğinde, katılımcıların hiçbirinin (aile üyeleri de dahil olmak üzere) projeye ilgili bir faaliyete katılmadığı tespit edilmiştir. Ancak, görüşülen kadınların %12'si (9 katılımcı) de konu ile ilgili herhangi bir faaliyete gerçekleştirilirse katılmak istediklerini belirtmişlerdir.

Araştırma kapsamı dâhilinde katılımcılara kendilerinin nasıl bir proje istedikleri ve bu dönüşüm projesinin neleri kapsaması gerektiği konusundaki görüşleri de sorulmuştur. Katılımcıların %24'üne göre (18 katılımcı) güvenlik arttırılmalı; yine aynı sayıda katılımcıya göre herkese iş verilmeli; %18,7'sine göre evler yenilenmeli, güvenlik arttırılmalı ve herkese iş verilmeli; %9,3'üne göre evler yenilenmeli ve sağlamlaştırılmalı; %6,7'sine (5 katılımcı) göre mahalle yenilenmeli; %4'üne (3 katılımcı) göre herkese meslek öğretilmeli; yine aynı şekilde 3 katılımcıya göre uyuşturucu sorunu çözümlenmeli; 2 katılımcıya göre gençlere burs yardımı yapılmalı ve özellikle gençlere ve kadınlara iş sağlanmalı; 1 katılımcıya göre ise mahallede yaşayanlara maddi yardım yapılmalıdır. Katılımcılardan %5,3'ü ise (4 katılımcı) bu konuda herhangi bir fikri olmadığını belirtmiştir. Katılımcıların ağırlık verdiği konuların genellikle ortak olduğu ve daha çok sosyal ve ekonomik dönüşüm ile ilgili isteklerinin bulunduğu görülmektedir. Bu araştırmada da kentsel dönüşüm projelerinde sadece fiziksel dönüşümün yeterli olmayacağı bunun yanında sosyal ve ekonomik dönüşümlerin de sağlanması gerektiği vurgulanmaktadır. Katılımcıların beklentilerinin de bu yönde olduğu görülmektedir. Ayrıca katılımcıların bu beklentileri dönüşüm projesi uygulayıcılarının bu konuya önem vermeleri gerektiğini de gözler önüne

sermektedir. Görüşmeye katılan katılımcılardan bazıları düşüncelerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Bence evler değil de mahalle esrardan eroinden temizlenmeli, evi yıksan ne olacak hırlısı hırsızı yine burada”

“Bence işe ihtiyacı olan herkese iş versinler. Çocuklarımız hep evde oturuyor, kadınlara iş versinler bu zamanda evde oturmak zor kadın da çalışmalı, eve iş versinler yapalım”.

Katılımcıların verdikleri cevaplar katılımcıların fiziksel değişimden çok sosyal dönüşüm istediklerini göstermektedir. Görüşülen kadınların öncelikli istekleri ekonomik sorunların çözümlenmesi gerektiği yönündedir. Kadınlar eşleri ve çocuklarına iş istedikleri gibi kendilerine de iş istemektedirler.

Medeni durum ile projenin ne gibi değişiklikler kapsamı gerektiği ile ilgili istekler karşılaştırıldığında, evli olanların %25,5’i (13 katılımcı) herkese iş verilmesi, %23,5’i (12 katılımcı) güvenliğin artırılması, bekâr olanların %28,6’sı (6 katılımcı) evlerin yenilenmesi, güvenliğin sağlanması ve iş olanağını sağlanması, %23,8’i (5 katılımcı) güvenliğin artırılması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Okuma yazma bilmeyen katılımcıların %32,1’i (9 katılımcı) güvenliğin artırılmasını, %21,4’ü (6 katılımcı) iş olanağının artırılması gerektiğini belirtmişlerdir. Lise mezunlarının %60’ı (3 katılımcı) ise evlerin yenilenmesi, güvenliğin artırılması ve iş olanağının artırılması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Katılımcının mesleği ile projenin ne gibi değişiklikleri kapsamı gerektiği ile ilgili görüşleri karşılaştırıldığında ev hanımı olanların, işçi ve gündelikçi olarak çalışan kadınların genellikle güvenliğin artırılması ve iş olanakları sağlanması gerektiği konusunda yoğunlaştıkları görülmektedir. Bulaşıkçı olarak çalışan 1 katılımcı ise herkese meslek öğretilmesi gerektiğini belirtmiştir. Cevaplardan da anlaşıldığı üzere çalışan ve çalışmayan kadınların sorunları ortak ve bir dönüşüm projesinin içerimlerinin neler olması gerektiği konusundaki görüşleri birbirine benzerdir.

Katılımcıların sosyo-ekonomik düzeyleri ile projenin ne gibi değişiklikleri kapsamı gerektiği ile ilgili görüşleri karşılaştırıldığında, sosyo ekonomik düzeyini alt olarak tanımlayanların %21,2’sinin (11 katılımcı) güvenliğin artırılması, yine aynı sayıda katılımcının evlerin yenilenmesi, güvenliğin ve iş olanağının sağlanması, %26,9’unun (14 katılımcı) ise herkese iş verilmesi gerektiğini belirttikleri

görülmektedir. Sosyo ekonomik düzeyini orta olarak tanımlayanların ise özellikle güvenliğin sağlanması gerektiği konusuna yoğunlaştıkları görülmektedir.

Kentsel dönüşüm projesinin Tarlabası'nda yaşayanların hayatları üzerinde yaratacağı etki halen belirsizdir. Çünkü daha önce de ifade edildiği gibi bu konuda mahalle halkına yönelik olarak herhangi bir bilgilendirme çalışması yapılmamıştır. Bu bağlamda katılımcılara projenin yaşamlarında ne gibi değişiklikler yaratacağını düşündükleri de sorulmuştur. Elde edilen verilere göre, katılımcıların %10,7'si (8 katılımcı) sorun yaratacağını, %42,7'si (32 katılımcı) hiçbir değişiklik yaratmayacağını, %17,3'ü (13 katılımcı) güvenliğin artacağını, %9,3'ü (7 katılımcı) mahallenin güzelleşeceğini, %6,7'si ise daha iyi bir işleri olacağını düşünmektedirler. 10 katılımcı ise ne yapılacağını bilmedikleri için sonrasında da ne olacağını bilmediklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılardan bazıları bu konudaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Yaşadığımız yerden ayrılmamız bize birçok sorun yaratacak, çocuklarımız okullarından, eşlerimiz ise işlerinden ayrılmak zorunda kalabilir”.

“İşimiz olmadığı sürece ne değişikliği yaratacak? Yine boş boş oturacağız işte”.

Yine ifadelerden görüldüğü üzere projenin niteliği hakkında belirsizliklerin varlığı katılımcıların projenin sonuçları konusundaki görüşlerini de büyük ölçüde şekillendirmektedir.

Yaş ile projenin katılımcının yaşamında yaratacağı değişiklikler konusundaki düşünceleri karşılaştırıldığında, her yaş grubundaki katılımcıların ağırlıklı olarak projenin yaşamlarında hiçbir değişiklik yaratmayacağı yönünde düşüncelerinin olduğu saptanmıştır. Ayrıca katılımcıların projenin yaşamlarında yaratacağı değişiklikler ile ilgili düşünceleri diğer tüm değişkenlerle (yaş, meslek, ekonomik düzey, ev sahipliği vb.) birebir karşılaştırılmıştır. Buna göre katılımcıların genellikle projenin yaşamlarında hiçbir değişiklik yaratmayacağını düşündükleri, ikinci olarak ise sorun yaratacağını düşündükleri görülmektedir. Mahalle sakinleri başka bir yere taşındırılma durumunda barınma ve iş sorunu yaşayacaklarını düşünmekte ve bu nedenle de kaygılanmaktadırlar. Tarlabası'nda oturanların istihdam yapısı incelendiğinde kadınların, eşlerinin ve çocuklarının genellikle evlerine yakın işyerlerinde çalıştıkları görülmektedir.

Dolayısıyla yaşadıkları mahalleden uzaklaşmalarının bir anlamda ekonomik yaşamlarını da olumsuz etkileyeceğini düşünmektedirler. Projenin yaşamlarında herhangi bir değişikliğe yol açmayacağını belirten katılımcılar da aslında bir anlamda bu konuya vurgu yapmaktadırlar. Projenin sadece evlerin yıkımını veya restorasyonunu kapsamaması durumunda yaşamlarında herhangi bir değişiklik olmayacağını, sosyal ve ekonomik dönüşüme ağırlık verilmesinin gerektiğini düşünmektedirler. Bununla birlikte proje sonrasında mahallelerinde güvenliğin artacağına, mahallenin güzelleşeceğine, daha iyi bir işlerinin olacağına inançları ise oldukça azdır.

Daha önce de belirtildiği gibi Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi'nin 2008 yılının Haziran ayında düzenlediği toplantıda söz alan Yazıcı da bu tür projelerde halkın katılımının son derece önemli olduğunu ifade etmiştir (mimdap 2008). Ona göre projelerin sivil toplum kuruluşlarına danışılmadan üretilmesi ve ev sahipleriyle uzlaşma sağlanamadığı takdirde kamulaştırma yoluna gidilmesi, insanların en temel yasal haklarından biri olan barınma hakkının ihlal edilmesi anlamını taşımaktadır (mimdap, 2008). Yine aynı konuşmasında Yazıcı bu projenin sosyal bir proje olmadığını, aksine bir rant projesi olduğunu belirtmiştir. Ona göre belediyeler 5366 sayılı yasanın uygulanmasında ticari bir şirket gibi davranıp projeleri, “sadece gelir getiren” bir araç olarak görmektedirler. Oysa hem Tarlabası'nda hem de yenileme ya da dönüşüme konu olan diğer yerlerde yaşayan halkın, projelerin en başından itibaren projeye dâhil edilmesi gerekmektedir.

Tarlabası Kentsel Dönüşüm Projesi, özellikle mahalle sakinlerinin hayatlarında yaratacağı değişikliklerin neler olacağı bağlamında birçok tartışmaya konu olmaktadır. Çünkü yakın bir zaman içerisinde uygulanması düşünülen projenin sosyal politikaları halen netlik kazanmış değildir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye’de 1950’lerden sonra ivme kazanan kentleşme süreci özellikle büyük ve gelişmiş kentlerde nüfus yığılmalarına neden olmuştur. Ancak kentlerdeki imkânlar göç eden bu nüfusun ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikte olmadığından ve gelişmeler aynı paralellikte ilerlemediğinden dolayı kentlerin fiziksel ve sosyal yapılarında bazı değişikliklerin oluşmasına neden olmuştur. Türkiye’de kırdan kente göçün kentsel mekânlarda yarattığı en belirgin görünüm gecekondulaşmadır. Gecekondulaşma, en temelde, hızlı göçe ayak uyduramayan kent merkezlerindeki konut yetersizliği ve düşük gelirli insanların uygun hane bulamamaları gibi nedenlerle ortaya çıkabilmektedir. Yeterli gelir düzeyine sahip olmayanlar genelde gecekondu bölgelerine yerleşerek farklı bir yapı oluşturmaktadırlar. Ayrıca benzer meslek ve gelir düzeyine sahip olan göçmenlerin benzer sosyal çevrelere yerleşmesi yeni bir kültür alanını da yaratmakta ve yaratılan bu alan ile kent yapısı arasında sosyal farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Göç eden bireyler açısından bakıldığında yeni bir kültürle karşılaşan bireyler yalnızlık, anomi ve yabancılaşma hissetmekte ve uyum sorunu yaşamaktadırlar. Gecekondu bölgeleri, bulunduğu kentin kültürüyle bütünleşeceği yerde, giderek ondan ayrılan ve kendine özgü bir alt kültür alanı meydana getiren bir özelliğe sahip olmuştur.

Gecekondulaşmanın yarattığı olumsuz koşulların iyileştirilmesine yönelik olarak geçmişten günümüze farklı çözüm yolları denenmiştir. Bazı belediyeler tarafından, kent için sosyal risk merkezi haline gelen gecekondu mahallelerinin yarattığı ‘görüntü kirliliği’ni ortadan kaldırmak ve göç edenlerin kentle bütünleşmesini sağlamak amacıyla kentsel dönüşüm projeleri uygulanmaya başlanmıştır.

Kentlerde oluşan fiziksel, sosyal, ekonomik ve çevresel bozulmalara karşı çözüm yolu olarak görülen bu projeler, kentlerin yaşam kalitesini yükseltmek amacıyla hazırlanan projelerdir. Kentsel dönüşüm fiziksel, sosyal ve ekonomik faktörlerden dolayı kullanıcıların ihtiyaçlarına cevap veremeyen ekonomik, sosyal ve fiziksel yönden sorun yaratan sağlıklı kent parçalarının yeniden yapılanmasının sağlanıp kente kazandırılması olarak tanımlanmaktadır (Özden, 2008). Kentsel dönüşüm projelerinin öncelikli amacı kente göç edenlerin kentle bütünleşme düzeylerine olumlu katkı sağlamak olarak gösterilmektedir.

Kentsel toprakların sınırına dayanması ve birçok gecekondu bölgesinin kentin genişlemesinden dolayı kent merkezinde kalması bu alanların dönüşümünü gerektirmektedir. Aynı şekilde tarihi alanlar, çöküntü alanları ve deprem riski taşıyan alanların yeniden işlevsel hale getirilmesi çalışmaları da kentsel dönüşüm konusu içinde ele alınan asıl konulardır. Görüldüğü gibi kentsel dönüşüm olgusu farklı nedenlerle ortaya çıkmıştır. Göç, hızlı ve plansız kentleşme, buna bağlı olarak gecekondulaşma ve yasa dışı yapılaşma, tarihi ve kültür varlıklarının korunamaması ve depreme dayanıklılığının olmaması gibi nedenler ve bu sorunlara aranılan çözümler kentsel dönüşümü gündeme getirmiştir. Bu nedenle kentsel dönüşüm projeleri, özellikle 2000'li yıllarda yerel yönetimlerin önemli uygulamaları arasında yer almıştır. Bu araştırmada da, yerel yönetimlerin uyguladığı kentsel dönüşüm projelerine bu mahallelerde yaşayan halkın katılımı ve özellikle de kadınların bakış açıları, Tarlabası örneğinde incelenmeye çalışılmıştır.

Son yıllarda kentsel dönüşüm projeleri bağlamında özellikle İstanbul gibi bir metropolde yapılan dönüşümler sıkça gündeme gelmektedir. Uygulanacak projelerin bir kısmı kentin dışında kalan ve yoğun deprem riski taşıyan alanların dönüştürülmesini amaçlamaktadır. Bir kısmı ise kent merkezinde yer alan ve tarihi öneme sahip olan çöküntü alanlarının yenilenmesini ve yeniden kente kazandırılmasını amaçlamaktadır. Kent merkezinde yer alan Tarlabası, Hacı Hüseyin ve Okmeydanı'na yönelik olarak yapılan dönüşümler bu türden dönüşümlerdir. Tarlabası, 1960'larda artan iç göç ve mülkiyet yapısı nedeniyle daha çok alt gelir gruplarından gelen insanların yaşadığı bir yerleşim yeri haline gelmiştir. Kent merkezine ve eğlence yerlerine yakınlığı, terkedilmiş binalara izinsiz yerleşme potansiyellerinin yüksek olması gibi faktörler İstanbul'a göç edenlerin Tarlabası'nı bir yaşam alanı olarak seçmelerine neden olmuştur (Kotas, 2000). Tarlabası istihdam yapısının en önemli özelliği, formel iş olanaklarına erişimin son derece sınırlı olması ve kayıt dışı sektördeki tehlikeli, düzensiz ve geçici işlerde düşük ücretli ve sosyal güvenliğin olmadığı çalışma koşullarının olmasıdır. İşveren konumundakiler ya kendilerine ait bakkal/market, kahvehane, restoran, tamirci vb ticari işletmelerde ya da 10 kişiden az elemanın çalıştığı tekstil, mobilya, torna atölyeleri gibi imalathanelerle geçimlerini sağlamaktadırlar. İşçi konumunda bulunanlar ise, garson, güvenlik görevlisi, bulaşıkçı, temizlikçi vb. olarak yeme-içme ve eğlence sektöründe ya da yukarıda belirtilen atölyelerde istihdam olanağı bulabilmektedirler.

Gelir getirici bazı diğer çalışma alanları ise gezici işportacılık, atık kâğıt, karton ve teneke kutuları geri dönüşüm için toplama, ayakkabı boyama ve tarcılık gibi işlerdir. Bu ailelerde hanede birden fazla kişinin çalışması durumunda dahi kazanılan toplam gelirin düşük oluşu hanenin gelirin de düşük seviyede kalmasına neden olmaktadır (Adaman ve Keyder, 2009). Tarlabası'nın sağlıksız bir çevre oluşturması sebebiyle belirli bir dönüşüm çalışmasına konu olması son derece gereklidir. Ayrıca İstanbul'daki deprem gerçeği de göz önüne alınacak olursa, yerleşim alanlarının, insanların rahatı ve güvenliği bakımından yeniden yapılandırılması zorunlu olarak görülmektedir. Ancak elbette bu araştırmada savunulduğu gibi bu dönüşümün sosyal ve ekonomik değişimleri de içermesi gerekmektedir. Tarlabası kentsel dönüşüm projesi planlayıcıları bu projenin diğer projelerden farklı olduğunu çünkü ekonomik ve sosyal dönüşümü de barındırdığını ifade etmekte, adeta idealleştirilmiş bir proje olduğunu savunmaktadırlar. Araştırmanın amaçları çerçevesinde Tarlabası'nda yaşayan kadınlarla Tarlabası'nda uygulanacak olan kentsel dönüşüm projesi üzerine gerçekleştirilen görüşmelerden hareketle bu alanda yaşayan halka yönelik olarak sosyal ve ekonomik dönüşüm adına herhangi bir çalışmanın yapılmadığı söylenebilir. Hatta katılımcıların asıl beklentilerinin sosyal ve ekonomik anlamda dönüşüm yaratmak için bir planlamanın yapılması gerektiği yönünde olduğu tespit edilmiştir. Kadınlar işsizliği ve can güvenliğinin olmamasını en büyük problem olarak görmekte ve bir an önce çözümlenmesi gerektiğine dikkat çekmektedirler. Bu konu ile ilgili olarak projenin yürütülmesinde görevli olan bir yetkiliyle yapılan görüşmelerde bölgenin sosyal doku analizinin çıkarıldığı ancak henüz bu konu ile ilgili olarak herhangi bir çalışmanın yapılmadığı ifade edilmiştir.

Kentsel dönüşümün temel amacı sadece fiziksel iyileştirme değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin azaltılması olarak belirtilmektedir. Kentsel dönüşüm projeleri bu amacı taşımakla birlikte özellikle Türkiye'de yürütülen projeler incelendiğinde bunların uygulanmasında pek çok sorunun ortaya çıktığı görülmektedir. Bu sorunlardan birincisi bu tarz çalışmaların sadece fiziksel mekân değişimi olarak düşünülmesi veya uygulanmasıdır. Türkiye'de daha önce uygulanan kentsel dönüşüm projeleri incelendiğinde bu dönüşümlerin genellikle yalnızca fiziksel iyileştirmeyi içerdiği, alanların sosyal ve ekonomik dönüşümü için gerekli çalışmaların yapılmadığı

görülmektedir. Ayrıca, fiziksel dönüşümün zamanla sosyal ve ekonomik dönüşümü de beraberinde getireceği şeklinde yanlış bir düşünce hâkimdir.

Sonuç olarak, gecekondular ve çöküntü alanlarına yönelik olarak planlanan kentsel dönüşüm projelerinde genellikle fiziksel değişim üzerine odaklanılmakta ve dönüşümde sosyo-ekonomik boyutlar göz ardı edilmektedir. Alan araştırmasından elde edilen verilere göre 75 katılımcının 52'si ailelerinin sosyo-ekonomik düzeylerini alt olarak tanımlamaktadırlar. Ayrıca gelirlerinin günlük ihtiyaçlarını dahi karşılamaya yetmediğini ve ekonomik sorunlarını bazı ihtiyaçlarından kısarak, köylerinden yiyecek yardımı alarak, belediyeden yiyecek-kömür yardımı alarak çözümlenmeye çalıştıklarını belirtmişlerdir. Bu bilgiler doğrultusunda esas olarak ekonomik dönüşümün yapılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Gecekondular alanlarındaki sorunların fiziksel iyileştirmelerle çözümlenemeyeceği açıktır. Dönüşüme uğrayacak alanların ancak sosyal, ekonomik, kültürel ve mekânsal boyutlarıyla çok yönlü olarak ele alındığı projelerde başarı sağlanması mümkündür. Dolayısıyla kentsel dönüşüm projelerinin başarıya ulaşmasının en önemli yolu, sosyolojik gerçekleri göz önünde bulundurması ve planlı kentleşme esasına dayanmasıdır.

Gecekondular ve çöküntü alanlarının tekrar kente kazandırılması amacıyla uygulanan kentsel dönüşüm projeleri, bölgenin “soylulaştırılmasına” yol açtığı gerekçesiyle de eleştirilmektedir (Elgin, 2008). Dönüşümün en önemli özelliklerinden biri de kentsel alanların kullanımında farklılık getirmesi ve alan kullanıcılarının nerede, nasıl, hangi koşullarda yaşayacaklarını belirlemesidir. Bu belirleme yapılırken hedef kitlenin doğru tanımlanması büyük önem taşımaktadır. Ancak ülkemizde pek çok dönüşüm projesinin hedef grubunun düşük gelirli kesim olmasına rağmen, dönüşüm sonrasında projenin orta ve üst gelir grubuna hizmet verdiği görülmektedir. Özellikle son dönemlerde gerçekleştirilen projelerin bu mahallelerde yaşayan insanların yerlerinden edilmelerine neden olduğu görülmektedir. Çünkü dönüşüm yapılan alanlar kentin yüksek ranta sahip olan alanlarıdır. Bölge fiziksel anlamda dönüştürüldükten sonra bölgenin eski sahipleri dar gelirli ve yoksul aileler olduğundan dolayı yeni konutların kiralarını karşılayamamaktadırlar. Sosyal ve ekonomik sorunlarına çözüm bulamayan, yeni konutların kiralarını karşılayamayan insanlar kentin başka alanlarına, o bölgenin yakınlarında başka bir gecekondular bölgesine taşınmakta ve dönüştürülen alanlara da orta ve üst gelir grubuna dahil aileler yerleşmektedirler. Aslında bu durum

sorunun bir yerden başka bir yere aktarılmasından başka bir anlam ifade etmemektedir. Kentsel dönüşüm projelerinin sonuçları genel olarak incelendiğinde projelerde ifade edilen hedeflerin aslında tam olarak gerçekleştirilemediği ve yaşam kalitesi yüksek alanlar yaratma hedefinin ikinci planda kaldığı, çünkü rantsal kaygıların bu hedeflerin önüne geçtiği gözlenmektedir (Müderrişoğlu, 2006).

Kentsel dönüşüm projelerinin uygulanmasındaki bir diğer sorun da katılım olgusu ile yakından ilişkilidir. Projenin uygulanacağı alanlarda yaşayan halkın bu projelere karar aşamasında ve uygulanma sırasında katılımlarının sağlanması sorunların çözümü için son derece önemlidir. Mekân, insanların tutum ve davranışlarında etkili olmakla birlikte, mekânın biçimi toplumsal yapı için önemli bir göstergedir. Kentler insanların içinde buldukları hem fiziksel hem de toplumsal mekânlardır. Kentlerde yaşayan insanların yaşam kalitesi kentten elde ettikleri doyum ile doğru orantılıdır. Diğer taraftan katılım olgusu da yaşama kalitesi kavramıyla doğrudan ilişkilidir. Kentte yaşayanlar, kentsel yenileme süreçlerine katılarak kendi yaşam kalitelerine katkıda bulunacaklardır (Erkal, 2006). Mahallede yaşayanların projenin oluşumuna katılımlarını sağlamak için yerel yönetimlerin mümkün olan tüm iletişim yollarını kullanmaları, geliştirmeleri ve toplumsal örgütlenmenin önündeki engelleri de ortadan kaldırmaları gerekir.

Özellikle kadınların katılımı dikkat edilmesi gereken bir konudur. Çünkü özel alanın daha çok kadınlar tarafından kullanıldığı göz önünde bulundurulduğunda bu tür dönüşüm projelerinden en fazla etkilenecek kesimin kadınlar olacağı aşikârdır. Dolayısıyla, özellikle kadınların görüş ve düşüncelerinden faydalanılması projelerin başarılı bir şekilde uygulanmasında oldukça önemli bir etken olacaktır.

Dönüşüm projelerinde, bu alanlarda yaşayan halkın gereksinimleri göz önünde tutulmalı ve onların da aktif katılımı sağlanmalıdır. Süreç uygulanmaya başlamadan önce bölgenin sosyo-ekonomik yapı analizi ayrıntılı bir biçimde ortaya konulmalıdır. Bölgede yaşayan halkın ihtiyaçları ve sorunları her zaman ön planda tutulmalı ve sorunlarını çözmeye yönelik öneriler uygulamaya koyulmalıdır. Ayrıca mahallede yapılacak dönüşüm ile ilgili olarak bölge halkına gerekli eğitimler verilmelidir. Çok ortaklı olarak gerçekleştirilmesi gereken kentsel dönüşüm projelerinde ortaklardan birinin de halk olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Kadınların sosyal ilişkileri, yaşam tarzları, mekânla kurdukları ilişki ve kentsel dönüşüm hakkındaki algılamaları bu kentsel dönüşüm projelerinde göz ardı edilen en önemli noktalardandır. Yapılan görüşmeler neticesinde kadınların taleplerinin fiziksel dönüşümden çok sosyal ve ekonomik dönüşüm ile ilgili olduğu saptanmıştır. Kadınlar genellikle kendilerine, eşlerine çocuklarına iş istemekte ve meslek kurslarına ağırlık verilmesi gerektiğini belirtmektedirler. Ayrıca katılımcıların hemen hepsi mahalleleriyle ilgili yapılacak bir değişimden haberdar olmak istediklerini çünkü mahallelerinde yapılacak bir değişimin en çok kendilerini etkileyeceğini belirtmişlerdir. Bu nedenle de dönüşüm projesi ile ilgili bilgi almak istemekte ancak yetkililere ulaşamadıklarını ve bilgi alamadıklarını belirtmektedirler. Kadınların proje hakkındaki bilgileri tahminler niteliğindedir ve akrabalarından veya komşulardan edinilen bilgilerdir. Yine yapılan görüşmeler neticesinde görülmektedir ki yetkililer tarafından mahalle halkına yönelik olarak hiçbir bilgilendirme çalışması yapılmamıştır. Bilgilendirme konusu, katılım olgusu ile yakından ilgili olduğundan dolayı yapılacak uygulamalar konusunda, mahalle halkına bilgi vermesi ve halkın bu konudaki düşüncelerinin, isteklerinin neler olduğu konusunda geri dönüşüm sağlanması amaçlanmalıdır.

Dönüşüme uğrayacak alanın yerel halk ile birlikte dönüştürülmesi gerekmektedir. 2004 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu'na konuşmacı olarak katılan bir İngiliz yetkili, kendi ülkelerindeki uygulamalarından hareketle bunun önemli bir nokta olduğunu ancak daha önce uygulanan kentsel dönüşüm projelerinde sosyal boyutlarının ihmal edildiğini, dolayısıyla bu tecrübelerden faydalanılarak yeni uygulanacak olan kentsel dönüşüm projelerinin bu boyutları dikkate alan projeler olması gerektiği yönünde açıklamalarda bulunmuştur (Özden, 2008). Bu amaçla, yerel halkın gereksinimlerinin neler olduğu, bu gereksinimlerin nasıl karşılanacağı, ekonomik ve sosyal şartların nasıl iyileştirileceği konusu dönüşüm uygulamalarında öncelik verilmesi gereken konulardır.

Bu tez çerçevesinde yürütülen alan araştırmasının bulguları da yukarıda açıklanan tüm sorunların Tarlabası kentsel dönüşüm projesinde de mevcut olduğunu göstermektedir. Tarlabası'nda yapılacak olan dönüşümde sosyal ve ekonomik boyutun göz ardı edildiği ve görüşülen yetkilinin de ifade ettiği gibi bu dönüşüm projesinin bir anlamda 'mimari bir proje' olduğu söylenebilir. Oysa kentsel dönüşüm projelerinde fiziksel, sosyal ve ekonomik boyutların ortak bir zeminde birbirleriyle ilişkilendirilmesi

gerekmektedir. Ayrıca yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının, üniversitelerin ve yerel halkın, daha öncede belirtildiği gibi özellikle de kadınların ekonomik ve sosyal dönüşümlerinin sağlanmasında söz hakkına sahip olmaları gerekmektedir. Ancak bu şekilde sürdürülebilir bir kent modeli yaratılabilecektir. Aksi takdirde daha önceki kentsel dönüşüm projelerinden deneyimlendiği gibi sorunların bir yerden başka bir yere aktarılmasından başka bir sonuç ortaya çıkmayacaktır. Tüm bu açıklamalardan hareketle kentsel dönüşüm ve/veya yenileme projelerinin en önemli unsurunun halkın katılımının sağlanması ve sosyal ve ekonomik dönüşümün fiziksel yenileme ile birlikte yürütülmesi gerektiği yönündeki bir yaklaşımın, uygulanması plânlanan Tarlabası kentsel dönüşüm projesinde benimsenmediği ve bunun da projenin başarısını etkileyecek en önemli faktör olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (1982) "Sunuş Konuşması", *Kentsel Bütünleşme, Türk Sosyal Bilimler Derneği Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı Ortak Semineri*, Derl.: T. Erder, ss.17-20, Türkiye Geliştirme Araştırmaları Vakfı Yayınları: Ankara
- Adaman, F. ve Keyder, Ç. (2008) "Türkiye'de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma", http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclisuon/docs/2006/study_turkey_tr
- Akdoğan, Y. (2008) "Yerel Siyaset- Kavramlar", *Yerel Siyaset Sempozyumu Kitabı*, ss.9-14, Okutan Yayıncılık: İstanbul.
- Alkan, A. (2005) *Yerel Yönetimler ve Cinsiyet: Kadınların Kentte Görünmez Varlığı*, Dipnot Yayınları: Ankara.
- Alkan, L. ve Aras, M. Ö. (2007) "Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Ankara Kent Makraformu Üzerinde Ekonomik, Politik, Sosyo-Kültürel Etkilerinin İrdelenmesi", www.hkmo.org.tr/resimler/ekler/
- Aslanoğlu, R. A. (2008) "Sjoberg'in Kuramsal Yaklaşımında Sanayi Kenti Analizi", <http://idari.cu.edu.tr/igunes/makale/sanayikenti.doc>.
- Ataöv A. ve Osmay, S. (2007) "Türkiye'de Kentsel Dönüşüme Yöntemsel Bir Yaklaşım", <http://jfa.arch.metu.edu.tr/archive>
- Bal, H. (2002) *Kent Sosyolojisi*, Turhan Yayınları: Isparta.
- Behar, C., Işık, O., Güvenç, M. vd. (1999) *Türkiye'nin Fırsat Penceresi: Demografik Dönüşüm ve İzdüşümleri*, TÜSİAD Yayınları: İstanbul.
- Bookchin, M. (1999) *Kentsiz Kentleşme*, Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Caporal, B. (2000) *Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını*, (Çev. E. Eyüboğlu), Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık.
- Çukurçayır, M. A. (2008) "Yerel Demokrasi ve Yerel Siyaset", *Yerel Siyaset Sempozyumu Kitabı*, ss. 15-36, Okutan Yayıncılık: İstanbul.
- Ecevit, Y. (2001) "Yerel Yönetimler ve Kadın Örgütleri İlişisine Eleştirel Bir Yaklaşım", *III. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiri Kitabı: Dünya'da ve Türkiye'de Farklılaşma, Çatışma, Bütünleşme*, Sosyoloji Derneği: Ankara.

- Elgin, F. C. (2008) *Kentsel Dönüşüm Projelerinde Kullanıcı Katılımının Önemi-Pangaltı Örneği*, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İstanbul.
- Ergan, N. G. ve Şahin, B. (2007) “Kentsel Dönüşüm Projesi Kapsamındaki Hacılar Mahallesinde Yaşayanların Bu Projeye Bakışları”, *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 24, Sayı 1, ss. 83-106.
- Erkal, H. (2006) *Yerel Yönetimlerde Yönetime Katılım*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Bolu.
- Erman, T., Kalaycıoğlu, S. ve Rittersberger, H. (2001) “Gecekondu”, *III. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiri Kitabı: Dünya’da ve Türkiye’de Farklılaşma, Çatışma, Bütünleşme*, Sosyoloji Derneği: Ankara.
- Erman, T. (2004) “Gecekondu Çalışmalarında 'Öteki' Olarak Gecekondu Kurguları” <http://www.ejts.org/document85.html>
- Erman, T. (1999) “Kadınların Bakış Açısından Köyden Kente Göç ve Kentteki Yaşam”, *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, Derl: A. Mirzan Hacımiraçoğlu, ss. 211-224, Tarih Vakfı.
- Erten, M. (1995) *Yerel Yönetimler ve Çevre*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları: İstanbul.
- Es, M. (2008) “Kentlilik Bilinci ve Yerel Siyaset”, *Yerel Siyaset Sempozyumu Kitabı*, ss. 91–114, Okutan Yayıncılık: İstanbul.
- Esen, A. (2008) “Kent Yönetimlerinde Katılım”, *Yerel Siyaset Sempozyumu Kitabı*, ss. 87–90, Okutan Yayıncılık: İstanbul.
- Fırat, S. (2008) “Geleceğin Türkiye’sinin Birincil İktidari Aktörü Belediyeler”, http://www.deu.edu.tr/userweb/iibf_kongre/dosyalar/firat.
- Foggo, H. (2007) “Kentsel Dönüşümün Silinmeyecek İzleri”, www.bianet.org/bianet/kategori/bianet/100502/kentsel-donusumun-silinmeyecek-izleri
- Gökbayrak, Ş. (2002) “Varoşlarda Yaşam ve Kadınlar”, *Çalışma Ortamı Dergisi*, Sayı: 65, ss. 7-8, Kasım-Aralık 2002.
- Göksu, A. F. (2003) “Kentsel Dönüşüm Projelerinde Yenilikçi Yaklaşımlar”, *Kentsel Dönüşüm Sempozyumu*, www.kentselyenileme.org/dosyalar
- Göksu, A. F. (2004) “Zeytinburnu Kentsel Dönüşüm Projesi Örgütlenme ve Katılım Modeli”, www.kentselyenileme.org/dosyalar

- Göksu, A. F. (2008) “Ankara Portakal Çiçeği Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesi”, www.kentselyenileme.org/dosyalar
- Gültekin, İ. E. (1996) *Tepebaşı’ndaki Mimari Kurgunun Tarlabası’nın Yeniden Tasarımında Değerlendirilmesi*, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İstanbul.
- Güngör, N. (1993) *Sosyokültürel Açından Arabesk Müzik*, Bilgi Yayınevi: İstanbul.
- Holton, R. J. (1999) *Kentler Kapitalizm Uygarlık*, (Çev. R. Keleş), İmge Kitabevi: Ankara.
- Işıkkaya, D. (2008) *Kentsel Çöküntü Bölgelerinin Örgütlenmesi ve Yeniden Kullanımı*, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi: İstanbul.
- İlkkaracan, P. (1999) “Doğu Anadolu’da Kadın ve Aile” 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler, Derl: A. Mirzan Hacimirzaoğlu, ss.173-192, Tarih Vakfı.
- İlkkaracan, İ. (1999) Kentli Kadınlar ve Çalışma Yaşamı, 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler, Derl: A. Mirzan Hacimirzaoğlu, ss. 285-302, Tarih Vakfı.
- İnce, E. K. (2006) *Kentsel Dönüşümde Yeni Politika Yasa ve Eğilimlerin Değerlendirilmesi: Kuzey Ankara Girişi (Protokol Yolu) Kentsel Dönüşüm Projesi*, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Ankara.
- Kalaycıoğlu, S. ve Rittersberger, H. (1999) “İş İlişkilerine Bir Bakış: Ev Hizmetinde Çalışan Kadınlar”, 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler, Derl: A. Mirzan Hacimirzaoğlu, ss. 225-236, Tarih Vakfı.
- Kartal, K. (1978) *Kentleşme ve İnsan*, TODAİE Yayınları: Ankara.
- Kayıkçı, M. (2007) “Gecekondu Olgusunun Yeniden Ele Alınışı”, http://www.icisleri.gov.tr/tid/dergi/443_105_118.doc
- Keleş, R. (2006) *Kentleşme Politikası*, İmge Kitabevi Yayınları: Ankara.
- Kıray, M. (1982) “Toplumsal Değişme ve Kentleşme”, *Türk Sosyal Bilimler Derneği Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı Ortak Semineri*, Derl: T. Erder, ss. 57-66, Türkiye Geliştirme Araştırmaları Vakfı Yayınları: Ankara
- Kobak, K. (2006) *Yerel Yönetimlerin Yoksullukla Mücadelede Uyguladığı Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Programları*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Eskişehir.

- Kocamemi, G. N. (2006) *Kentsel Dönüşüm Süreci Kazlıçeşme Örneği*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İstanbul.
- Kongar, E. (1982) “Kentleşen Gecekondular Ya da Gecekondulaşan Kentler Sorunu”, *Kentsel Bütünleşme, Türk Sosyal Bilimler Derneği Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı Ortak Semineri*, Derl: T. Erder, ss. 23-54, Türkiye Geliştirme Araştırmaları Vakfı Yayınları: Ankara.
- Kotas, P. (2000) *Beyoğlu-Tarlabaşı Kalyoncu Kulluğu Caddesi ve Cadde Üzerinde Yer Alan 97 Nolu Yapı*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İstanbul.
- Kürkçüoğlu, S. (2009) “Yerel Yönetimlerde Katılım Modelleri”, www.sanliurfasembol.com
- Marm, M. C. ve Altıntaş, H. (2004) “Konut Yer Seçimi-Ulaşım Etkileşim Teorileri: Kritik Bir Literatür İncelenmesi”, http://www.mmf.gazi.edu.tr/journal/2004_1/73-88.
- Mutlu, S. (2007) *Türkiye’de Yaşanan Gecekondulaşma Süreci ve Çözüm Arayışları: Ankara Örneği*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Ankara.
- Müderrişoğlu, B. (2006) *Kentsel Rantın Dönüşümü ve Yerel Yönetimler*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İstanbul.
- Nacak, O. (2007) *AB Sürecinde Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Demokratikleşmesi ve İdari Denetimi*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Kırıkkale.
- Negiz, N. (2008) “Türkiye’de Yerel Siyasette Kadının Konumu: Siyasetçi Kadınlar Gözüyle Eleştirel Bir Değerlendirme”, *Yerel Siyaset Sempozyumu Kitabı*, ss. 213–236, Okutan Yayıncılık: İstanbul.
- Önder, F. (2008) “Kentli Hakları ve Yerel Siyaset”, *Yerel Siyaset Sempozyumu Kitabı*, ss. 187–212, Okutan Yayıncılık: İstanbul.
- Öner, Ş. (2007) *Kentsel Yenileme Kapsamında Kentsel Dönüşüm Projelerinin İstanbul Küçükçekmece Kentsel Dönüşüm Projesi Örneğinde İrdelenmesi*, Zonguldak

- Karaelmas Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Bartın.
- Özbek, M. (2006) *Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski*, İletişim Yayınları: İstanbul.
- Özden, P. P. (2001) “Kentsel Yenileme Uygulamalarında Yerel Yönetimlerin Rolü Üzerine Düşünceler ve İstanbul Örneği”, <http://www.istanbul.edu.tr/siyasal/dergi/sayi23-24/20.htm>
- Özden, P. P. (2008) *Kentsel Yenileme Yasal-Yönetimsel Boyut, Planlama ve Uygulama*, İmge Kitabevi Yayınları: İstanbul.
- Öztaş, N. (2005) *Türkiye’de Kentsel Dönüşüm ve Haliç Örnekleme*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İstanbul.
- Rostow, W. W. (2007) “Modernleşme Teorisi”, *Sosyolojide Temel Fikirler*, (Çev: Ü. Tatlıcan ve G. Demiriz) Sentez Yayıncılık: Bursa.
- Şenyapılı, Ö. (1978) *Kentlileşen Köylüler*, Milliyet Yayınları.
- Şişman, A. ve Kibaroglu, D. (2009) “Dünyada ve Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Uygulamaları”, www.hkmo.org.tr/resimler/ekler
- Tekeli, İ. (1977) *Bağımlı Kentleşme*, Mimarlar Odası Yayınları: Ankara.
- Tüzer, V. ve Göka, E. (2007) “İç Göç ve Aile Şiddeti: Erkekler Batıda Kadınlar Doğuda”, *Kadın Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 2 Sayı: 4, Nisan 2007.
- Yerebasmaz, H. (2006) *Kentsel Dönüşüm Örneğinin İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma*, , Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Ankara.
- www.bianet.org, “Kamuoyuna Kentsel Dönüşüm ve Yenileme Uygulamaları Hakkında Duyuru ve Davet” (Erişim Yılı 2008)
- <http://www.tarlabasiyenileniyor.com/>, “50 Soruda Tarlabası Yenileme Projesi” (2008)
- <http://www.mimdap.org/w/?p=8170> “Tarlabası Yenileme ve Dönüşüm Paneli” (2008)
- <http://www.tbmm.gov.tr/>
- <http://www.beyoglu.bel.tr/>
- <http://www.restorasyonmerkezi.com/>

EK 1: GÖRÜŞME FORMU

Bu araştırma Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsünde hazırlanmakta olan Yüksek Lisans Tezi için yapılmaktadır. Araştırmanın amacı kadınların mahallelerinde uygulanması planlanan kentsel dönüşüm projesine bakış açılarını, bu konudaki bilgi düzeylerini ve hayatlarını nasıl etkileyeceğini düşündüklerini tespit etmektir. Vereceğiniz bilgiler sadece bilimsel amaçlı kullanılacak olup kişisel bilgiler gizli tutulacaktır. Görüşmeye katıldığınız ve zaman ayırdığınız için teşekkür ederiz.

Deniz Çelik

1. Yaşınız :

() 18-20 () 21-30 () 31-40 () 41-50 () 51 +

2. Doğum yeriniz:

.....

3. Çalışıyor musunuz?

() Evet () Hayır

4. (Evet ise) Kaç yıldır çalışıyorsunuz?

() 0-5 yıl () 6-10 yıl () 11-15 yıl () 16-20 yıl () 21-25 yıl () 26 yıl ve

üzeri

5. Mesleğiniz :

.....

6. Eğitim durumunuz :

() Okuma-yazma bilmiyor	() İlköğretim Mezunu
() Okuma-yazma biliyor	() İlköğretim Terk
() İlkokul Mezunu	() Lise Mezunu
() İlkokul Terk	() Lise Terk
() Ortaokul Mezunu	() Üniversite Mezunu
() Ortaokul Terk	() Üniversite Terk

7. Medeni durumunuz :

() Evli () Bekar () Boşanmış () Ayrı yaşıyor () Dul

8. (Evli ise ve eşi çalışıyorsa) Eşinizin mesleği nedir?

.....

9. Eşinizin eğitim durumu nedir?

☐ Okuma-yazma bilmiyor	☐ İlköğretim Mezunu
☐ Okuma-yazma biliyor	☐ İlköğretim Terk
☐ İlkokul Mezunu	☐ Lise Mezunu
☐ İlkokul Terk	☐ Lise Terk
☐ Ortaokul Mezunu	☐ Üniversite Mezunu
☐ Ortaokul Terk	☐ Üniversite Terk

10. Kaç yıllık evlisiniz?

- 1yıldan az 1-5 6-10 11-15 16-20 21-25 26-30
 31+

11. Eşinizle nasıl evlendiniz?

- Görücü usulü
 Tanışıp anlaşarak
 Kaçarak
 Ailelerin isteğiyle
 Diğer (Lütfen belirtiniz).....
.....

12. Çocuğunuz var mı?

- Evet Hayır

13. (Evet ise) Kaç çocuğunuz var? Yaşları ve cinsiyetleri nedir?

.....

14. Hanenizde eşiniz ve çocuklarınızın dışında sizinle birlikte yaşayan var mı?

- Evet Hayır

15. (Evet ise) Kimler sizinle birlikte yaşıyor?

.....

16. Hanenize giren aylık ortalama geliriniz ne kadardır?

☐ Asgari ücretin altında	☐ 751-1000	☐ 1501-1750	☐ 2251+
☐ Asgari ücret	☐ 1001-1250	☐ 1751-2000	
☐ 500-750	☐ 1251-1500	☐ 2001-2250	

17. Ailenizin sosyo-ekonomik düzeyini nasıl tanımlarsınız?

- Alt Orta Üst

18. Aylık toplam geliriniz ihtiyaçlarınızı karşılamaya yetiyor mu?

- Evet Hayır

19. (Hayır ise) Ekonomik sorunlarınızı nasıl çözümlüyorsunuz?

20. Eviniz:

Müstakil Apartman dairesi

Tapusuz Tapulu

21. Eviniz:

Kira Kendimizin Kendimizin değil ama kira

ödemiyoruz

22. (Kira ise) Aylık ne kadar kira ödüyorsunuz?

23. Kaç yıldır bu mahallede oturuyorsunuz?

1 yıldan az 1-5 6-10 11-15 16-20 21+

24. İmkanınız olsa evinizi veya mahallenizi değiştirir miydiniz? Neden?

25. Nasıl bir evde, nasıl bir mahallede yaşamak isterdiniz? Açıklar mısınız?

26. (Doğum yeri İstanbul'dan farklı ise) Kaç yıldır İstanbul'da yaşıyorsunuz?

0-5 yıl 6-10 yıl 11-15 yıl 16-20 yıl 21-25 yıl 26

üzeri

27. Siz (veya aileniz) nereden göç ettiniz?

28. Göç etme nedeniniz (Birden fazla işaretleme yapılabilir):

Evlenerek geldim

Kan davası

Terör

Kentte yaşamak için

Ekonomik nedenlerden dolayı

Çocukların eğitimi için

Diğer (Lütfen belirtiniz).....

29. İstanbul'u tercih etmenizin nedenleri nelerdir? (Birden fazla işaretleme yapılabilir)

Daha önceden bu kente göç etmiş akrabalar olduğu için

Büyükşehir olduğu için

Daha çok iş imkanı olduğu için

Eğitim olanakları daha fazla olduğu için

- () Sağlık olanakları daha fazla olduğu için
- () Diğer (Lütfen belirtiniz).....
30. İstanbul'a göç etme kararını kim/kimler verdi? Siz bu konuda neler düşündünüz, neler hissettiniz ve nasıl bir yaşam hayal ettiniz?
-
31. İstanbul'a geldiğiniz ilk günleri hatırlayacak olursanız o günlerde neler yaşadığınızı ve ilk geldiğinizde neler hissettiğinizi anlatır mısınız?
-
32. Bu ilk dönemde hangi problemlerle karşılaştınız ve bu problemleri nasıl çözümlediniz?
-
33. Kent yaşamına uyum sağlayabildiniz mi? Bu konuda neler düşünüyorsunuz?
-
34. Bu mahallede yaşamamanın ne gibi zorlukları var? Açıklar mısınız?
-
35. Bu mahallede yaşamamanın ne gibi kolaylıkları var? Açıklar mısınız?
-
36. Sizce yaşadığınız mahallenin (çevrenin) en önemli problemleri nelerdir? Bunları giderebilmek için neler önerirsiniz?
-
37. Mahallede yaşayanların ne kadarını tanıyorsunuz? Komşularınızla ilişkilerinizi açıklar mısınız?
-
38. Mahallenizde hangi tür sosyal-kültürel veya sportif faaliyetler oluyor? Bu faaliyetlere katılabiliyor musunuz?
-
39. Mahallenizde uygulanması planlanan kentsel dönüşüm projesi hakkında neler biliyorsunuz? Ne kadar zamandır bu konudan haberdarsınız?
-
40. Böyle bir projenin içine sizin mahallenizin neden alındığını biliyor musunuz? (Evet ise) Açıklar mısınız?
-
41. Bu proje hakkındaki bilgilerinizi nereden edindiniz? (Birden fazla işaretleme yapılabilir)
- () Televizyondan () Eşimden () Akrabalardan
- () Gazeteden () Komşulardan () Belediyeden
- () Arkadaşlardan () Diğer (Lütfen belirtiniz).....

42. Bu proje planlanırken mahallenin görüşü alındı mı? Proje hakkında görevliler tarafından bilgilendirme yapıldı mı? Açıklar mısınız?
.....
43. (Eğer bilgi verildiyse) Size veya mahalleliye verilen bilginin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?
() Evet () Hayır
44. (Eğer verilmediyse) Bilgi verilmesini ister miydiniz? Neden?
.....
45. Böyle bir projenin mahallenizde uygulanacağını ilk duyduğunuzda neler hissettiniz? Şu anda neler düşünüyorsunuz?
.....
46. Mahallenizde kentsel dönüşüm projesinin uygulanmasını istiyor musunuz? Neden?
.....
47. Sizce bir kentsel dönüşüm projesi bir mahallede ne gibi değişiklikleri kapsamalıdır? Neler yapılmalıdır?
.....
48. Bu alanın restore edilmesini mi yoksa tamamen yıkılıp yeniden yapılmasını mı tercih ederdiniz?
.....
49. Diğer aile üyeleri bu proje hakkında neler düşünüyor? Aile içerisinde bu konu ile ilgili olarak neler konuşuyorsunuz?
.....
50. Siz veya aile üyelerinizden herhangi biri bu projeye ilgili olarak herhangi bir faaliyete katıldınız mı? Açıklar mısınız?
.....
51. Mahallenizde uygulanacak bir kentsel dönüşüm projesinin yaşamınızda ne gibi değişiklikler yaratacağını düşünüyorsunuz?
.....
52. Eklemek istediğiniz bir konu varsa lütfen belirtiniz:
.....

EK 2: PROJE YETKİLİSİ İLE GÖRÜŞME FORMU

Bu araştırma Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsünde hazırlanmakta olan Yüksek Lisans Tezi için yapılmaktadır. Araştırmanın amacı Tarlabası'nda uygulanması planlanan Kentsel Dönüşüm Projesi hakkında proje uygulayıcıları ile mahalle sakinlerinin görüşleri ve projenin uygulanma sürecini tespit etmektir. Vereceğiniz bilgiler sadece bilimsel amaçlı kullanılacaktır. Görüşmeye katıldığınız ve zaman ayırdığınız için teşekkür ederiz.

Deniz Çelik

- 1- Tarlabası Kentsel Dönüşüm Projesinin bir fikir olarak nasıl geliştiğini kısaca açıkla mısınız?
- 2- Proje grubu veya komisyonu kimlerden (grup, temsilci, kurum veya kuruluş olarak) oluşmaktadır? Grupların sorumluluk alanlarından ve çalışmalarından ve kısaca bahseder misiniz?
- 3- Bu proje neleri içermekte ve uygulanması planlanan mahallede nasıl bir dönüşüm planlanmaktadır?
- 4- Tarlabası'nın kentsel dönüşüm alanı olarak seçilmesinin nedenleri nelerdir?
- 5- Proje oluşturulurken mahalle halkının sorunlarının neler olduğu veya hangi konulara ağırlık verilmesi gerektiği nasıl belirlendi?
- 6- Bu proje düşünce aşamasındayken ve detaylı plan hazırlanırken mahalle sakinlerinin görüşlerine başvuruldu mu? Bu çerçevede neler yapıldı ve görüşlerden nasıl faydalanıldı?
- 7- Proje ile ilgili gelişmeler veya değişiklikler hakkında mahalle sakinleri belli aralıklarla bilgilendiriliyor mu? Sürekli bir iletişim olduğu söylenebilir mi?
- 8- Özellikle ev kadınlarının yaşam alanı ağırlıklı olarak ev ve çevresi ile sınırlı olduğu için bu tarz projelerden kadınların daha fazla etkilenebilecekleri düşünülmektedir. Bu çerçevede proje hazırlanırken kadınların düşünceleri ve beklentileri ayrıca tespit edildi mi?
- 9- Bu projede özel olarak kadınların yaşamlarında iyileştirmeye dönük hedefler belirlendi mi? (Varsa) Neler planlanmaktadır?
- 10- Eklemek istediğiniz bir şey var mı?

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Deniz Çelik
Doğum Yeri ve Tarihi : Beyoğlu 17.02.1983

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi :Adnan Menderes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Sosyoloji Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi :Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Anabilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Stajlar :
Projeler : “YEREL YÖNETİMLERİN KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJELERİNE KATILIM: Kadınların Bakış Açısından İstanbul/Tarlabaşı’ndaki Uygulama Üzerine Bir Araştırma”, Adnan Menderes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi.
“Hayat Boyu Öğrenmede Girişimcilik Stratejilerinin Geliştirilmesi”, AB Hibe Projesi.

Çalıştığı Kurumlar : Yıldız AB Projeleri, İstanbul

İletişim

e-posta Adresi : dencel83@hotmail.com

Tarih : 14.10.2009